

KLINGSE CANON

Het KLINGSPoor-geheim

Families vormen de kern voor lokale geschiedenis.

1568-2038

door Eric De Keyzer

Alles uit deze uitgave mag worden overgenomen mits exacte bronvermelding en onderstaand deponeringsnummer.

D/2026/4858/1

Inhoud

Inleiding

I. Een dorp in wording (1568-1612)

- 1568 verzopen land.
- 1612 Gillis Maris poldert in.

II. Een grensdorp (1648-1868)

- 1648 Een grens door de Nederlanden.
- 1672 's Gravenstraat.
- 1764 Jacobus Mariman voelt de grens.
- 1776 Nonkel Jacobus beleeft zijn dorp.
- 1814 Armoede en Willem I.
- 1862 Mie Rape stuurt Fidelis.

III. Dorp in ontwikkeling (1869-1914)

- 1869 Een **trein**?
- 1885 Werken en luxe?
- 1888 donderdag 9 februari 1888.
- 1895 De spoorweg schrijft geschiedenis.
- 1905 De grote verandering.
- 1912 Liefdesperikelen.

IV. Een dorp verliest (1915-1920)

- 1915 Een dodelijke oorlog.
- 1916 De dodendraad.
- 1917 Vooruitgang?

V. Het dorp leeft op (1921-1936)

- 1921 Grensrat Ruyloft.

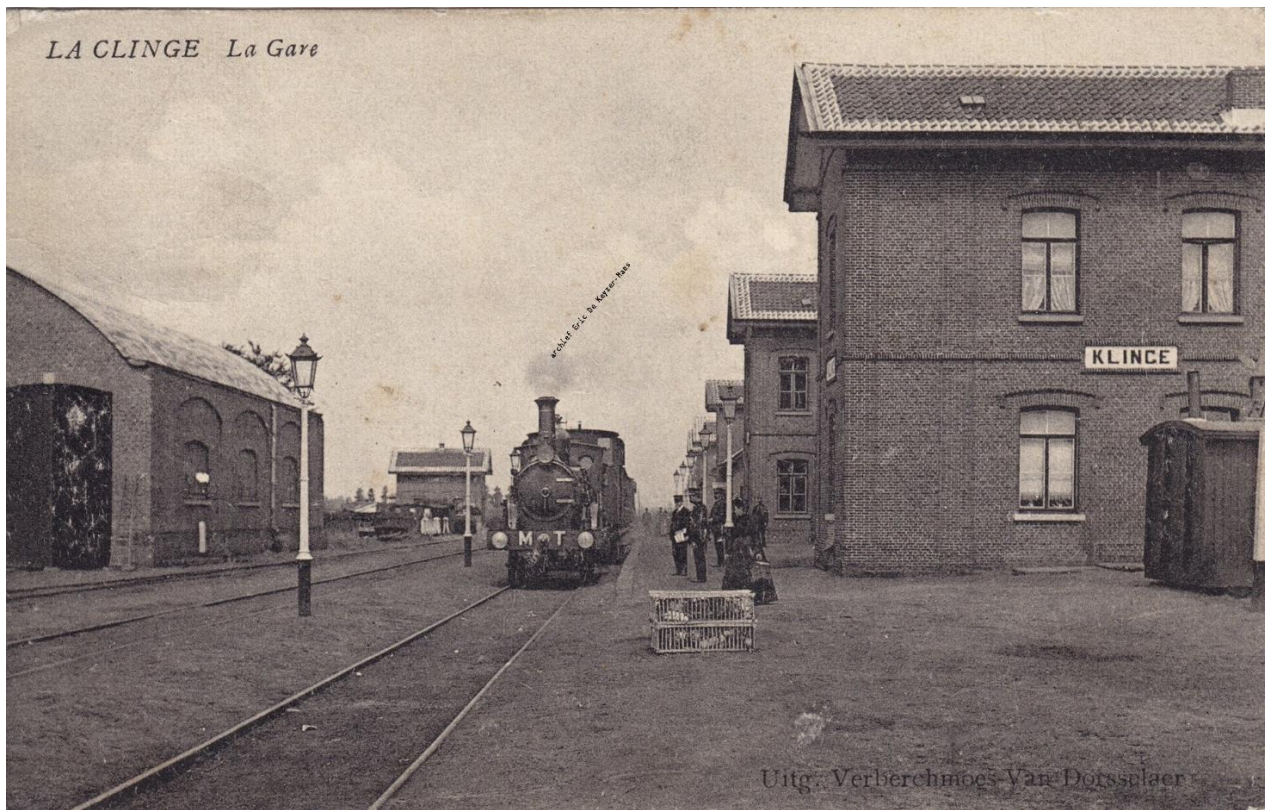
- 1923 Erwtjesfabriek.
- 1933 Van tradities naar tijdbeheer.
- 1936 De **smokkel** beheerst het dagelijkse leven.

VI. Een dorp in crisis (1937-2012)

- 1937 Crisis in de **klompenmakerij**.
- 1938 Urs.
- 1939 uitgeput.
- 1942 Riekies de **smokkelaar**.
- 1952 Teleurgang.
- 1960 Te groot, te veel, te laat.

VII Het dorp herleeft (2013-2028)

- 2013 De spoorwegsite.
- 2040 Epiloog: Hoe zal het zijn?

De **trein**: van waar komt hij? Welke weg heeft hij al afgelegd? Wat heeft hij veranderd in het dorp? Welke geheimen vervoert hij? Waar rijdt hij heen?

Dat wordt ons geleidelijk ontrafeld door Eufrasie.

Inleiding.

Deze kroniek is geschreven omdat elk dorpje in elk land zijn eigen Canon maakt. Die wordt samengesteld door alle gezinnen die daar deel van uitmaken. De geschiedenis van elk dorp wordt gemaakt door verhalen, herinneringen, tradities en dagelijkse gebeurtenissen. In deze uitgave verenigen we het verhaal van het KLINGSPoor met de geschiedenis binnen de eigen familie. Tot 1981 was er niks genoteerd over dit kleine dorp. Het boekje “De Klinge, een smalle strook zand...” bracht daar verandering in. Daar zijn de zaadjes geplant die veel later het KLINGSPoor zullen begeleiden.

We geven nu een vervolg op De Klinge, een smalle strook zand en De Klinge, van grens tot polderland, ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van De Klomp De Klinge VZW (1976). Het is geen geschiedkundig werk, maar eerder een kroniek: een reeks verhalen die samen het dorpsleven tekenen. Elke familie, in elk dorp, zou zijn familiegeschiedenis kunnen opdiepen en combineren met de lokale geschiedenis. Er zijn in alle families hoogvliegers en laagvallers. Sommigen maken het in de zakenwereld, het onderwijs, het gezin of ze bakken er niks van. Sommigen bezoeken gevangenissen of vluchten naar het buitenland. Soms maken ze een beslissing die de rest van hun leven zal beïnvloeden. Het is niet aan ons om te beslissen wat juist of fout is. Je leert snel dat elk familielid het leven op zijn manier beleeft en kiest voor een eigen aanpak. We gaan met hen op weg, je mag je eigen mening vormen en het verhaal van jouw familie fantaseren tijdens het lezen. In deze kroniek wordt geprobeerd om elke periode in de geschiedenis te kaderen. Personen worden niet alleen in hun ware hoedanigheid beschreven, maar vervullen hun rol in het totaalverhaal. Het boek is lokaal maar geeft weer wat in bijna alle dorpjes is gebeurd. Met anekdotes en verhalen maak je er een eigen verhaal van. Ik wil proberen het lokale verhaal te koppelen aan een familie die alle veranderingen heeft vastgesteld en mee beleefd heeft. Hoe ze in die tijd toekijken op alle veranderingen in hun dorpje.

Veel leesgenot.

“Het dorp is een wereld in het klein, maar met grotere ogen”(Louis Paul Boon).

I. Een dorp in wording (1568-1612)

1568 verzopen land.

Staats of Spaans?

Het is weer razend spannend in deze regio. Pieter heeft zijn dieren in veiligheid gebracht en verstopt. Hij brengt hen snel nog wat voedsel zodat ze kalm en vooral stil blijven in de stallen. Afwisselend komen de invallende Staatse of de uitvallende Spaanse troepen voorbij geschoven in de zoveelste aanval van of naar Hulst. Het gaat op en af. Maar geregeld zijn het de Staatsen die weer de leiding nemen. Dit keer kunnen we die troepen levend eten. Ze hebben heel de polder van Oost-Zeeuws-Vlaanderen en het Noorden van het Waasland volledig onder water gezet (geïnnundeerd). Alle gebieden die onder de zeespiegel liggen, spartelen in zout water van meer dan een halve meter diep. De landerijen van broer Johannes, van nicht Rosalie, van schoonbroer Walter staan allemaal onder het zoute water. Tot in het uitgebreide Stropersbos stroomt ondertussen het brakke water dat de wortels aan vreet. En het ziet er niet goed uit. Boer Pieter voelt de bui al hangen. Hij moet niet alleen zijn vee veilig verbergen. Dat moet hij zeker doen met zijn drie schone dochters: de blonde Gwendoline, de sierlijke Marie en de vlugge Josephina. Want met al die hunkerende soldaten lopen zij nog meer gevaar dan het povere vee.

Soldatenverdriet.

De Spanjaarden staan al niet hoog in aanzien omdat Alva met zijn 10^e de penning het boerenleven op scherp heeft gesteld. In Kieldrecht hebben ze zich al te goed gedaan aan wat in hun handen valt. Eten, drinken, sieraden en mooie meiden vallen onder de oorlogsschatten. Niemand kan er gerust in zijn. Als landbouwer word je bestolen. Als rijkere word je woning aangeslagen voor kampement en je karren dienen om legermaterieel te vervoeren. Er staat geen enkele compensatie tegenover. Je kan weliswaar bij de kamp Leider klacht indienen, maar dat heeft meestal een averechts effect omdat je dan als opstandeling wordt afgeschilderd. De legeraanvoerder is almachtig. Hulst valt. Nog jaren duurt de strijd. Alexander Farnese maakt van de nood een deugd en rooit bijna alle bomen van het Stropersbos. Tot overmaat worden de jonge mannen opgevorderd om Hulst militair sterker te maken. (1)

Hoelblok.

Lederen schoeisel is niet waterdicht en gelukkig zijn er ambachtsslui die van de nood een deugd maken. De vele populieren en wilgen (hier lokaal *waterzuigers* genoemd) zorgen voor veel hout. Dat hout is perfect voor goedkope en waterdichte “*hoelblokken*”. Boeren kunnen zo op het land blijven werken. “Je voelt het met de

klompen aan” dat dit een prachtuitvinding is voor de kleine man.

Het ondergelopen gebied is slechts zestig centimeters diep. Maar een paard kan er niet meer door. Met platschuiten en met samen gesjorde bomen begint de verhuis van bomen over het inundatie-gebied richting Kallo om Antwerpen te ontzetten.

Strategisch een knappe winst van op de Singelberg: Hulst verloren maar Antwerpen ingenomen. En dit kan allemaal omdat Spanje geld verdient voor oorlogen dankzij het zilver en goud uit de nieuwe koloniën in Zuid-Amerika en het werk van de conquistadores. En daar zijn wij hier dan het slachtoffer van. Ze huren en betalen zo soldaten uit bevriende landen.

Staatsen.

Vandaar dat ons verhaal hier begint in de grensstreek rond Clinge: de lokale bevolking heeft hier altijd geleefd op het rustige ritme van de natuur. Wat heeft deze regio te maken met die grote politiek? Dat we toevallig dicht bij Hulst wonen waar een stuk grote geschiedenis geschreven wordt? Boer Johannes laat weten dat er een legermacht op komst is van de Staatsen onder leiding van Prins Frederik Hendrik. Hij is de jongste zoon van Willem van Oranje. Die wil de stad Hulst over hevelen naar de *Staatsen* (Republiek 7 Provinciën) zoals dat al eerder voor Antwerpen is gebeurd. Prins Frederik Hendrik schijnt samen met zijn broer Prins Mauritz de Spanjaarden overal zo ver mogelijk terug te dringen, om dan plots over te gaan tot onderhandelingen met de Spanjaarden. Als onderhandelingsbasis een grens gelijk aan de posities van de legers op dat moment. Die strijdtechniek zal nog eeuwen worden verder gezet.

Clinge-De Klinge.

De lokale bewoners zijn het zat. Het interesseert hen geen bal. Maar gewild of ongewild worden ze betrokken partij. Wij trekken ons terug in onze bolster en scheiden ons af van die tweestrijd. Wij nemen een egestelling in. Die mentaliteit zal in heel de grensstreek blijven bestaan tot een heel eind in de 20ste eeuw. Je kan niemand meer vertrouwen. Je moet je eigen boontjes doppen en daarbij goed uit je doppen kijken.

1612 Gillis Maris poldert in.

De natuur.

Het zijn woelige tijden. Akkers worden vertrappt door de duizenden soldaten die de mooie oogst verbrijzelen. Daar gaat de tarwe, rogge, gerst en meekrap verloren onder de poten van de paarden en de talrijke voeten van soldaten. De strijd tussen Protestanten en Spanjaarden verloopt in de omgeving van Hulst met horten en stoten. In 1595 hebben de Spanjaarden zelfs weerom Hulst ingenomen. Maar de houtkap voor de inname van Antwerpen door Farnese heeft de prijs van het hout de lucht

ingejaagd. Niemand kan zich nog een huis zetten. Stallen blijven bij boer Maris onherstelbaar achter. De “hoelblokken” worden steeds duurder. Meerdere buitengewone **natuurstormen** hebben de laatste tijd het akkerland beschadigd. De zee is meermaals doorgebroken. Is het niet door de **natuur**, dan zijn het de Staatsen die de omgeving onder water hebben gezet om Hulst te beschermen.

Een groot water is daaruit blijven bestaan: de *Zestigvoet* (zestig voet diep). Ook de Geule (de *Guil*, in Kieldrecht en Meerdonk) en de Grote en Kleine Weelen aan fort Bedmar zijn restanten. In de regio zijn uit die periode tot op vandaag nog vele kleine krekken en geulen overgebleven.

Aardappel.

En alsof de boeren nog niet genoeg hebben geleden brengen die Spanjaarden een groente mee om in de grond te steken. Ze noemen die aardappelen of *petatten*. Die zouden erg voedzaam zijn. Spaanse veroverde gebieden leveren gewillig massa's van die knollen. Op die manier komt de boerenstiel nog meer onder druk te staan verkondigt Basiel, de landarbeider. Ten einde raad hebben de lokale bewoners een houten kruis opgericht op een hoger gelegen zandrug van het gehucht *Dorpe* (later het dorp Clinge en De Klinge) om de hulp van God af te smeken. Al smalend wordt die de “*Lachende Christus*” genoemd, later vereeuwigd in een stenen kruis. Wie het kruis vrijwillig durft voorbijlopen zonder een kruisteken te maken kan rekenen op Gods toorn beweert de kapelaan. En ja hoor, boer Charel weigerde het kruisteken te maken en is ter plaatse doodgevallen.

Kloostergang.

Met zijn kleurloze, zware hoelblokken (die we al snel klompen zullen noemen) stapt rijzige Gillis de imposante gang in. Het plompe houtgeluid lijkt een schreeuw naar de mooie bruine geglazuurde vloertegels. Een lichte inbuiging van sommige vloertegels geeft de gangweg aan alsof de rest van de gang ongebruikt moet blijven. In de verte schuurt een poortje piepend open. Een klein, kalend paterke, Halewijn, kijkt schimmig naar de uitgenodigde gast. Veel tijd heeft Halewijn niet want dagelijks beweegt hij zich tussen de metten, louden, priemen, tertsen, sexten, nonen, verpers en completen om de Heer te dienen. Halewijn vraag zich af: “is dit de man die we nodig hebben voor onze kloostergemeenschap in de Kluizenmolen?” Gillis, zoon van landbouwer Willem Maris, is één van de weinige dorpelingen die ooit in dit oord van rust is uitgenodigd. De arendsogen van de pater lijken als een noodlottige analysator te zoeken naar de oplossing van dit geplande bezoek. Gillis kan niet anders dan nadenken over de nieuwste evoluties: wat een oorlogen zijn hier de laatste tijd gevoerd en welk een armoede heeft dat veroorzaakt voor de kleine man. (2)

Kleine IJstijd.

Gillis voelt aan dat het in onze streken steeds frisser wordt. Pas veel later zal deze periode de “kleine ijstijd” genoemd worden waarbij de grond afkoelt, het meer regent, er meer epidemieën voorkomen (Gillis kan niet vatten dat het later “*klimaatverandering*” zal genoemd worden).

Vandaar het succes van houten hoelblokken om toch droge voeten te

behouden in de drassige omgeving. Met die voorkennis is Gillis het onbekende verblijf van het wit geklede Cisterciënzer-paterke binnengetreden. “Dat piepkleine paterke heeft toch wel een aangename blik op zijn gezicht” bedenkt de jonge Gillis zich. Met hem kan ik het stellen.

Overleg.

Kom binnen wenkt abt Halewijn en neem plaats. De massief eiken, zware en brede stoel past helemaal niet voor Gillis die het gewend is op een eenvoudige schommelige kruk plaats te nemen. “En” vraagt de abt “kunnen wij elkaar vinden in onze gezamenlijke strijd”? “Zeker en vast” zegt onze ondernemende Gillis.

Ze hebben het scenario al eens doorgenomen. Het zijn spannende tijden in onze regio en daarbuiten. “*Die van over de grens*” maken het al te gortig. Goed dat de Spanjaarden ons sterk geloof verdedigen en mee de strijd opnemen tegen die Staatsen. Honderden heiligenbeelden zijn vernietigd. Ze hebben de bijnaam “*Geuzen*” gekregen. Onze Heiligen (waarvan de beelden tijdens de beeldenstorm vernietigd of beschadigd zijn) zorgen ervoor dat iedereen geïnspireerd is door ons allesomvattend geloof. En dat is nodig. Al geruime tijd heeft de regio last van armoede door mislukte oogsten. Het aantal zieken neemt onrustwekkend toe en het aantal zelfdodingen rijst de pan uit. Het lijkt of ons Heer ons in de steek heeft gelaten.

Polder.

En daarom deze onafwendbare afspraak: samen, als landbouwer en als geestelijke, vechten voor ons geloof op onze wijze. Die ketterse *Lutheranen* zijn de maatschappij aan het ondermijnen. Vanzelfsprekend dat de mensen het niet meer zien zitten. Ieder voor zich vandaag, proberen overleven en je niks aantrekken van de anderen. Zelf proberen de meubels uit de brand te houden. Daar moet paal en perk aan gesteld worden. Ons Heer roept ons op om een bruikbare, gezamenlijke leefcode op te stellen.

Daarvoor komen Halewijn en Gillis hier samen. De familie Maris zal zich inzetten om bij de landbouwgemeenschap te pleiten voor eensgezindheid, te hameren op het behouden van onze belangrijke waarden. Godsvruchtig leven om het recht op het eeuwig leven te garanderen. Zelfmoordenaars kunnen niet naar de hemel want die ontzeggen zichzelf het recht om deel te nemen aan de maatschappij door hun ongebreidelde sprong in het duister, wat zeker is ingegeven door duivelse krachten. Het voorbeeld van Christus opvolgen en leven in eer en deugd bezorgen ons toegang tot het eeuwig leven.

Tot dat doel dienen de schilderijen en de beeldhouwwerken in de kerk. Maar naast die hunker naar het eeuwig leven hebben beiden nog een tweede doel dat ze in het Waasland bindt. “Heb jij al ervaring om zo’n werk aan te vatten?” Voorzichtig benadert Halewijn deze inleidende vraag die Gillis wel verwacht had. “In alle eerlijkheid eerwaarde abt, nee. Maar ken jij iemand die hier wel al ervaring in heeft?” Gillis zwijgt dat hij van zijn nonkel die broeder is, heeft leren lezen en hij krijgt een boek in handen over polderontginning dat hem bijzonder interesseert.

De diverse abdijen (om te noemen: Ter Doest, Ter Duinen, Boudelo,

Cambron, Sint-Pieters en Sint-Baafs) hebben over die ontginningen boeken geschreven. De abt moet toegeven dat Gillis al het beste antwoord heeft gegeven dat hem tot hiertoe is ingefluisterd tijdens zijn vele selectiegesprekken. Er zijn vroeger al pogingen ondernomen, maar telkens weer heeft de zee haar wil opgelegd en alle werk van de biddende gemeenschap ongedaan gemaakt.

Sinds eeuwen zijn dijken aangelegd om de Honte (die later de Schelde zal worden) in bedwang te houden. Maar telkens weer heeft de Heer bewezen dat zijn zeeën machtiger zijn dan de menselijke handen. Deze jongeman is overigens overmoedig en de enige kandidaat die overblijft uit de eigen regio. “Leg me eens uit hoe je het gaat aanpakken” vraagt de kalende abt erg benieuwd.

Bedijking.

“Wel eerwaarde, telkens het laag water is, breng ik razendsnel, de klaarstaande karrevrachten zand aan met een pak lokaal ingehuurd boeren en leg die als een worst aan elkaar, aansluitend. Als het zand hoog genoeg opgevoerd is, sluiten we het pas ontworpen vierkant af, vooraleer het zilte water weer aanwast. Als het geen springtij of stormweer betreft kan zo’n voorlopige dijk de stroming wel aan. Ik denk dat we per keer zo’n anderhalve are kunnen isoleren.

Ontzilten.

Als de Schelde zich terugtrekt kunnen we weer anderhalve are innemen. De tussendijk kan dan afgevoerd worden naar de nieuwste ophoging even verder. Per drie are laten we alles rustig ontzilten.

Maar we laten die grond niet zomaar braak liggen. We zullen vooral peulgroenten en andere gewassen aanplanten die de ziltige ondergrond zullen verzoeten. Op de hoog gevormde dijken die vanaf dan definitief zijn, zaaien we gras in en we plaatsen bomen boven op de dijk. Een dubbele rij. We nemen stevige notelaars. Dan hebben we elk jaar nog wat opbrengst. Door de diepe worteling van notelaars is zelfs bij springtij het door ons beschermde terrein veilig”. Een bijkomend voordeel is dat we de percelen allemaal in rechthoeken zullen uitwerken wat de bewerking van de percelen heel wat ten goede zal komen.

Overlevering.

En hier start de geschiedenis van de familie Marisman, al snel vervormd naar Mariman, zijnde afstammelingen van Maris. Eufrasie, die de familiegeschiedenis door en door kent, zit samen met haar drie dochters aan de rand van een akker in de Rode Moer-polder. De laatste tijd zit ze wel vaker verzonken in een roes. Haar bleke gezicht straalt rust en ongelooflijke tevredenheid uit. In haar wemelende gedachten zit ze in het verre verleden van haar familie Mariman die weleer zelfs Maris genoemd werd. Zij bezit de eigenschap van generatie-overschrijdend denken. Overlevering is haar sterkte.

Honderden verhalen haalt ze zich zo voor de geest. Haar sterk karakter gecombineerd met een eigen interpretatie van de feiten uit het verleden, het heden

en de toekomst maken van haar niet alleen een prachtige verteller maar ook een doorgeefluik van gedachten. Ze stelt vast dat haar voorouders het dorp van imago hebben doen veranderen en niet zonder tegenstand.

Zoals steeds wordt elke vernieuwing niet zomaar aanvaard. Voor velen bepaalt God hoe de **natuur** er uit moet zien en is ingrijpen door de mens een misdaad.

Veranderingen.

De omzetting van een moerassige omgeving naar weelderige polders is een hele overgang. In de landbouw moeten ze zich omscholen. Er komen andere vruchten op het land te staan en dat vraagt aanpassing. Nieuwe landbouwtechnieken zorgen voor meer opbrengst.

In het dorp gonst het van gesprekken over de veranderingen in de landbouw. En tenslotte moeten de doemdenkers vaststellen dat de levensomstandigheden verbeterd zijn. Meer variatie in voedsel betekent minder hongersnood. Uit overlevering weet Eufrasie dat de inpolderingstechniek niet nieuw is en wordt al van in de 11^e eeuw toegepast. Maar steeds zijn de dijken onvoldoende sterk gebleken om de hevige stormen en vloed en aan te kunnen. Dijken van enkele meters hoog zijn onvoldoende.

De Graaf van Vlaanderen heeft de meeste van zijn ongebruikte moeren uitgeleend aan de abdijen om ze vruchtbaar te maken. Vooral Cambron zorgt via Boudelo voor een enorme ontwikkeling. Want de bevolking neemt toe. De uitgaven van de Graaf nemen toe en de nood aan meer werk en voedsel voor de bijkomende bevolking zijn de hoofdzorg van de Graaf. En zo komt ook de Rode Moerpolder en de Turfbanken in het vizier.

Tussen de percelen worden grachten aangelegd die het overtollige water afvoeren. Om dat proces te versnellen worden vooral populieren en wilgen aangeplant. De lokale bevolking noemt die bomen "waterzuigers" omdat zij ervoor zorgen dat veel water wordt opgenomen en de bomen op veertig jaar volgroeid zijn.

Familieverleden.

Gillis is een verre voorvader van Eufrasie en de familie heeft dit verhaal keer per keer mondeling doorverteld. Vele afstammelingen zijn molenaar. De één om water weg te pompen, als grutmolenaar of uitbaters van windmolens. Anderen zijn **klompenmaker** geworden zoals zovelen in de regio. Eufrasie heeft een fantastisch geheugen en de drie dochters geven op hun beurt de kennis en ervaringen door aan de volgende generaties.

Familiestamboom van de familie Mari(s)man.

voornaam	geb.pl.	geb.dat.	beroep	o.pl.	o.dat.	echtgenote	voorn.	geb.pl.	geb.datum	o.pl.	o.dat.
Judocus (Joos)		16350000			voor 1700	Van Damme	Anna (of Maria)				
Mattheus	Belsele	16670829		Sinaai	17560928	Parijs	Catharina				
Judocus (Joos)		16940000		Sinaai	17690000	Vercauteren	Maria	Sint-Niklaas	16980716	Sinaai	17320520
Jacobus		17250000			17990000	Antheunis	Anna Judoca				
Fidelis Herdrik	Belsele	17710000	grutmolenaar	Stekene	18130321	Behiels	Isabelle	Stekene	17730908	Clinge	18551224
Carolus Ludovicus	Stekene	17950000	grutter/molenaar	De Klinge	18551111	Claus	Johanna Catharina	De Klinge	17971014	De Klinge	18210909
Fidelis Henricus	De Klinge	18250828	grutmolenaar	Clinge	18961212	Rape	Maria Rosalia	De Klinge	18350105	Clinge	19100904
Petrus	Clinge	18630319	grutmolenaar	Hulst	19530130	Heyens	Maria Coleta	Ossensisse	18651013	Clinge	19251113
Eufrasie	Clinge	18990515	klompenmaker/kolen/afval	Clinge	19390817	Lernout	Fredericus	Clinge	18980317	Hulst	19630930
Léon	Clinge	19200618	werkman	Hulst	19421109						
Charel	Clinge	19261108	werkman	De Klinge	19960406	Ruymbeeck	Maria	Sint-Gillis-Waas	19251227	Kemzeke	19850611
Jozef	Clinge	19241201	werkman	Sluis	19920728	De Block	Yvonne	De Klinge	19280521	Terneuzen	20070411
Maria	Clinge	19210907	huisvrouw	De Klinge	19970125	Bracke	Isidoor	Clinge	19150912	Sint-Gillis-Waas	20110301
Georgette	Clinge	19220831	huisvrouw	De Klinge	20050000	Rottier	Albert	Harderwijk	19181009	Sint-Gillis-Waas	19961217
Anna	Clinge	19280825	winkelierster	Sint-Gillis-Waas	20100106	De Keyzer	Albert	De Klinge	19230629	De Klinge	20000117

Waterbeheersing.

De kleine, smalle waterlopen in de regio zijn echter niet diep genoeg om kleine vrachtschepen te laten varen waardoor economische ontplooiing hier niet van toepassing is. Dat is alleen weggelegd voor Gent of Hulst. Onze waterlopen kunnen alleen de percelen kronkelend doorkruisen en die meanders zijn absoluut nodig om het water af te remmen waardoor onze gronden vochtiger blijven. Het riet aan de zijkant remt het water nog meer af. De abt is niet verbaasd van Gillis' plan. Hij heeft over deze methode al meermaals gelezen. "Maar boer, hoe kom jij op dat idee? Je hebt direct begrepen dat we hier bijkomende grond willen winnen door drooglegging. De oorlog tussen de Staatsen en de Spanjaarden maakt het de landbouw in deze streek niet gemakkelijk. Soldaten plunderen!! We moeten meer grond hebben en meer produceren om te kunnen overleven". Gillis heeft duidelijk begrepen dat de lage aarden wallen bestaande uit graszoden geen oplossing zijn voor het stuwende water dat steeds vaker en sterker aanzwelt.

Berekend.

"Kan jij eigenlijk wel lezen en rekenen Gillis?" vraagt de abt. Gillis antwoordt: "Eerwaarde, gelukkig ben ik gezegend met een gezond verstand dat ik van mijn familie Maris meekreeg en ik mocht bij vrienden leren lezen en rekenen onder voorwaarde dat ik mijn vader niet teleurstel met het enorm zware werk op de boerderij. Want jaarlijks moet de zware pacht aan jullie betaald worden. Dus heb ik 's nachts en 's morgens ontelbare moeilijke oefeningen gemaakt. De anderen bedekten hun pupillen nog met hun oogschelpen". De abt was aangenaam verrast door de overtuigende inzet van deze jonge, krullige jongeman met initiatief. Halewijn denkt aan de stad Hulst die ondertussen verwonnen is door de Staatsen.

"En wat is je vergoeding voor deze taak?" wilde de abt weten. Gillis had die vraag duidelijk verwacht: "De som om alle werkkrachten zo vaak samen te brengen is niet weinig. De tijd die nodig is om van dit land een wingewest te maken is niet precies te bepalen. Ik kan de bezige werklustigen uitsluitend inhuren tijdens rustige landbouwperiodes. Dat maakt de volledige planning moeilijk. We zijn tevens ten volle afhankelijk van seizoenen en noodweer". De abt werd toch wat onaangenaam geprikkeld door deze verstandige analyse. "Dus voor u eerwaarde, zal het nog een hele tijd duren vooraleer er een eerste rendement mag verwacht worden. Misschien kunnen we een regeling treffen die beide partijen voordelen brengt?". De abt was nu ten volle aangesproken. Niet alleen gezond boerenverstand, maar tevens lef, strategie en financieel inzicht. Gillis ging verder.

Beloning.

Een voorstel zou kunnen zijn ons vrij te stellen van onze jaarlijkse pacht. Als het werk lukt kan je binnen tien jaar het eerste gewin binnenhalen. Daarna bezorg je mij een riant vergoeding als compensatie omdat je al die jaren geen extra investeringen hebt moeten voorzien".

De abt verstijfde. Van een eenvoudige boer had hij dat antwoord niet verwacht. Halewijn heeft in zijn achterhoofd zitten wat hij in de Sint-Pietersabdij heeft vernomen: er is een nieuwe plant aangekomen uit Zuid-Amerika. Men zegt ervan dat ze meer voedsel zal leveren dan gerst. De plant bestaat uit bollen onder de grond die zo voedzaam zijn en “*petatten*” genoemd worden. Als die plant, die veel werk bezorgt aan de landbouwknechten, echt zo voedzaam is en gemakkelijk gekweekt kan worden, zal het geen kunst zijn om met Gillis een goed wederzijds akkoord te sluiten.

“Dit lijkt me voor beide partijen een mooie oplossing. Hoe kom je aan die oplossing Gillis”? “Ook mijn vader is voorzien van gezond verstand” antwoordt Gillis.

Tussenseizoenen.

“Vader stelde vast dat ik gerust kan gemist worden tijdens de zwakkere perioden in de landbouw en dat vele knechten mee zullen willen werken. Uiteraard voor zover de plant- en oogstseizoenen worden gerespecteerd. Zo zijn de direct uit te betalen kosten lager en het rendement op lange termijn optimaal zowel voor jullie als voor ons.

Ik heb wel één beperking: als er onenigheden blijven tussen die afstammelingen van Willem van Oranje en onze Spaanse vrienden en de ingedijkte zones terug worden ondergezet, kunnen wij niet instaan voor de gevolgen”. De abt kent dat risico. Hij heeft het nog beleefd dat de polder was ondergezet. Er zijn dus risico’s. Ik weet niet, nu het steeds vaker nat is, er epidemieën opduiken en het blijkbaar gemiddeld koeler wordt in onze streken en of we alle boeren mee zullen krijgen voor het zware werk. Velen van hen zijn pessimistisch geworden.

Boeren-leefcode.

Daarom zullen we alleen boeren toelaten die onze leefcode onderschrijven. Wie niet optimistisch leeft of zich laat opjatten door de vijand en onze leefcode niet tekent, wordt beschouwd als ketter en niet te vertrouwen. Die zouden wel eens verzwakkingen in de dijken kunnen inbouwen om de inundaties van het veld op bevel van de Staatsen te ondersteunen.

Strategisch heel belangrijk. Dat risico kunnen we ons niet permitteren. Dus zowel het bedijken als het aanvaarden van een nieuwe leefcode maakt deel uit van de samenwerking.

Ook moeten we er voor zorgen dat onze veranderingen in het landschap alleen worden bezorgd aan de Spaanse kaartenmakers zodat die de nieuwe situatie kunnen inschatten voor legerdoeleinden. Het zal vele jaren duren eer de Staatsen in hun militaire kaarten zullen weten van onze onderneming.

Het besproken contract wordt uitgeschreven met duidelijke en riante afspraken. Uiteindelijk wordt de realisatie een werk van vallen en opstaan want de eigenzinnige zee beukt bijwijlen zo hevig tegen de dijken dat de eigenaars bang zijn om hun tot op de draad versleten karren te riskeren. De Goddelijke stormen zoals de Elisabethvloed en de Allerheiligenvloed kunnen door mensenhanden niet gestopt worden. Maar onder de belofte dat ze later een mooie opbrengst zullen kunnen realiseren in de op zee

gewonnen gronden, overtuigt de meeste boeren tot meer inzet.

Visvangst en landbouw.

Al snel duiken nederzettingen op langs de Schelde, zoals in Kieldrecht, waar met kleine schuitjes gevestigd wordt en veel vis wordt binnengehaald waardoor de overlevingskansen van de bevolking in onze regio sterk toenemen. Op die manier dalen de prijzen voor voeding en ontstaat meer afwisseling in de voeding wat de algemene gezondheidstoestand dan weer ten goede komt aan onze Wase inwoners. Maar de realisatie van de nieuwe polders verloopt niet zonder slag of stoot. Jaloezie, ongelooft en tegenwerking zijn nu eenmaal onderdeel.

Vernieuwing.

In de steden is er een groeiende belangstelling voor vernieuwing en professionalisering. Maar voor boer Wannas op de buiten liggen de kaarten heel anders. “Het past de Heer niet dat de mensen ingrijpen in zijn schepping” vervolledigt Wannas het bijbels verhaal van mijnheer Pastoor. Hoewel paters en broeders het initiatief nemen, los van de geestelijke overheid, staan ze niet te springen voor het initiatief. Een preek op de kansel is voldoende om de onuitroeibare roddels zijn werk te laten doen. “Die Gilles weet niet waar hij aan begint als hij de natuur wil inperken” scandeert Wannas om de helpende boeren te ontraden. “Er is land genoeg. Waarom nog meer grond verwerven die zout is als de zee?” Sommige omstaanders delen die mening en zullen het project dwarsbomen waar mogelijk, daarin geholpen door de lokale bewoners die nieuwe instructies ontvangen van hun Staatse vrienden. Een onweer tijdens de werken is voldoende om de toorn van God (en van Wannas) te bewijzen.

Toch is de indijking met veel inspanningen en overtuiging gerealiseerd. En sindsdien één van de eerste polders in het Waasland die ingedijkt zijn. De Rode Moerpolder, definitief in 1615 in gebruik genomen, dankzij 12 jaren van relatieve rust in onze regio. De vroegere gewonnen gronden zoals Saleghem en andere kleine polders zijn telkens weer door de woeste zee teruggenomen. De oude gebieden voldeden niet aan de hoge eisen die een polderdijk vereist in deze regio. Maar boer Wannas weet niet dat Gillis afstamt van Willem ver Mariën (ook Maris geschreven), bijgenaamd Van der Bercmoest, een familie met aanzien. Een familie die al een paar eeuwen actief is in het ontwikkelen van bos- en veengebieden tot vruchtbare grond. Gilles weet heel goed dat de katholieke gewesten meer land willen bijwinnen omdat de protestanten aan de overkant al veel land hebben gewonnen op de zee.

Verbetering.

De verstandige Gilles heeft begrepen dat de Wase bevolking steeds meer afhankelijk wordt van de seizoenen, waarin misoogsten schering en inslag zijn. Door zowel zand- als poldergrond te bewerken is het risico op rampen sterk afgenomen. Verbeterd inzicht is altijd oorzaak van tegenstand waarvan achteraf iedereen zegt dat het vanzelfsprekend is. Maar de roddelantjes en herenboeren hebben ondertussen de nodige verwarring gezaaid. Zowel de kluzenaars van de latere Kluize als de lokale landbouw zien hun levensomstandigheden groeien. Plots is er ruimte om meer kinderen te eten te geven. De oude dag van de boeren wordt op die manier ruim beveiligd, Wannas inbegrepen.

Gilles heeft duidelijk de verwarrende tekenen opgemerkt van 15- tussen Noord en Zuid, opkomend protectionisme en hier en daar gaan mensen naast werken in de landbouw, zich meer specialiseren in kleine huisarbeid.

Huisarbeid.

Linnen is populair. De klompen zijn waterdicht en goedkoop voor de vochtige nieuw ontwikkelde gebieden. Eindelijk neemt de druk af om als jonge gast naar de stad te vluchten voor werk. Mooie Maria vindt thuis werk en komt niet met een dik buikje naar huis zoals bij haar oudere zus Martha het geval was in de stad. De familie van Gillis Maris is er niet rijk van geworden. Dat hoefde voor hen niet, maar de idee dat zij dit konden verwezenlijken in dienst van de hemels geïnspireerde gemeenschap bezorgt hen de zekerheid van een mooie plaats in de hemel. Daar zou het gebed van het dankbare Kluize-convent voor zorgen.

Hongersnoden.

Het blijft maar koud en nat. De ene hongersnood volgt na de andere. Gelukkig dat steeds meer polders ingedijkt worden, zowel aan de kant van de Staatsen als van de Spanjaarden. Anders had het aantal slachtoffers van armoede en hongersnood nog veel groter geweest. Op de markt gaat zelfs het verhaal dat de Fransen aan een rivier de Loire enorme kastelen aan het bouwen zijn om te tonen hoe rijk ze wel zijn geworden door de nieuwe landbouwtechnieken toe te passen (waaronder wijnbouw) terwijl over heel de wereld de mensen creperen van de honger, de ziektes en de ontbering. Vooruitgang, ontwikkelen en niet stil staan, staat haaks ten aanzien van de lokale bevolking die boer Wannes gelijk geven. Wie heeft gelijk?

Zo'n lange lijnrechte polderweg lijkt wel vervelend, maar ... er is geen mooier weg dan de rechte hoofdweg door den polder (Jac.PLThysse - 1865-1945).

II. Een grensdorp (1648-1868)

1648 Een grens door de Nederlanden.

Judocus (Joos) Mariman (1635-1694)

Joos is de eerste die met de naam Mariman door het leven gaat en beleeft de spannende periode waarbij de Spanjaarden het pleit verliezen in Hulst. Met hun staart tussen de benen verlaten zij Hulst en de paters Recoletten vervullen vanaf nu hun Katholieke taak in de kapel van De Klinge.

Ook hier in het Waasland schuiven donkere wolken voorbij. Dat begint in 1645 als de Spanjaarden in zak en as de stad Hulst moeten verlaten via De Klinge. Blijkbaar hebben de hoge Omens in Münster (een stad in Duitsland) op zaterdag 24 oktober besloten dat de Staatsen beter op hun eigen gaan. Los van de Spanjaarden met wie ze al jaren oorlog voeren (en waarvan de forten De Klinge, Bedmar, Fuentes tot fort Verboom overtuigende Spaanse bewijzen zijn) wordt het windstil op het slagveld. De Wase forten liggen op veilige afstand van de Staatse forten (Hulst, Moerschans, Zandberg). En wees gerust, de dan nog beperkte lokale bevolking is niet opgetogen met die forten. Wel vermelden dat de fortenbouw de smokkel niet tegenhoudt. Boeren worden opgevorderd om de legereenheden te versterken tijdens de bouw. En vriendelijk vragen is er niet bij. (1)

Het klein dorpje.

Het dondert overigens over heel de wereld op dit moment. Er volgen allerlei strategische zetten waarvoor de kleine man materiaal en diensten moet leveren. Voor een klein dorpje komt al dat geweld ongepast over. De mensen hebben het door misoogsten zo al moeilijk genoeg. De inwoners houden zich overal ver af en kijken argwanend naar die vreemde initiatieven. Waar vele dorpen fier zijn dat ze een kasteel hebben, zijn ze hier blij dat ze daarvan gespaard zijn. Nonkel Joos weet dat daar alleen rijke mensen wonen die profiteren van de mensen rondom. Goedkope krachten voor het huishouden, een tuinier, boodschappers en vooral jonge meisjes die aan vele gevaren bloot staan. Nee, in de grensdorpen houden ze niet van dat rijke volk. Dat is altijd al zo geweest en dat zal hopelijk altijd zo blijven.

Grensprikelen.

De komst van de paters *Recoletten* wordt niet gewaardeerd. Die paters zijn uit Hulst verjaagd. Ze komen van overal en gaan ons eens zeggen wat we wel en niet mogen

doen.(het zijn tenslotte strenge Franciscanen). Die achterdochtige dorpsmentaliteit zullen we trouwens vaak ontmoeten in deze geschiedenis. Neem bijvoorbeeld nonkel Willem, de vader van Gillis, hij weet er alles van. Dit is niet alleen uitbuiting meer. Dit is gewoon schrikbewind. Een ongewenste grens trekt plots de mensen uit elkaar. Onze familie Mariman met hun vrienden wonen plots in een ander land. Gelukkig is de grens nog niet streng ingericht denkt nonkel Joos. Alhoewel, de paters Recoletten hebben wel een noodkerk in De Klinge gemaakt omdat ze in Hulst zijn buiten gegooid. Hun kerkschatten hebben ze mee over de grens gesleept. Die mogen niet ingepakt worden door de Protestanten hé!!!

Litteken.

Al snel wordt die grens toch wel een litteken. Er komen op termijn zelfs douaniers om de smokkel te beteugelen. Maar dat is buiten de waard gerekend. Die smokkel komt in de familie Mariman wel meermaals voor. Door de tijd heen hebben ze voldoende bijgedragen om de streng bewaakte grens te herdopen in een Gruyère-kaas vol gaten. Het voordeel van zo'n grens: familie en vrienden aan beide zijden van de grens maken het smokkelen gemakkelijk en zelfs comfortabel.

Oostenrijkse efficiëntie.

Die vreemde Oostenrijkse grensmuizen die de Spanjaarden zijn opgevolgd na de erfenisoorlogen (1748), snappen niks van het lokale volkje dat elk binnenpaadje kent als zijn broekzak en die via familie en vrienden verdomd goed weten welke producten aan welke kant van de grens aantrekkelijk zijn. En dus ... eindelijk valt er eens iets te verdienen aan die grote omens. Zij denken ver van hier te beslissen hoe het hier moet.

In het café roept boer Theodoor naar stroper Hypoliet “We gaan ze toch geen dank-u-wel zeggen zeker”. Die boer Theodoor bracht vorige week zijn groenten naar de markt van Sint-Niklaas en komt met allerlei nieuws naar huis.

Nieuw fruit.

Wat hij op de markt te zien krijgt: er staat een kraam met nieuw fruit dat boer Theodoor nog nooit gezien heeft. Verkoper Petrus snijdt dat fruit open en laat het proeven aan een geselecteerd “beter” publiek. Het sap loopt hen uit de mond. Dat ronde ding ziet er ronduit lelijk uit. Van buitenaf gezien een verschrompelde oranje schil. En de prijs ... niet te geloven. Toch zijn er enkele goed geklede lui die er het geld voor over hebben om zo'n ronde oranje vrucht, die ze blijkbaar *appelsien* (sinaasappel) noemen, aan te kopen om thuis aan de familie voor te stellen. Voor die prijs kan boer Theodoor vele kilo's patatten kopen.

Overigens is op de markt veel nieuws te bemerken. Zo hebben de kramen met linnen nu een nieuwe stof in aanbieding. Ze noemen het *wol* en het zou je in de winter warm kunnen houden. Maar weerom: “geen spek voor onze bek” zei boer Theodoor. “Ik moet al die troep niet hebben” beweert boer Theodoor. Kijk maar eens rond, zoveel mensen hebben nieuwe ziekten gekregen. Ze noemen het *builenpest*, naast vele andere ziektes. Ofwel verpesten die vreemde producten ons leven ofwel is het God die de mensen straft omdat zogezegde rijken zo'n dure producten kopen om in de familie en kennissenkring te gaan pronken. Verdienende loon vinden de kleine lieden waaronder onze landbouwer Theodoor.

Bomen.

Nog iets nieuws in deze periode is dat de eigenaars van landbouwgronden, vooral in de poldergebieden waar overstromingen schering en inslag zijn, populieren en wilgen aanplanten. Die zuigen massa's water op zodat de grond niet verzuipt. En al snel blijkt dat de opbrengst van die bomen niet voor de pachter is maar voor de eigenaars. Zij verkopen die bomen in het vroege voorjaar, vooraleer de boer gaat inzaaien. De pachter doet de bomen uit met als loon de overgebleven ondergrondse wortels (=stukgat) die dienen om het huis of de stal te verwarmen. Zelfs de ketel voor dierenvoedsel krijgt zo opwarming. Die bomen zijn ondertussen gaan lopen met een deel voedsel in de grond en met massa's water. Erg schadelijk als watertekort dreigt in warme perioden.

Seizoenarbeid.

En plots zien we veel landbouwknechten die de afhankelijkheid van het onvoorspelbare weer en de wankele seizoenen inleveren om met dat hout klompen te gaan maken om in de vochtige en koude grond te kunnen werken. Ze zijn uitgekeken op die noeste arbeid van vele generaties boeren, hun werk wordt niet meer gewaardeerd. De inspanningen om de gronden minutieus te ploegen, met veel zorg te planten, constant rond te lopen met de kapper om het welige onkruid in bedwang te houden. Het loont de moeite niet meer.

Iedereen ziet dat er andere beroepen zijn die met schijnbaar minder inspanningen meer opbrengen. Ook schrijnwerkers halen hun voordeel uit die bomen. Ze blijven overtuigd dat beuk en eik veel beter zijn. Maar voor een stal kan je gerust zo'n populier gebruiken, veel goedkoper. En niet zonder succes. Er is veel hout, dat is goedkoop en **klompenmakers-alaam** vraagt geen zware investeringen.

Honderden proberen een opstart. Slechts enkelen kunnen zowel hard werken als zorgvuldig plannen. Ook in andere beroepsbranches verloopt het zo. Al snel wordt het Waasland een centrum dat veel meer klompen maakt dan het zelf nodig heeft. De regio zit plots in de internationale handel verwickeld. Het niet meer afhankelijk zijn van de seizoenen, je niet meer laten uitbuiten door de grootgrondbezitter. Het betekent je eigen goesting doen. Zelf beslissen over wat je wil ... de *vrijbouter* is geboren.

1672 's Gravenstraat.

Elke belasting is voor elke inwoner een beroving van vrijheid. De 's Gravenstraat (centrale weg door Clinge en De Klinge) ligt er eenzaam bij. Op de zandrug van Stekene naar Hulsterloo zijn steeds meer mensen komen wonen om de op zee gewonnen gebieden te bewerken. De haven van Hulst is machtig geworden. Goederen mogen alleen gelost worden in de haven, mits het betalen van haventaksen.

Kapellebrug.

Maar als je een deel van de goederen snel uitlaadt in Kapellebrug is er aardig wat geld te verdienen. Stiekem werk, waar hier volk voor te vinden is. De opbrengsten van die taksen zijn voor de protestantse zakkenvullers. Daar steken we wel een stokje voor. Eens lekker anders doen dan in de rij lopen. Zalig. Smokkel wordt door de grote verschillen aan beide zijden van de grens een lucratieve bezigheid. Alleen: je moet bij de pinken zijn welke producten goedkoper zijn aan welke kant. Zo kan je bijvoorbeeld bezemstelen naar het Noorden brengen om met gerst terug te keren. Dubbele winst.

1764 Jacobus Mariman voelt de grens.

Jacobus (Jaak) Mariman (1725-1799)

Jacobus is al de achterkleinzoon van Joos, wat loopt de tijd snel. Een leven gaat maar open en toe en toch is er telkens een zee van informatie over elke familie en het dorp.

Alles voor de winst. Op de markt van Sint-Niklaas roept William, de borstelhandelaar, zijn vaste slagzin: “**grote stelen, kleine stelen, grote stelen ’t meest**”. Iedereen begrijpt zijn afkeuring voor het rijke volk. En hij is helemaal niet alleen. In zijn vuile stofjas en zijn ingedeukte, zwarte hoed komt zijn verhaal nog sterker over.

Geld.

Waar de Katholieke Kerk altijd alles in de hand heeft gehad komen steeds meer kapitaalkrachtige mensen voor die andere normen stellen. Geld en winst maken ondertussen de maatschappij uit. Waar vroeger de gemeenschap werd gedragen door saamhorigheid. De globale economie dwingt de middenstander zijn sterktes te gebruiken om de concurrent te vloeren. Vooral voor nonkel Jaak is de middenstander iemand die op wolkjes leeft maar meteen zijn weerhaken gebruikt om in alle stilte competitief te blijven. Alleen het kleine volkje heeft geen boodschap aan ‘winst’. Voor hen telt alleen *overleven*. Onze nonkel Jaak vindt het zelfs vanuit zijn geloof ongehoord dat mensen op de kap van anderen rijk worden. Hij vindt woekerwinsten ongoddelijk, mensonterend en verfoeilijk. De wereld rondom hem ziet dat anders.

Douanegrens.

Douaniers staan plots aan de grens en voeren een “*tolkring*” in. Een zone van “*twee uur gaans*” van de grens waar verstrengd toezicht op goederen wordt toegepast want de smokkel is voor de overheid een echte oncontroleerbare pest geworden. Er is zelfs een besluit tot oprichting van de vele grenskantoren waaronder uiteraard op De

Klinge en Kemzeke.

De mensen zijn droefgeestig, nonkel Jaak inbegrepen. De taksen, de misoogsten, de strenge straffen maken het leven niet gemakkelijk. Op het platteland stookt iedereen illegaal zijn dranken terwijl stropen in het bos van de baron strafbaar wordt en door de kleine man als onrechtvaardig wordt beschouwd. Als het konijntje op straat loopt mag je het vangen. In **het bos van Mijnheer** is dat een misdrijf. (3)

Kerk en overheid.

De Oostenrijkers hebben er genoeg van en willen alles in regeltjes, statistieken en belastingen gieten. Dat geld is nodig om wegen aan te leggen zodat allerlei goederen tot in de uithoeken kunnen aangeleverd worden. De landbouw krijgt klappen want de ene misoogst volgt de andere op, weer maar eens. “Mensen zijn radeloos” stelt nonkel Jaak. Er is nu geen oorlog meer. Maar de mensen worden zo aan banden gelegd door regeltjes waar Jan in de straat niks van snapt en alleen maar schrik krijgt van al dat volk dat in uniform rondloopt en zich blijkbaar als God in Frankrijk gedraagt. Champetters, douaniers, ze leggen hun wetten op. Dit hebben ze hier nog nooit meegemaakt.

Gelukkig dat nonkel Jaak zijn tuintje heeft, een varkentje houdt en gemakkelijk aan verse melk geraakt. Alhoewel hij gelukkig is in zijn gezinnetje kijkt hij toch op naar zijn buurman Pol die ongelooflijk kan knutselen, iets wat hem van nature niet gegeven is. Niet alleen knutselen, hij kan ook koken als de beste. Iedereen weet dat azijn zeer belangrijk is. Doe het in het water van de kippen en ze stoppen om elkaar te pikken. Giet het waar honden en katten hun sporen achter laten. Azijn zorgt zelfs voor het opleven van slappe groenten. De vrouwen kennen honderden hulpmiddeltjes die het leven aangenaam maken. Middeltjes die we vandaag niet meer kennen of afdoen als voorbijgestreefd.

Taksen.

Sommigen beweren zelfs dat er op grond zal moeten betaald worden. Als *pachter* leveren we al een deel van de opbrengst in aan graan en nu dit nog. We betalen taks voor het gebruiken van de windmolens. Nonkel Jaak moet zelfs onze boerenkar verantwoorden. Om nog maar te zwijgen over het land dat we bewerken in Clinge, over die nieuwe, strenge, ongewilde grens.

Het verzet heerst alom. We hebben haarfijn uitgelegd dat we geen *protestanten* zijn en dat we die, aan Nederlandse zijde gelegen grond, al ik weet niet hoe lang we die al in gebruik hebben van onze grootvaders. De overheid vertrouwt niks. Je kan niet zomaar over de grens rijden. Ze verdenken je van vele zaken waar wij nog niet aan gedacht hebben. Maar dat er stront aan de stok is weet ons moeder Anna Judoca zeker. En of ze gelijk heeft. Nonkel Jaak is het echt beu: “wie werkt voor de hereboer? Wat verdien je? Waar geef je geld aan uit? Wat geef je aan de kerk? Wat kan je sparen?” zijn maar een paar zinssneden uit de lange bevraging van de overheid. De argwaan is ingezet. De overheid wordt de te bekampen vijand. Ze snappen niet dat eindjes aan mekaar knopen onze grootste zorg is. Hoe zouden we dan kunnen sparen. Maar ze geloven het niet. Ze melken en melken. Je buur heeft wel gespaard. Dus jullie moeten in stilte wat overgelegd hebben. “Kom op, vertel het ons, anders

zal je er spijt van krijgen”. Zelfs het aantal bomen in eigendom moet nonkel Jaak opgeven. Erger nog, ze vragen die gegevens zowel bij de pachter en bij de eigenaar zodat ze die gegevens kunnen vergelijken om later een heffing in te kunnen voeren. “Hier zijn er een paar die alles weten over iedereen om ons daar binnenkort mee te confronteren” beweert nonkel Jaak.

Kerk en overheid.

De pastoor zegt dat we dat allemaal niet moeten tolereren. Dat we ons moeten klaar houden voor verzet. Toch weet iedereen dat we het beter hebben dan vroeger. We kunnen al eens wat vlees inpekelen en onze boontjes kunnen we lang bewaren in de *Keulse potten*. Een zware investering, maar ze loont. Straks moeten we zelfs onze overschotten opgeven. Je werkt dag en nacht. Je kan eindelijk iets overleggen voor als het straks weer crisis wordt en ze zijn daar al om het in te pikken. Maar anderen vinden dat het juist verbeterd is. Dat voor iedereen de lat gelijk gelegd wordt. Dat ook rijken moeten aangeven wat ze hebben. ‘Ik geloof er geen snars van’ denkt nonkel Jaak. Maar hardop durft hij dat niet zeggen. Ze kunnen fluiten, ik stroop wel eens een konijntje in de bossen. Hij is maar een gelegenheidsstroper. Zijn kozijn Walt is daar veel beter in. Nonkel Jaak **smokkelt** wel eens graan over. ‘Sluw als een vos, smokkelen we door het bos’ is hun lijfspreuk. En dan zal ik mijn winsten eens gaan opbiechten zeker om dan gestraft te worden? Dat ziet ge van hier. “Grote stelen meest”, het klinkt iedereen in de oren. Of je nu met je floeren broek *stroppen* uitzet of je met een vuil hemd beesten over de grens brengt. Of je probeert de eindjes aan mekaar te knopen door de afval in de jonge textiel fabrieken te gaan schooien. Of je gaat tussen je zware werkuren op het land nog gauw illegaal wat vis vangen. Want ja, vissen op Mijnheer zijn visput is natuurlijk niet toegestaan. Alsof wij niet weten dat er ondertussen heel wat leeft onder de rijken. Zij bouwen enorme fabrieken waar de kleine man voor een *habbekrats* gaat werken, waar Jef tegen Louis wordt uitgespeeld om meer te presteren op een dag.

Eigen baas.

Stress doet zijn intrede en zal nooit nog verdwijnen. Dan liever mijn **klompenstal**. Zelf heel hard werken, maar zelf beslissen is zo belangrijk. Er is sfeer. We zingen in de stal samen honderden liederen zoals ‘*de duivenmelker*’: “ ‘k zie mijn *witpen* hangen ze is nog zo gezond en nog zo prompt. Ik zou ze willen vangen, als ze maar naar huis toe komt ...”. Zowel nonkel Jaak als de andere *kloefkappers* (=blokmakers) verzinnen verhalen om onze vrouwen te doen sidderen. We plagen kinderen. Achterklap is nooit uit de stal te weren net als de nieuwtjes van de regio. Smokkelverhalen, vaak overdreven door de lokale smokkelaars, zijn pittig en de *commiezen* zijn telkens weer de dupe.

*De overlevering in de familie verhaalt telkens weer dat rond 1750 de **smokkel** dusdanig groot geworden is dat de Oostenrijkers werk maken van een strenge grens. “Hoe is het mogelijk dat je aan de grens zo maar mag doodgeschoten worden. Dat doe je zelfs niet met de grootste criminelen” vindt Eufrasie. “Zelfs het risico dat dieren ziekten verspreiden of mensen honger hebben bij gebrek aan voedsel verantwoord geen moord voor smokkelarij. Dat is onmenselijk en roept om tegenstand”. Dit betekent dat smokkel nog hoger op de ladder staat dan*

deserteren in het leger, want dan krijg je nog een (schijn)proces.

Handel en smokkel.

De handel is enorm toegenomen. De markten floreren, vaak op zwarte omzet en de smokkel profiteert van die weelde. Maar tegelijk is het leven veel duurder geworden. De hygiëne stelt niks voor. Mensen hebben armoede. Hoeveel familieleden zijn gestorven omdat ze geen dokter kunnen betalen? Smokkelen is de enige uitlaatklep om in nood toch een dokter te vragen. Nonkel Jaak weet er wel weg mee. Het verhaal van de stelen heeft hem geïnspireerd. Wie niet sterk is moet slim zijn. Maar commiezen aan de grens, dat is er te veel aan. Er verandert volgens de overlevering van Eufrasie nog veel meer.

Ondertussen zijn er al kasseien gelegd op de verbindingswegen. Weliswaar erg hobbelig, maar je kan heel het jaar rijden. Behalve in de winter, na sneeuw, wanneer de *dooibarelen* worden gesloten en ladingen tot de helft moeten beperkt worden om de kasseiwegen niet te overbelasten. De ideale weg is die van het dorp naar de dichtstbijzijnde markt. Maar comfortabele voetpaden blijven een voorrecht voor grote steden.

1776 Nonkel Jaak beleeft zijn dorp.

Voedsel.

De voedzaamheid van basisproducten verbetert sterk en de bevolking groeit aan. Dat is goed voor het bevolken van de vele werkplaatsen. En plots ziet tante Doca (de echtgenote van nonkel Jaak) de wereld om zich veranderen. Om die vele mondjes eten te geven gaat het niet meer op dat boer nonkel Jaak enkel wat rondwandelt met zijn schapen. Nonkel Jaak is een boom van een vent maar hij ligt al maanden wakker in zijn te kleine bed. Hij is er kapot van. Honger is voor hen allen de drijfveer. Maar terwijl de één schrokkerig naar de pot hapt zijn andere kinderen geduldig en wachten op de toelating van moeder. Wie niet snel genoeg is met de lepel kan wel eens het scheel op de neus krijgen. Vaak is de aangeboden hoeveelheid onvoldoende om alle mondjes te voorzien. Met dat één varkentje dat hij vetmest komt hij er niet meer. Samen met Doca beslist hij een uitgemergelde koe aan te kopen die hij snel wil vetmesten terwijl de melk zijn kinderen aansterkt.

Hij heeft nood aan meer voedsel voor de aangroeiende stapel schapen om de vele kinderen eten te kunnen verschaffen. Daarom moet hij meer **bos kappen**. Meer akkers en weiden gaan beplanten. Hij kan niet anders dan meer land pachten om te overleven. Dus werkt hij zich te pletter van zonsopgang tot zonsondergang. Zelfs de heilige wet van mijnheer pastoor lapt hij aan zijn voeten en op zondag gaat hij kleine klusjes doen op het land om tijdig klaar te zijn voor het inzaaien. En hij is niet anders dan zijn collega's in het dorp. Allemaal moeten ze die weg op.

De pachtprijzen rijzen de pan uit. De na-ijver is groot. Uit de hand leven van de luxueuze grootgrondbezitter ziet hij als een onrecht. De dochter gaat haar diensten aanbieden om uit de kost te zijn. Zijn kinderen moeten meehelpen bij het planten en oogsten.

Mooie natuur.

Op het veld zie je boer nonkel Jaak met de tranen in de ogen kijken naar de vogels waar hij vroeger uren van kon genieten. *“In de natuur worden tranen omgezet in parels van geluk”* denkt hij bij zichzelf. Hun gekwetter, gekrijs of gefluit kan hem uren bekoren. De ongereptheid van de natuur waarbij de boer leeft met zijn dieren als paarden, varkens of ezels. Waar hij zorgt voor kleinhout rond de weiden, waar restanten van de oogst voedsel geven aan de **insecten, vogels en klein wild**. Boer nonkel Jaak leeft op bij het paringsgeroep van vogels en zijn fantasie slaat op hol. Het wijfje vliegt hoog in de boom achtervolgd door drie mannelijke eksters. Een mannetje klimt hoger de boom in, dicht bij haar, maar krijgt een rivaliserend mannetje naast zich en verjaagt hem. Blijkbaar is het vrouwtje dat niet gelukkig mee en vliegt weg, achtervolgd door haar drie minnaars. Het respect voor de natuur heeft niks te maken met het beschermen van de natuur, maar aan de verbondenheid met de natuur. In de natuur hoor je kwaken, blaffen, krijsen, piepen, huilen, knorren en blaten. Een bonte afwisseling in de verte. Hij gelooft er sterk in dat **sommige vogels** tot in Afrika vliegen om zich voort te planten. Geen mens in het dorp dat zoiets gelooft.

Op een boomstam gezeten ziet hij de insecten kruipen, zich goed te doen aan schimmels, blaadjes of verdord hout. Hoe een snelle spinnenkop via een vast stramien, een net vervaardigd om toch een vlieg te verorberen. Hoe een meesje uit het nest vliegt en het laatste jong van moeder een duwtje krijgt omdat het niet durft uitvliegen. Nonkel Jaak leeft in en met die fascinerende natuur. Alle kleine veldwegeltjes zijn hem gekend.

Geen tijdverlies.

Dat is nu veranderd. Geen tijd meer om rond te kijken. Zijn zoon Norbert heeft hij leren werken met de zeis. Hij is weliswaar slechts tien jaar en hij is al geregeld met een kap in zijn **klompen** naar huis teruggekeerd tijdens het hooien. Het voedsel van het land moet verwerkt worden om het te kunnen bewaren voor de winter anders sterft het gezin uit. Het hele gezin moet harder gaan werken. Het moet sneller om het jaar rond te komen.

Fantasie.

Het begint met: er was eens ... en het eindigt: dit verhaal mag je onder geen beding verder vertellen want de mensen zullen je niet geloven. Soms zoetzemige verhalen, maar vaak zo spannend dat je de slaap niet kan vinden. Gekende liedjes zingen in het bos over liefde en over beroepen. Fantaseren over wat moois nog op komst is in je leven. Alleen al de libellen tekeningen zien maken op de overblijvende weel uit te middeleeuwen. In mei spelen met de meikever. Ocharme die arme pootjes die steeds maar worden aangepord om te gaan vliegen. In een wereld waarin een houten takje precies een paard lijkt. Een houten blokje een trein voorstelt en elk takje wel een slang lijkt te worden. Een enorme schrik slaat je om de oren. Om vervolgens weer te landen als je moeder roept dat er moet afgewassen worden en dat de stallen nog steeds niet zijn uitgekuist. Terug met de voeten op de grond proberen te belanden. Steden als Lokeren en Sint-Niklaas krijgen door de grote aangroei van de stad een eigen markt waar alle nieuws de ronde doet tot in de kleinste dorpjes. Blijkbaar kan

je weg groeien van de eeuwenoude landbouw als je zin hebt in initiatief of een goede kennis hebt die het ambacht als het vlas, de **klompenmakerij**, de smederij, de karrenbouwer en nog veel andere nieuwe economische activiteiten onder de knie heeft. Even met de ogen stelen hoe het moet en dan de bok op. Een eigen bedrijfje stichten.

Je moet je onderscheiden zoals Marie-Louise en Jean. Die hebben het gemaakt. En iedereen aapt hen na, een simpel ledikant is alleen voor voetvolk dat zich niet boven het gepeupel kan verheffen. Zo gaat het bij Albert de graanhandelaar, Louis de smid, Jean de wagenmaker, Jef de winkelier. Als je niet iets “gecultiveerd” kan aanreiken, blijf je ploeteren bij de mensen van lagerwal. Je noteert hun schuld op een stok en als de schuld groot genoeg is, vorder je hun varkentje op.

Er staat een nieuwe groep volk op dat werkt met knechten, tuinlieden, diensters en nog vele andere. Dat kan omdat er toch een overaanbod aan volk is dat amper betaald wordt. “*Kost en inwoon*” is vaak voldoende. Het lijkt wel speelgoed dat je om de haverklap afdankt voor elke banaliteit.

De Fransen.

De sansculotten gelukken erin om zelfs in de kleinste dorpen beroering te organiseren. Nonkel Jaak zag het aankomen. Hij is bevriend met Mie Roggeman. Haar vriend Machour is opgestookt door de pastoor om het verzet op De Klinge en Sint-Gillis te organiseren. Veel stelt het niet voor, maar toch, de Boerenkrijg wordt een georganiseerde bende in heel Vlaanderen van misnoegden. Machour trekt van De Klinge naar Sint-Gillis Na Sint-Gillis volgt Kemzeke waar de groep zich reorganiseert. En neemt Benedikt Lauwers de leiding over. Ze trekken naar Sint-Niklaas waar Benedikt sneuvelt. In 1814 worden de grootse *azijnzeikerds* buiten gekegeld, de Fransen. Maar het kwaad is geschied. Steeds meer komen er via de overheden bevragingen over van alles wat. Onze “Jaak” is eens gaan informeren bij zijn vriend die toevallig veel contacten onderhoudt met het gemeentebestuur. Maar die zijn niet scheutig met uitleg. Van burgemeester Seydlitz kom je zeker niks te weten, hij loopt over van de Fransen naar Willem I.

Op de gemeente zijn ze zelfs verveeld met de vraag om meer verklaringen te geven over die over-reglementeringen. Moeten wij gehoor geven aan al die vragen? De mensen vertrouwen het niet en houden heel wat gegevens achter. “Ze hebben daar niks mee te maken” zegt nonkel Piet terwijl zijn tanden knarsen. Willen ze terug de rijken rijk maken zoals vroeger? Mogen wij ons graantje niet meer meepikken?

1814 Armoede en Willem I.

Carolus Ludovicus (Charel) Mariman (1795-1855)
In zijn huwelijk met Johanna Claus ziet hij de wereld om zich heen

veranderen. Als kind ziet hij de sansculotten oprukken en voelt de bevrijding als plots Willem I onze provincies indeelt (als vervanging van het Franse Departement De Schelde) onder de naam Zéelande en Flandres Orientales (Zeeland en Oost-Vlaanderen). Plots zijn de dorpen Clinge en De Klinge gescheiden en worden families en vrienden anders ingedeeld. Maar van die grens trekt niemand zich iets aan tenzij de douaniers die moeten toezien op de welige smokkel in onze omgeving.

Ze zijn zot geworden. Tot nu toe behoort De Klinge tot Sint-Gillis en dat is al eeuwen zo. De Fransen hebben het departement De Schelde opgericht waarbij De Klinge en Clinge als één dorp worden beschouwd. Er wordt met het dorp gesold dat het niet schoon is. Achtereenvolgens ingedeeld bij Hulst, dan bij Sas van Gent om plots af te hangen van Eeklo! Geen lastige grenscontroles meer. En plots komt Willem I en wordt het Franse departement opgesplitst in provincies, zowel in Nederland als in België. Nonkel Charel heeft het direct begrepen: na een periode van wisselende besturen komt meteen de grens terug. De oude sfeer van saamhorigheid haalt weer de bovenhand. Er is weer hoop op een beter leven.

Smokkel.

Een goeie zaak voor de smokkelaars. Weerom bepalen zij waar, wanneer en hoe goederen over de grens worden gebracht. De douane heeft het nakijken en komt steeds te laat. Maar wee als je pech hebt. Dan moet je wel vijf nieuwe smokkelbeurten organiseren om je verlies teniet te doen. Een nieuwe episode die echter onvrede teweegbrengt tussen enerzijds handel en productie, anderzijds tussen protestant en katholiek.

1830.

België gaat op eigen benen in 1830. Erkend als neutraal land door de grote mogendheden. Een buffer tussen de kibbelende grootmachten. De onafhankelijkheid wordt pas in 1839 officieel internationaal erkend. Hoezeer het volgens de mannen in Brussel allemaal goed komt met de economie weet tante Trien maar al te goed hoe ze steeds minder kan kopen voor hetzelfde geld. De zoveelste hongercrisis laat zich gevoelen. Voor een dorp dat zo vergroeid is met zijn omgeving is het definitief plaatsen van grenspalen in 1844 (goedkeuring 1843) een aanfluiting van hun contacten over de grens met vrienden en familie. Jaren zal het duren om dat litteken te aanvaarden, daarvoor was de samenwerking over de grens te intens.

Armoede.

De eindjes aan mekaar knopen wordt steeds lastiger. Vanaf 1845 wordt het te gortig. Tante Trien kan de eindjes niet meer aan elkaar knopen en smeekt haar echtgenoot die toch wel erg handig is, of hij niet een ander beroep wil gaan uitoefenen.

Klompemaker wil hij niet worden omdat hij te vertrouwd is met het land. Maar

misschien kan hij wel vlasser worden? Nonkel Charel schakelt om en zet vlas op zijn land. Enkele jaren later is hij vlasser en zijn bedrijfje groeit uit dankzij het zakelijk instinct van zijn vrouwtje Trien. Een niet zo goede keuze achteraf bekeken want het vlas wordt uit de markt gestoten door het goedkope Amerikaanse katoen. Nonkel Charel heeft altijd al gezegd dat het niet goed is dat ze zo maar alles over heel de wereld vervoeren. Ze storten de mensen in de afgrond.

In de landbouw is het nog slechter gesteld. Vele misoogsten, hongersnoden, seizoenarbeiders die werkloos achterblijven. Het is moeilijk om te overleven in de vele perioden dat de natuur niet voortbrengt wat nodig is. De zo geprezen aardappel heeft zegen gebracht, maar vandaag is de aardappelziekte uitgebroken.

Straf.

Voor de Pastoor is het duidelijk omdat de mensen onzedig leven. Ze dansen er maar op los.

Voor de polka brengt twee mensenlichamen te dicht bij elkaar. Mijnheer Pastoor noemt dat verfoeilijk. Vijftig jaar lang volgt de ene crisis na de andere. In de huisarbeid is het nog leefbaar, het bewijs voor een Pastoor dat het ook goed kan gaan als men zich aan Gods regels houdt. Hij weet zeker dat zowel de armoede, de cholera, de katoen invoer allemaal straffen van God zijn en hij maakt de vergelijking met gestrafte steden Sodoma en Gomorra. Pastoor De Mil wil absoluut een nieuwe kerk en laat het uitschijnen alsof de duivel in de nok van de kerk verblijft omdat tijdens stormen het gebinte kraakt. Ondanks de armoede van de bevolking krijgt hij toch genoeg geld bijeen om een nieuwe neogotische kerk te bouwen. Onder andere daardoor beginnen hier en daar al enkele betweters te twijfelen aan al die fantasierijke verhalen van de pastoor en zijn bijbel.

Collectief geheugen.

Eufrasie weet enorm veel familieherinneringen op te halen voor haar dochters. Ze vertegenwoordigt het collectief geheugen. Zo iemand vind je wel in elke familie. Het is een gave, een ingesteldheid. Ze moet blijkbaar nog al die verhalen dringend doorgeven aan de volgende generaties. Haar nonkel Charel hoort dat er in Lokeren en Sint-Niklaas al stenen fabrieken staan. Honderden werknemers werken aan houten en ijzeren machines. De machine bepaalt hoe snel er moet gewerkt worden, dat kan niet anders. 't Zijn zotten die daar gaan werken. Je zo laten afjakkeren. Maar ja, al die misoogsten na elkaar en de wil om je jonge gezin te voeden vragen om creativiteit.

Voorzichtigheid.

“Elk voor zich” is de nieuwe leuze. Er zijn dingen die je zegt en er zijn dingen die je gewoon doet. Elk gezin wordt precies schizofreen. De tijd van eerlijk zijn wordt stilgezet. De tijd van gestresseerd optrekken naar grote fabrieken is aangekomen. De familie Mariman draait mee in die zotte molen. Ook nonkel Charel pikt zijn graantje mee hoor. Zelfs hij kan al een stenen, weliswaar klein, huisje optrekken. De houten stallen, de broodoven, het houtsprokkelen, de seizoensarbeid, de moestuin, het eigen varkentje zijn allemaal tekenen dat de kleine man zijn plan trekt.

Niemand beseft dat stilaan het landelijk dorpskarakter wordt aangetast. Het

kleurige en het harmonieuze van het dorp verdwijnt. De waardeloze grond van weleer wordt rijkdom. En zo verliest elke generatie een stukje eigenheid. De leeftijd voor huwelijk evolueert, het aantal kinderen wordt aangepast, de namen van kinderen is niet meer alleen gebaseerd op heiligennamen. Kleine aanpassingen als eten uit een “talloor” en nu het “bestek” gebruiken veranderen de leefwereld grondig.

1862 Mie Rape stuurt Fidelis.

Fidelis Henricus (Deel) Mariman (1825-1896)

Nonkel Deel is een levensgenieter maar hij staat onder het strenge toezicht van zijn capabele vrouw Mie Rape. Hij stelt vast dat de “Belgen” er alles aan doen om van die “Hollanders” af te geraken. Hier aan de grens is dat een onbegrijpelijke houding omdat iedereen met iedereen samenleeft in alle vriendschap. Ook de maatschappelijke veranderingen met de spoorlijn treffen hem zeer en doet hem twijfelen of dat een zegen is of een vloek.

België groeit.

De lokale bevolking valt op zijn pootjes. De vele hongernoden zijn precies achter de rug, hout vasthouden. Dat onpartijdig landje België dat sinds 1830 is ontstaan uit Waalse onvrede houdt nu al meer dan dertig jaar stand tot ieders verbazing. Dat ze in Brussel niks meer met die Nederlanders willen te maken hebben houdt geen steek hier in de grensstreek. Nationaliteiten kan je scheiden. Maar mensen niet. Nonkel Deel weet zelfs dat de gemeenteraad een besluit heeft genomen dat Nederlanders niet in de lokale gemeenteraad mogen plaats nemen.

Hier moeten ze daar niet mee afkomen. Iedereen heeft familie en vrienden over de grens. Elk grensdorp is ondertussen uitgebouwd, alhoewel er nog heel veel houten woningen voorkomen en de kroonlijst laag blijft. Grote gezinnen leven in veel te kleine huisjes. De huizen zijn geconcentreerd langs de banen die ondertussen steeds meer veranderen van zandwegels naar kassei. Stilaan wordt het verschil in aanpak in Den Haag en Brussel zichtbaar aan de grens. Maar voetpaden behoren nog niet tot de basisuitrusting. De dorpspomp is nog zeer waardevol bij gebrek aan stromend water. En wijken zijn nog ongekend.

Smokkel leeft overal.

Tussen de huizen zijn nog massa's opritten die hier in grensgemeenten echte paradijzen zijn voor smokkelaars. De spreuk ‘sluw als een vos, smokkelen we door het bos’ is eeuwenlang van toepassing. Via het veld snel tussen de huizen door

smokkelen en zo snel mogelijk naar een stalletje of magazijn om te stockeren.

Nee, botersmokkel is nog niet aan de orde. Maar landbouwproducten als graan, koeien, varkens des te meer. Ook andere producten als bezemstelen, zeep, alcoholische drank en tabak gaan vlot de grens over. Iedereen heeft kennissen aan de andere kant van de grens, wat het smokkelen natuurlijk erg vereenvoudigd. De douaniers daarentegen zijn passanten uit andere streken die de regio niet zo goed kennen.

De lokale bevolking helpt graag een handje door met Deel af te spreken dat vingers aan de pet-rand 'veilig' betekent. Of tante Mie hangt een laken aan de droogdraad om gevaar aan te geven. De aanwezigheid van bossen maakt het smokkelen natuurlijk veiliger. De douane spannen vaak lichtje draadjes op voethoogte in de wegeltjes van het bos om vast te stellen langs welke wegjes de smokkelwaar wordt overgebracht. (4)

Mijn eiland.

Nonkel Deel heeft het gevoel dat hij op een eiland leeft. Samen met zijn Mie krijgt hij tien kinderen in een periode dat alles kan. Je mag denken wat je wil. Je kan geloven wat je wil. Je weet dat de rijke man alles mag maar dat je zelf veel aan de situatie kunt doen. Wil je ambachtsman worden? Stuur je kinderen naar school? Wil je een varkentje opzetten? Hoeveel kinderen wil je? Je beslist voortaan zelf, als je maar de middelen verdient om je dromen te realiseren.

Je woont in een grensstreek. Dus er valt hier en daar wel wat te versieren als je niet bang bent tenminste. Je werkt je te pletter en zorgt dat je kinderen voor jou zorgen op je oude dag. Mijn broer Vic heeft zo zijn toekomst veiliggesteld. Laat de jongeren maar doen en hou een oogje in het zeil lijkt het motto van de ouderen. Wat wel moeilijk wordt is onpartijdig te blijven. Je voelt het met de ellebogen aan: sinds België op eigen benen staat zijn de diknekken gebeten door de handel en de productie.

De kerk.

Daar tegenover staan de *pilarenbijters* die menen te weten hoe we ons moeten gedragen. Nu zijn er zelfs die vinden dat we moeten opkomen voor onszelf en moeten vechten voor het grote gelijk van de kleine man.

Ook nonkel Jan en Deel zijn die mening toegedaan. En dat tot groot ongenoegen van schoonzus Rose die blindelings de pastoor volgt dat er nog meer kinderen op de wereld moeten komen. "Liefde gaf U duizend namen, mooi en edel, schoon en goed"... ze zingt het honderd maal. Maar Deel Mariman is een heel andere mening toegedaan. Hij zit op de vierde rij nabij de preekstoel. Hij ziet hoe Ons Heer heel bedenkelijk toekijkt naar de biechtstoel waarin alle brave menskens hun zondekes gaan biechten. Ze komen vol ontzag de kerk binnen. Nu kijkt hij recht voor zich uit en ziet het schilderij van Gaspar De Craeyer en de chique biechtstoelen. Samen met de imposante preekstoel zijn ze overgekomen dankzij de paters Recoletten die uit Hulst zijn gezet ten tijde van de Spanjaarden. De vergulde kaarsenhouders en gouden kelken. De kerk, rijk aan goud en schilderkunst, arm aan geloof in een betere

toekomst.

Fluweel.

En nonkel Deel denkt voor zich uit: het rijk volk koopt zich een ereplaats in de kerk met rood-fluwelen kussens op gelakte zwarte stoelen met een koperen plaat erop: “Albert Van Havermaet”. Als je zo’n stoel hebt heb je het “*gemaakt*” in het leven.

De Klingenaar kiest voorlopig nog niet duidelijk voor de nieuwe orde waarin de economie, de spoorweg en de industriële ontwikkeling centraal staan en waarover iedereen zoveel hoort vertellen.

Schandalig lage verkoopprijs.

De naijver loopt hoog op tussen de klompenmakers Piet, Jan, Charel en Louis. Allen hebben ze concurrerende kleine klompenstalletjes die met een minimum inkomen hun producten aan de man brengen aan onmogelijk lage prijzen. Eerst aan de burens, daarna het hele dorp om te groeien tot een klompenmakerij die heel de regio met steekkar moet afleveren. Brecht geniet van die situatie. Hij is al tien keer veranderd van werkgever. Hij leert bij Piet klompen kappen. Bij Jan leert hij de stiel van het snijden en steelt daar meteen met zijn ogen hoe klompen worden afgewerkt. Dan start hij zelf zijn bedrijfje op en heeft zijn twee broers weggekaapt bij zijn vroegere werkgevers.

Een nieuwe handelstechniek die de markt vanaf nu tot op vandaag wereldwijd en constant zal bedreigen. Wie onder de prijs verkoopt betaalt daar ooit het gelag voor. Je koopt goedkoop aan maar je weet dat het niet zal blijven duren. Je lukt er maar niet in om een tegenslag op te vangen. Dat overleven wordt nog bemoeilijkt door de grote gezinnen, het laag inkomen en het gebrek aan medische zorg.

Ziekte.

De eerste tijd na het ontstaan van de staat België heerst er helaas veel tyfus en cholera onder de bevolking. Armoede duikt op omdat voeding een hele hap van het inkomen opsloort. Het is een tijd van jaloezie voor wie geen ziekte kent. Er is noch een medisch noch een sociaal vangnet.

Rijk of niet.

Eufrasie, kleindochter van Marie Rape en Deel Mariman, is het niet eens met deze negatieve spiraal waarbij kapitaal allesbepalend wordt en steekt het niet onder stoelen of banken bij haar dochters. De mens is niet meer dat individu dat samenleeft in een gemeenschap. Iedereen wordt een radertje in een machtig systeem waarin je mee moet draaien of je blokkeert.

Bij Eufrasie en velen met haar, groeit het besef dat het zo niet verder kan. Steeds harder werken, voor steeds minder en als troostprijs een heel klein beetje verbetering in de leefomstandigheden. Maar tegelijk vergroot het verschil tussen

wie “het maakt” of het “niet maakt” in het leven.

Eufrasie blijft erbij dat je alleen heel rijk kan worden als je de klanten meer vraagt dan wat ze eigenlijk hoeven te betalen om jou een rijkelijk leven te gunnen. Een vaste winstmarge wordt vervangen door ‘wat de zot er wil voor geven’. De wet van vraag en aanbod. Dat winst jagen zaait verdeeldheid. De verdraagzaamheid en de samenleving worden op de proef gesteld.

*De maatschappij kantelt onomkeerbaar. Alles moet efficiënter, sneller, grootser. De mens verliest zijn centrale plaats. Je bent enkel nog een radertje in het geheel of je nu boer bent of handelaar of bedrijfsleider. Je bent één van de velen, zelfs brouwers zijn niet meer onaantastbaar. Albert de brouwer keek vroeger neer op dat *klompenmakertje*. Maar vandaag verandert de maatschappij zo snel dat je zo’n houding best laat varen. Er zijn al te veel chique heren van hun troon gevallen. Ze worden afhankelijk van leveranciers, van andere aanvoermarkten, van andere productieprocessen, ja zelfs de ziel van je bedrijf verandert zienderogen.*

Je investeert beter in machines dan in mensen. Machines staken niet en er zijn geen sociale lasten op te betalen. Eufrasie voelt aan dat het niet meer gaat over een steentje verleggen in de rivier. De economie verandert de hele loop van het water in de rivier en beukt graag bressen in de oevers.

De beperkte kans ... in arme dorpen ... maakt het verleidelijk om via smokkel ... iets bij te verdienen (Alex van Dongen).

III. Dorp in ontwikkeling (1868-1914)

1869 Een trein?

Het stamcafé zit weer barstensvol na de mis. Nog nooit was de spanning te snijden zoals vandaag. Vanuit de stad Sint-Niklaas, op de wekelijkse markt, sijpelt het bericht binnen dat er iets staat te gebeuren in de velden van Sint-Gillis en De Klinge. “Verdomme” vloekt boer Bogaert het uit “door de vele regenbuien geraak ik weer niet in de stad met mijn groenten. Weer voor niks gewerkt. Het wordt tijd dat de gemeente daar iets aan doet”. (5)

Boven het hoofd.

Burgemeester Jan Frans Van Hove moet er niet goed van geweest zijn volgens nonkel Deel. Als boer en burgemeester is hij er meer dan wie van overtuigd hoe belangrijk het is om met je boerenkar naar de Sint-Niklase boerenmarkt te kunnen rijden. Omdat gedurende de winter het vaak onmogelijk is om door de sneeuw, door

de overvloedige regens te ploeteren heeft burgemeester Van Hove inspanningen gedaan om de baan naar Sint-Gillis te verharderen. Zijn secretaris Frederik De Kerf heeft zich daar bijzonder bij ingespannen om alle contacten rond te krijgen voor de aanleg. Die kasseiweg zorgt ervoor dat in de winter het verkeer tussen de verschillende dorpen mogelijk blijft.

Maar wat nu op de markt verteld wordt tart alle verbeelding. Er komt een nieuw soort verkeer op gang dat in de fantasie van zijn dorpsgenoten is blijven hangen. Een ijzeren ros dat sterker is, groter is en sneller is dan honderd boerenkarren. Een ijzeren spoor dat niet alleen dorpen verbindt maar zelfs landen doorkruist in luttele uren. De spoorlijn is voorheen uitgetekend via Kemzeke naar Sint-Jansteen en zo naar Axel. Maar blijkbaar heeft Hulst daartegen zo sterk geprotesteerd dat alsnog een station wordt voorzien in Hulst in plaats van in Sint-Jansteen en wordt de lijn afgebogen en wordt plots het dorp De Klinge aangedaan. Niet in het centrum, maar midden in het veld ten westen van het kleine dorpje.

Onteigening.

De onenigheid in het dorp is niet te schatten. Pierre, grootgrondbezitter en herenboer, ziet het wel zitten. Hij is 73 jaren oud en “ze” betalen goed voor de grond. Maar jonge boer Alexander heeft nog maar pas de boerderij van zijn vader overgenomen en heeft zijn zeven broers en zuster moeten uitkeren om de vrede in het gezin te houden. Zijn hoving is al benepen klein en als hij nu nog onteigend wordt mag hij het wel vergeten. Overigens worden zijn te kleine akkers opgedeeld en moet hij ver rond rijden om het andere gedeelte te kunnen bereiken. Alexander weet trouwens uit goede bron dat het vet van de soep is. De spoorlijn gaat oorspronkelijk van Oostende over Gent naar Mechelen om Engeland te verbinden met Duitsland. Pas in tweede orde komt de Borinage in zicht ten dienste van de zware industrie in Henegouwen en Wallonië. Overigens zijn spoorlijnen meestal strategische militaire lijnen met het doel soldaten op een efficiënte en snelle manier te kunnen verplaatsen. Daarom is de lijn naar Terneuzen zo belangrijk. Maar het is maar een appendix in het geheel van de nationale spoorlijn.

De Belgische overheid heeft de Scheldetol afgekocht (1863). Maar hoe zeker is zo'n regeling? Als de haven van Antwerpen om welke reden dan weer wordt afgesloten is uitwijken naar Terneuzen een mooi alternatief. Alexander beweert dat ze via enkele lokale spoorlijnen de laatste blinde vlekken op de kaart aanvullen om het hele land te bestrijken. Met ander woorden: wij zijn maar de stoplap, een minderwaardige lijn. De Staat heeft er geen interesse voor. Dus laat die private grootpraters maar geld inzamelen om zo'n lijn uit te baten.

Waarom zouden we supporteren terwijl onze boeren hun land moeten inleveren?

Opbouw.

Maar met man en macht worden ondertussen allerlei materiaal in massa aangesleept

uit richting Sint-Niklaas. Steeds verder naar de grens toe. Spoorstaven met een ongekend gewicht. Houten bielzen die onder die sporen op een vakkundige wijze worden aangebracht met bouten die voor onze smeden zelfs gigantisch zijn. Wat een bravoure, wat een vakkennis, inzet en uithoudingsvermogen. Massa's bedrijven zijn ingezet. Er wordt enorm veel Frans gesproken onder de werkmannen en de toezichters maar uiteraard spreken ook de controlerende aandeelhouders uitsluitend Frans. De gemoederen worden aan alle zijden opgehitst.

Protest.

Nonkel Jef: “Dat ze weg blijven. Wij gaan voor die *grote Omens* onze goede grond niet afgeven om wat kolen en ijzer te vervoeren voor de grootindustrie. Wij hebben aan heel die affaire geen enkel voordeel. We worden tegen mekaar opgezet om hun belangen te dienen”.

Burgemeester Van Hove krabt zich in de haren: “een paar voorstanders en een massa tegenstanders verdelen het dorp. Wat moet ik besluiten?” Het zal geen belang hebben, hij overlijdt nog voor de opening van de spoorlijn. Als grutmolenaar is nonkel Deel tegen. Hij maalt de gerst van vele boeren tot grut waarmee gortepap wordt gemaakt die de bevolking in leven houdt. “Dat ze weg blijven, niets voor ons. Schone grond, geen voordelen voor ons en alleen maar overlast”.

Dit is een stap te ver.

Blaffeturen aan de huizen worden dagelijks gesloten en dienen blijkbaar vooral om het kruis te laten aanduiden dat er iemand overleden is. Dat kruis geeft enerzijds weer dat God van in de hemel naar beneden kijkt. Anderzijds loopt het horizontale deel alsof alle mensen met elkaar verbonden zijn op één lijn. Dat is voor Mijnheer Pastoor. Zowel rijken als armen dragen hetzelfde lot. Mijnheer pastoor rukt aan met zijn misdienaars om het heilig Oliesel toe te dienen en te bidden voor burgemeester Jan Frans Van Hove. Zijn opvolgers, eveneens boeren, willen ook niet weten van die godslasterende snelheidsduivel door de velden. Ze worden daarbij gesteund door pastoor De Mil die dicht bij zijn inwoners staat en ver leeft van de stadse omgeving. Allen zijn ze tegen. Dit gaat hen te ver. Maar omgekeerd weten zij verdomd goed dat ze hen niet komen vragen om hun meningen. Heel dit verhaal speelt zich af in Brussel. Het machtige parlement en de kapitaalkrachtige Walen bepalen daar, boven de hoofden van de burgemeesters heen, hoe de zware industrie nood heeft aan levensadem. Het nationale en internationale belang gaat ver voor op de lokale reacties.

Verzet.

En reacties zijn er in het dorp: **de trein** rijdt aan een hemeltergende snelheid van bijna twintig kilometers per uur. De koeien zullen geen melk meer geven. Het graan waait omver en nog veel meer argumenten. Passagiers zullen overlijden aan zuurstofgebrek. Nonkel Deel is er niet gerust in. “De wereld gaat naar de haaien” is zijn vast gezegde. Wat komen die vreemde luizen hier zoeken in ons rustig dorpje? En waarom moet die trein naar Terneuzen? Is de haven van Antwerpen niet veel beter gelegen? Dan zijn wij van die snelheidsduivel verlost.

Grenskantoor.

Er komt aan de grens naast het station een heuse douanepost met “entrepot”, een groot station, een enorm waterreservoir voor de locomotieven en er is zelfs sprake van een ongelooflijke grote stal om dieren die uit Nederland komen te kunnen controleren. Gebouw per gebouw zien de bewoners, in fasen, de uitbouw evolueren.

In heel De Klinge zijn geen gebouwen te vinden die maar enigszins gelijken op die reusachtige spoorweggebouwen. En dat midden in het veld. Een paar zakenmannen zien hun aandeel wel groeien. Het lijken allemaal deftige, brave lieden. Maar eigenlijk zijn ze doodsbang van al hun tegenstrevers in de handel. Er is geen weg terug. Het grove geld dat moet ingezet worden om grote partijen in te kopen doet velen de das om.

Levend station.

Hier aan de grens moeten die dames in- en uitstappen om de douanecontrole te passeren. Anderen kijken naar het vernuftig dampend gevaarte dat stilaan zijn vaart mindert om de grenscontrole mogelijk te maken. Wat een kracht op die wielen dankzij grootse ijzeren verbindingen tussen de wielen. De dampende ketel, de torenhoge rookpluim, dit monster straalt kracht uit. Waar in Zelzate en Essen de toenemende activiteit aan het station wordt omgezet in magazijnen en transportmaatschappijen, blijven ze op De Klinge overtuigd dat het allemaal zo'n gang niet zal gaan.

In dorpen waar een trein passeert zullen stilaan nieuwe “*Statiestraten*” komen om het station te verbinden met het centrum van het dorp. In die straat komen natuurlijk allemaal stenen huizen want de brandveiligheid wordt stilaan serieus genomen alhoewel een echt brandweerkorps nog niet bestaat.

Teloorgang.

De eerste wereldoorlog, de economische crisis van de dertiger jaren en nog eens een tweede wereldoorlog doorprikken de groeiballon van het spoor. Die grootse Art Nouveau-periode van Horta en Henri Van de Velde duikt snel in de verliescijfers en de noodroep om overname door de nationale spoorweg wordt onafwendbaar na WOII.

Een weleens waar korte opbloei heeft het dorp toch aanzienlijk veranderd. Denk maar aan de grote directe en indirecte tewerkstelling door het spoor. Douaniers, de quarantaine met zijn werkvolk, het spoorpersoneel, de vele cafés in de onmiddellijke nabijheid om de twee hotels niet te vergeten: De Leeuw van Vlaanderen en hotel OpdeHeyde. Tegelijk zijn andere mensen bang dat hun jobke op de tocht komt te staan door de vernieuwingen. Vervoer met paard en kar komt in de verdrukking.

De Werkman.

Alleen Frans Van Brussel uit Stekene is boer maar hij wordt in het parlement gewoon uitgelachen. Vechten voor de man in het werkhuis, de boer op het land, de vrouw in het huishouden en het kind naar de school. Het lijkt allemaal zo eenvoudig ... Maar een herderlijke preek is nodig, want hier ligt duidelijk een verandering op de loer: het spoor. Het zit de pastoor en de burgemeester hoog dat dit allemaal gebeurt zonder hun medeweten.

Nieuwe verven, kuisproducten, alaan, arbeidsvoorwaarden, ander grondgebruik, aangroei van de bevolking en woningen, nieuwe landbouwtechnieken en nog veel meer maken het moeilijk om te volgen. De nieuwe tijdsbestedingen door het eerste betaald verlof, de werkklok, de vrije liefde, de macht van vakbonden, het nieuwe uurloon en nog veel meer maken dat mensen niet meer weten wat denken, weten of voelen.

Een interessante transportlijn.

De lijn Mechelen-Terneuzen heeft een duidelijk Waalse strategie. En die spelen op zeker door twee private verbindingen naar Terneuzen aan te leggen: Mechelen-Terneuzen en Gent-Terneuzen. Het personenvervoer wordt nooit een groot succes maar de levensader voor het transport van cokes en afgewerkte metaalproducten is een schot in de roos.

Later wordt een intensief suikerbientransport toegevoegd. Door zware belasting op suikerriet, de betere welstand waardoor suiker de armere man bereikt en de massale invoer van goedkoop Amerikaans graan vanaf 1875 moeten onze boeren op zoek naar nieuw gebruik van het land. Omdat de raffinage van suiker sterk is verbeterd, wordt de suikerbiet een welgekomen teelt. Maar ook andere producten zijn een welgekomen zuurstof voor de lijn. Denk maar aan zoet water naar Terneuzen voeren om de locomotieven te voorzien van stoom (het **grondwater in Terneuzen** in brak en het aanwezige zout tast de stoomketel van de trein aan). (6)

Overgave.

Maar na WOII sputtert de lijn. Onder andere omdat het herstel van de spoorwegbrug in Temse te lang op zich laat wachten. De privé-lijn wordt respectievelijk overgenomen door de Nederlandse en Belgische spoorwegmaatschappijen.

Meststoffengroothandelaar Albert, heeft zijn winst geïnvesteerd in een transportmaatschappij om alle boeren in de regio te voorzien van kunstmest en zit ondertussen in de gemeenteraad. Hij heeft meegestemd om een baan te trekken van het station naar het dorp. Maar iemand die zijn geld, zijn creativiteit en zijn kunnen inzet om die stationsbuurt volledig uit te bouwen zoals in Zelzate of Essen is er nooit gekomen.

Alleen douanier OpdeHeyde heeft na zijn pensionering zijn spaargeld ingezet om een hotel te bouwen.

Nieuw leven.

Via zijn connecties in de administratie heeft OpdeHeyde het gedaan gekregen dat de jonge douaniers die vers uit de opleiding naar de grens gestuurd worden, tijdelijk bij hem kunnen huren in veel betere omstandigheden. Zo is hij verzekerd van een permanent inkomen.

Dankzij de ontwikkeling van de “*Statiestraat*” komen er vele kleine huisjes bij. Enkele huizen van iets beter volk krijgt zelfs een goedkoop Art-Déco-accents mee in de gevel. Zo krijgen meer gezinnen kans om in de steden te gaan werken met de trein dankzij het invoeren van **goedkope treinabonnementen**. Weliswaar in derde klasse, maar in ieder geval een grote uitsparing in verplaatsingstijd van en naar het werk. Voor velen is dat nog te duur en blijven ze te voet of met de fiets de verplaatsing naar Sint-Niklaas maken.

De textielbaronnen in Sint-Niklaas betalen beter. Je bent zeker van je rechten want de vakbonden houden een oogje in het zeil en dat je dan iets harder moet werken dan op het platteland ... je bent dan niet meer afhankelijk van seizoenarbeid als in de landbouw, het erwtjes plukken, het bietenseizoen en de harde winters zonder werk en zonder uitkering.

Tussendoor nog een **smokkelbeurt** voor het gezin en je komt rond. De ziekenkas, enkele vakantieweken en het vakantiegeld zorgen ervoor dat je kan uitpakken met je mooie verdienste. De een spaart zich een huis of een stuk grond. De ander vult de kas van de tapkraan. Voor elk wat wils. Als je toch veel verdient kan je net zo goed genieten van de kaarttafeltjes met stoelen met gevlochten zittingen in het café. De geur van sigaretten en pijptabak. Van stinkend gemorst bier op de vloer en de stinkende piscines achteraan. De ander gebruikt het verdiende geld om eindelijk een eenvoudig afdakje te bouwen om in de zomer een mooie pluche zetel te zetten om van de zomeravonden te genieten.

Winst en welstand wordt weelde.

En zo glijdt iedereen mee af in de nieuwe tijd waar “winst” en “welstand” het plak zwaait. Profitariaat moet er uit. Werken voor je welstand. Het beter doen dan de geboorteland zijn de nieuwe kooswoorden. De wildbouw in deze periode, waaraan iedereen deelneemt, zorgt voor het verlies aan landelijk dorpskarakter. We groeien verder weg van de **natuur en de landbouw**. Het zal leiden tot winstgevende bouwprojecten als investering. En zo is elke evolutie de inzet van een nieuwe periode, van een nieuwe aanpak. Zo groeit onze identiteit mee met de tijd, niet statisch maar variabel zoals de afbouw van de landbouw en de opbouw van huizen of de mobiliteit. Zo werkt iedereen indirect mee aan de startende globalisering.

Wat een droefenis, wat een treurnis. De *lijkenbidster* is juist buiten. Met haar opvallende paternoster, haar te klein hoedje en een kleed dat doet denken aan de vorige eeuw komt ze voor een kleine vergoeding haar gebeden prevelen waar niemand iets van verstaat maar dat telkens eindigt op het woord “amen”. Iedereen weet dat ze weer zal optrekken met de volgende litanie. Ook die tradities verdwijnen stilaan.

Mie Rape.

Marie is ontroostbaar. Op zevenendertigjarige leeftijd is dit het derde kind dat haar ontnomen wordt. Telkens weer worden moeders getroffen door deze beschamende ervaring. Als de geneeskunde er al iets aan zou kunnen doen. Deze mensen hebben het geld niet om dat te betalen. Maria, Louisa, Philomène en vele andere vrouwen rouwen dan vaak samen tijdens de was aan de dorpspomp vlak tegenover de kerk, of in de neogotische kerk, bij familiefeesten.

Op de bleekweiden, als de lakens en het ondergoed liggen te drogen, op de vele andere plaatsen of gelegenheden waar vrouwen mekaar ontmoeten, delen ze samen alle goed als slecht nieuws. Ze dragen al eeuwenlang die ervaringen samen op hun schouders. “Als je geen vrouw bent” stamelt ze tegen haar Fideel begrijp je daar niets van. De familie is al komen aanrukken omdat weerom een kindje is gestorven bij de geboorte.

De handdoeken liggen nog her en der verspreid. Zo'n schoon boeleken. Dood geboren. Het komt zelfs niet op de trouwboek te staan. En het mag niet begraven worden op het kerkhof. Ze wil niet weten waar het begraven wordt, want dat overleeft ze niet. Fideel krijgt de harde noot te kraken. “Ergens in de tuin, liefst goed weggemoffeld en direct alle sporen wissen” was de kille opdracht van de anders zo vurige vrouw. Er blijft voor de rest van het leven iets knagen bij de ontroostbare moeder.

Familie.

Foto's zijn er nooit gemaakt van de familie. Dat is te duur en weggelegd voor de rijke families. Mie heeft al wat vuren doorstaan. Veel tijd om te rouwen krijgt ze niet want het gezin moet verder. In de familie zijn er mensen die vooral aan tyfus of cholera sterven of ze dementeren. Anderen maken het als militair. Anderen zoals Deel passeren in het leven als dorpsfilosoof. Sommigen zijn echte vaklui. Anderen hebben zin in een eigen bedrijfje. De minste ziekte is fataal, brengt aftakeling mee, invaliditeit. Velen in de familie zijn analfabeet gebleven. Blinde familieleden, doofstommen, kreupele mensen zijn veroordeeld tot de bedelstaf tenzij de familie ze opvangen onder de mantel der liefde. Daarom is de liefdesband in het huwelijk zo belangrijk.

Als dochter van een in Veurne geboren paardensmid heeft Mie alles achtergelaten om te trouwen met Fideel Mariman op wie ze smoorverliefd is. In het dorp wordt beweerd dat ze haar eerste woning heeft opgebouwd van rapen, haar naam getrouw. Haar geboortenaam was Maria Rosalia Rape. Meer waarschijnlijk is dat ze geboren is in de wijk Rape in Hulst. Heel haar leven heeft ze de leiding van het gezin moeten nemen. Een vrouw met een gouden hart, maar naar buiten echt nors, bazig en ongemanierd.

Ze is nog maar negen als haar vader sterft en haar moeder verlaat het tranendal in 1846, wanneer Mie elf is. Van puberteit en geborgenheid is geen sprake. De harde, onverdraagzame wereld lacht haar toe. Afzien, gebroken worden, een man die niet graag werkt en het liefst op café zit om de laatste centjes voor het gezin te verdrinken met vrienden. Maar na deze tegenslag krijgt ze nog zes kinderen. De laatste, Franske zal ze helaas nog moeten afgeven op jonge leeftijd. “Uit een floeren broek moet geen

dokter komen” was haar lijfspreuk. Dus bleef voor de kinderen alleen knecht of klompenmaker over. Met al haar doorzicht en onuitputtelijke inzet heeft ze Fideel zover gekregen te starten met een kleine klompenmakerij. Kinderen genoeg om er in te werken denkt ze en meteen kan ze Deel beter in de gaten houden. Het klein huis kan wel een nog kleinere klompenstal herbergen bij haar buurman-boer mag ze twee bommen leggen om het bedrijf op te starten.

Zij wordt de eerste om haar klompen te versieren, kwestie van het product wat aantrekkelijker te maken en zo de fabricagefouten van een beginnende klompenmakerij weg te moffelen. Het is haar wonderwel gelukt en ze is fier de 20ste eeuw ingestapt.

Vrouw in de stal.

Ze heeft crisis per crisis overleefd dankzij het opgezette varkentje en de melk van de geit dat de laatste tekorten inhaalt. Van haar soort zijn er honderden geweest. Getekend, beproefd, met een ongelooflijke kinderliefde, met de wil om het voor hen goed te maken. Steeds positief ingesteld voor de kinderen en 's nachts wenend om al de onoverkomelijke hindernissen die ze moet verwerken. Alles wegschenkend en zelf constant werkend in het gezin en nog meehelpen bij de burens.

Ze wordt begraven als een heldin. Een vrouw die haar taak meer dan naar behoren heeft volbracht zoals zovelen voor haar. Een goede opvoeding voor de kinderen. Allemaal gelukkig voorzien van een gezond boerenverstand en niemand die de vrouwen naloopt of met zich laat sollen. Haar kleindochter Eufrasie is uit hetzelfde hout gesneden. Die zal net als haar, dezelfde sterke punten bij haar kinderen aanwakkeren, hoewel geen van hen, na hun respectievelijke huwelijken, nog gekozen heeft voor het zware beulenwerk in de klompenstal.

Vodden en ziekte.

In Sint-Niklaas werken de fabrieken tegen de klok. Zij die niet graag werken, de paria's van de maatschappij, veranderen in hyena's. Ook hyena's kuisen de natuur op van kadavers. En zo zie je hoe vele families vervellen tot bezige bedrijfjes die de afval van de stad verwerken. Afval van de textiel fabrieken, stukjes katoen, wol, linnen worden uiteengerafeld, gesorteerd en brengen geld op voor vele families waarbij toch wel de familie Van der Gucht zich enorm inventief ontwikkelt. (7)

Wilfried en honderden andere voddengaarders krijgen last van kortademigheid, koorts, vermoeidheid, vermageren, nachtzweeten en hoesten. Voor Martha en de andere vrouwen is het duidelijk. Wilfried gaat er aan. Het sorteren van de vodden heeft kleine stofdelen de kans gegeven om de longen aan te tasten. De longblaasjes worden verstikt. Dokters noemen die ziekte tuberculose (hier ter plaatse “tering” genoemd) en is fataal. In die tijd niet geneesbaar en pijnbestrijding bestaat niet. De slachtoffers verlaten het tranendal met hevige borstpijn door het aanhoudend hoesten gecombineerd met gebrek aan adem. Niet verwonderlijk dat de Klingenaars worden beloond met de bijnaam voddengaarders. Al snel komen in de hof naast de

stapelplaatsen van vodden ook plaatsen voor ijzerafval. Zelfs lucratieve “eделе” metalen duiken op die meer opbrengen dan al het vorige samen. (7)

De weg vooruit.

En zo stappen we de 20'ste eeuw in. Iedereen probeert te ontsnappen uit de armoede, al moet je dat doen door beroemde wielrenners te worden zoals de gebroeders De Loor. Alles is goed om niet in een koeterboerderijke te blijven plakken.

Eufrasie stelt dat het rustig leventje gedurende eeuwen, door de klok en de winst veranderd is in een wereld van afgunst, van winstbejag. Alle menselijke factoren kunnen alleen nog, als die de droom van rijk worden niet verstoren. Het aantal boeren is al sterk afgenomen en elk decennium neemt hun aantal verder af. De fabrieksarbeider staat veel statiger, al moet je dan naar Antwerpen of Sint-Niklaas reizen. Maar seizoenarbeid als erwten plukken of enkele maanden op de akkers gaan werken in Frankrijk is voor velen de droom om iets vooruit te gaan in het leven. Eufrasie stelt vast dat meerderen in de familie het geluk elders zoeken. Naar Wallonië, naar Frankrijk, ja zelfs naar Amerika als het niet anders kan.

1885 Werken en luxe?

En hoe strenger je bent, hoe meer je wordt geacht door de collega's van de Belle Epoque. Stilaan werken ze zich op in de politiek, de zakenwereld, de beleggers, de verzamelaars van mooie huizen, de kunstenaars en de architecten of notarissen. De brouwer en pastoor worden in het dorp aangevuld door de lokale geneesheer en eerste leerkrachten. Samen met deze personen met aanzien, prestige en geld leven de vrouwen die neerkijken op dat voetvolk dat maar niet vooruit geraakt in het leven. Maar de kleine arbeidsman gelukt erin een eigen leven op te bouwen.

Pierre heeft voldoende geleerd in de **klompenmakerij** van zijn nonkel om op eigen benen te gaan staan. Wie eens rondkijkt merkt al snel dat er kansen ontstaan. Een klein startkapitaaltje gespaard, een vrouw gezocht met handen aan haar lijf maar tevens met zakelijk inzicht en al snel werken er meerdere knechten in de zaak. Nog even een winkeltje of een café toegevoegd om de stille momenten in de stal aan te vullen en de kas rinkelend langs alle kanten.

Een hele week hard labeur, zondagmorgen naar de kerk en daarna een hele dag vol vertier met de vrienden. Al snel wordt de verticale economie omgevormd tot een horizontale. Jozef Laureys produceert niet alleen, Jef gaat zelf op zoek naar grondstoffen (bomen), je gaat die zelfs zoeken ver buiten het woongebied. Daarnaast investeert hij eveneens in een textielfabriek voor zijn zoon Charel (dankzij de familiebanden met de familie Vermandel in Sint-Jansteen. (8)

Moeten we mee?

De wereldomvattende handel is in een klein dorp niet zo duidelijk. Ondanks **de trein Mechelen-Terneuzen** goederen zal aanvoeren uit alle windrichtingen. Noch Jan de

winkelier noch Piet de smid zijn geïnteresseerd in wat er elders gebeurt. Zij zien dat de bevolking het al iets beter heeft dan vroeger en dat is al een hele vooruitgang. Maar houthandelaars bemerken al snel dat bomen meerdere functies hebben: het beste hout voor meubelen, iets mindere kwaliteit voor de zagerijen om vervolgens af te dalen naar **klompenmakershout**, lucifers of brandhout.

Rijke boomhandelaren reizen met **de trein** naar andere regio's om massa's bomen op te gaan kopen om ze in de eigen regio te leveren aan diverse zakenmannen. Zo maak je zakendoen aangenaam.

Ward brengt zijn afgewerkt producten zelf naar en op de markt. Eerst met een fiets, kruiwagen of stootkar, later laat hij het voeren. Geen tijd om dat zelf allemaal nog te doen. Je specialiseren en werk uitbesteden.

Transport wordt professioneel.

Het afzetgebied zorgt ervoor dat de zaak steeds groter wordt.

Piet de smid kan zonder enig probleem in Clinge en Hulst werk ophalen. Als smid kan hij alle jobkes aan. Een zegen voor de handel. Laat die mensen maar zagen over de goddeloze Fransen, onze zaken draaien goed.

Vaarwel Napoleon.

In 1814 is het gedaan met die grote Napoleon en worden we opgeslorpt in Nederland. Die organiseren direct provincies waardoor er weer een grens komt. Ditmaal wordt zelfs het dorp van Piet gesplitst in een Clinge (Zeeland) en De Klinge (Oost-Vlaanderen).

Een scheiding van cultuur, van mensen, van welstand. Piet is verplicht in de zelfverdediging te gaan. Zijn zoon heeft zich gespecialiseerd in het stropen in de **Stroperbossen**. Ja stropen in mijnheer zijn bos is even populair als vogels vangen. Ook het *vinken* is populair. Grote netten omtrekken nadat je vogels hebt gelokt met zaadjes. Het merendeel in de pan, de vinken opzij om te zingen en wedstrijden te organiseren: om ter meest keren fluiten per uur of de mooiste vink. En **smokkelen** is plots terug heel erg in. Er is geld mee te verdienen aan beide zijden van de grens. "Ze zijn vergeten dat wij nog vele vrienden en familie over de grens overhouden die ons mee helpen om goederen de grens over te krijgen". Alles wat niet te warm is, verhuist van land en eigenaar.

De Wet.

Hoe meer wetten ze maken om die clandestiene handel tegen te houden, hoe vindingrijker wij worden om die te omzeilen. De grote mannen maken wetten en sjoemelen in het groot. Dus wij mogen dat in het klein. De wet staat niet boven ons, maar ten dienste van ons. Als die hoge Omens daar geen rekening mee houden dan vragen ze om weerstand. We voeren geruisloos verzet en verdienen een aardig centje bij. Ze moeten daar maar een mouw aan passen en de prijzen overal gelijk maken. Hoe minder ze daarin gelukken, hoe meer wij kunnen verdienen. Eigen schuld, dikke bult. Piet kijkt met fierheid naar zijn zoon en hoe hij terug pakt wat ze hem afnemen. Die mentaliteit is duidelijk het gevolg van de vele hongersnoden die tussen 1845 en 1854 vele levens heeft gekost. Overleven is voor veel mensen het gevleugelde woord dat de klassieke, door de kerk gemotiveerde, solidariteit heeft doen verbleken.

Nieuwe wegen.

Eufrasia blijft haar dochters inprenten dat ze uit een werkmansbroek komen en je blijft er heel je leven in zitten. Of je keert je rokken om en gaat de vrolijke toer op. Geen eerlijk loon meer voor eerlijk werk, maar uitkijken wat je kansen zijn.

Contacten smeden, gaan snuisteren in de stad, nieuwe manieren aanleren, samen iets leren met de dames van stand. Zo bouw je een nieuw leven op waarbij je huid niet meer bruin wordt op het veld maar wit als parels buiten de zon. Verloochenen wat je ooit bent geweest. Niet achterom kijken en lachen met iedereen die minder fortuinlijk is. En mocht je handeltje toch onderuit gaan: zorg dan dat je naar het buitenland trekt, vertrokken met de noorderzon, nieuwe gezichtseinders tegemoet. De schuldeisers achterlaten zonder te verpinken en doen of je nog grotere zaken gaat doen in een grote buitenlandse stad.

“Mijn dochter heeft het gemaakt” denkt Anna lief achter haar stoof.

Maar wat als de maatschappij die stap niet had gezet? Was blijven staan bij oude gewoonten en gebruiken? De handel zou dan lokaal blijven. De adel zou alles blijven verdelen onder elkaar. Is die weg beter? De drie dochters blijven ademloos geboeid zitten langs de akker en luisteren naar hun moeder Eufrasia die zo mooi kan vertellen. Maar zó hebben ze hun moeder nog nooit gehoord. Wat een kennis over het verleden die ze combineert met moderne levenservaringen.

Gewoonten wijzigen.

Eufrasia stelt vast dat de wet van William, de borstelhandelaar, “grote stelen, kleine stelen, grote stelen ’t meest” nog meer dan vroeger van toepassing is. Alleen de bange wezel blijft hangen in zijn armoede. En wie bijverdient in dat zwarte circuit, laat dat geld toch rollen in cafés of investeert in een eigen akkertje. Maar “winst” heeft de harten beroerd. En al snel weet iedereen dat een wisselende overheid geen verandering brengt in het afromen van die winsten. “Ze zijn allemaal in hetzelfde bedje ziek” stelt Eufrasia vast. En haar familie doet rustig mee met die heersende wijsheid. Je kan niet anders in deze tijd. Iedereen met handen aan het lijf richt een bedrijfje op. Het kleine winkeltje met enkele producten groeit uit tot een gespecialiseerd handelaar.

Bijverdienste.

Elke vakman laat zijn vrouw nog wat bijverdienen dankzij een toog in het nieuw verbouwde café. Maar het levenstempo in het dorp blijft rustig. Omdat iedereen druk bezig is met zijn opkomend bedrijfje en veel gespecialiseerde taken worden doorgegeven aan mensen die dat beter kunnen, komen er nieuwe beroepen bij. Die nieuwe handelaars specialiseren zich zowel over de bruikbare grondstoffen als over de vele groeiende toepassingstechnieken. De melkman, de soepverkoper, de messenslijper, de pottenlapper en nog veel meer.

De tijd dat iedereen alles zelf aan elkaar knutselt is voorbij. Voor elke job een vakman, je zoekt het zelf maar uit. Eén van de nieuwe beroepen is metser. De tijd van houten woningen is voorbijgestreefd. En zo zie je heel de maatschappij veranderen.

Waarmee kan je niet allemaal een brood verdienen?

*Kleine boeren die tot nog toe volledig in harmonie leefden met de natuur en de zon, moeten plots leven op de klok. Het rustig leven met de **wonderbare natuur***

wordt opgefokt. Eerst vrijwillig omdat het spannend is maar dra als een strop rond de nek.

Het lijkt of iedereen plots meer houdt van een kletskep, dan van een weelderige haardos. Mindervaliden, ouderen, kinderen, worden een last omdat er tekort is aan werkvolk. Vrouwen en kinderen moeten dit knagend tekort aan werkvolk aanvullen, zonder rechten, zonder respect. Ze zouden dan door de wet van vraag en aanbod de lonen moeten zien stijgen. Maar die vlieger gaat niet op. De vaste waarden, ons ingepompt door de kerk, worden één voor één onderuitgehaald.

Ongeloof.

“Waarom zouden we niet profiteren, protesteren” roepen de boerenzoons luidop? Er is geen leven na de dood, waarom zelfkastijding, waarom vasten? De kerk snapt toch dat je er sterk op moet staan, wel gevoed, als je ploegen draait? Deze periode draagt in zich de start van een enorme vergroeiing, een ontsporing mag je zeggen ten dienste van het kapitaal. Of net niet?

Het aantal puiten (=kikkers) neemt af. De kikkerdril krijgt een ander, ongezonder kleurtje. Vervuiling van grond en lucht, de geluidsoverlast die gehoorproblemen veroorzaakt, gecombineerd met het verlies aan waarden. Het moordend tempo, de lat steeds hoger leggen, zichzelf meer limieten opleggen. Niet goed bezig denkt Eufrasia.

Maar wat als de trein er niet gekomen was vraagt Eufrasia zich af? Laat ons eerlijk zijn, ons comfort is geweldig toegenomen. We horen eindelijk bij de wereld, het wazig land heeft zijn isolement afgeworpen.

Nonkel Louis is met groot nieuws afgekomen. Hij ging naar een begrafenis in Gent. Wat hij daar zag is ongelooflijk. Veel gegoede mensen lopen daar niet meer op **klompen**. Hij vertelt hoe hij onderweg reusachtig grote stenen fabrieken heeft gezien. Er stond een poort open.

Er rijden constant karren met paarden aan en af. Allemaal volgeladen en ze komen van overal in de omgeving. Ik trok mijn stoute schoenen aan en ben tussen de karren door eens binnen gaan kijken.

Sneller dan snel.

Een hels lawaai van fabrieken. De mensen lopen er constant rond alsof ze op de vlucht zijn. Ze lopen heen en weer met zakken van wel 50 kilogram. Hetzelfde zag ik op een steenbakkerij waar ik stapels stenen heb zien staan waarmee ze zo maar honderden kerken zouden kunnen bouwen. Maar bomen daarentegen zie je niet veel meer staan.

Snelheid.

Plots beseft nonkel Louis dat de nieuwe tijd ons klein dorpje heeft bereikt. "Waar is

de tijd dat ik een halve dag kwijt was met paard en kar om naar Sint-Niklaas granen op te halen?" bedenkt hij zich. Terwijl ik nu onbeperkte hoeveelheden kan aanvoeren per spoor van overal ter wereld.

Ik kan veel meer klanten bedienen met veel minder inspanningen. Meer goederen aankopen aan minder geld en geregeld rijd ik met **de trein naar Antwerpen**. Ik stel wel vast dat mijn kennissenkring veel groter is en betrap me er op dat ik geregeld de trein moet nemen om naar begrafenissen te gaan van vaste leveranciers. Ik rijd zelfs naar de oh zo verre steden Mechelen en Brussel om de nieuwste producten te leren kennen. Ik maak onkosten om de snel evoluerende markt te kunnen volgen.

De dampende stoomlocomotieven brengen leven in onze handel. Piet, de havenarbeider in Antwerpen, komt thuis met zijn verhaal aandraven dat steeds minder trage zeilschepen binnenvaren en sterke, snelle stoomschepen aanvaren met massa's goederen, precies op tijd geleverd voor het magazijn. Voorheen had je geen idee wanneer het zeilschip zou arriveren. Vaak hebben ze in de haven geen werk omdat de zeilboot windloos tijd verliest.

Piet kan daar toch wel een boompje over opzetten. Een basisinkomen moet voor de vakbonden toch haalbaar zijn voor alle havenarbeiders? Albert moet nu nog zijn meststoffen aanvoeren per boerenkar. Het kunstmest maakt furore en de trein kan dat in grote hoeveelheden aanbrenge(n). (8)

Uitbouw.

Als handelaar ziet hij zijn belangen wel toenemen. Er zal niet alleen een fles wijn aan te verdienen zijn, maar zelfs vele vaten. Jef is een andere mening toegedaan en vindt het grof dat ons dorpje zijn eigenheid opoffert voor die spoorlui. "Jef hou je vuile smoel en werk wat meer in plaats van hier de slimme uit te komen hangen. Van **treinen** weet jij niks. Je snapt niet dat die veel meer goederen, veel sneller, veel goedkoper kunnen aanvoeren. De vooruitgang is niet te stuiten man".

Albert voelt aan dat hij een groter magazijn nodig zal hebben, dat hij zich een groter huis zal kunnen permitteren. Hij zit zot van een mooi Art Deco-huis, met mooie tegels en een balkon in de gevel. Maar de pastoor is tegen de trein en Albert zit in de kerkraad. Enige voorzichtigheid is geboden, maar Jef eens op zijn plaats zetten is geen zonde.

De middenstand is Willem D'Hanens eeuwig dankbaar voor zijn grandioze spoorrealisatie. We zullen hem gedenken in de volgende verkiezingen. Je moet mee zijn met je tijd. Je mag niet blijven steken in voorbijgestreefde goederen en een verouderde vervoersplanning (zoals velen van mijn concurrenten). De hedendaagse markt groeit, verandert, evolueert als nooit tevoren.

De klok.

De **briljante treinklok** zorgt ervoor dat alles precies op tijd zal aankomen en vertrekken. Een boeiende tijd voor wie mee is en de verdiensten zijn in verhouding. Deze klok bepaalt van nu af aan het hele leven. Zowel de kerkklok als de treinklok zetten aan tot activiteit, geen tijd gaat nog verloren. Akkoord, het gaat snel, je blijft

vlugger met een verouderd product zitten, maar de voordelen zijn onbeschrijflijk.

Mijn vrouw draagt plots andere, elegante kledij omdat ze met die oude, brede rokken onmogelijk galant op de trein kan stappen. Hoe verleidelijk stappen onze vrouwen nu als potsierlijke pauwen op de trein? Echt sensueel, uitdagend, en dat weten ze verdomd goed, net als de wereldse pastoor Geerts want hij moet het heiligschennis noemen.

Vele vlotte zakenlui ontmoeten plots een andere wereld, vol luxe en vol beleving. Het is of de wereld open scheurt. Gelukkig dat we allemaal de nieuwe regels van de handel respecteren: horen, zien en zwijgen. Maar we dragen samen verantwoordelijkheid: alle kinderen moeten kans krijgen om iets te leren op school. Veel hoeft het niet te zijn, maar het is toch interessant dat ze ten minste zakken kunnen tellen, een naam op een jutezak moeten ze toch kunnen lezen, zelfs kunnen schrijven wordt noodzakelijk. Want we hebben veel werk voor die ongeletterden, die we weliswaar niet veel moeten betalen. Maar als je ze hele dagen op de vingers moet kijken heb je geen tijd meer voor de aangename dingen van het leven.

Machines nemen over.

Mensen kijken met grote mond naar machines die het werk komen afpakken. Veel lawaai, grote winst voor de nijveraer. De baas verdedigt zich door erop te wijzen dat de kostprijs van grondstoffen sterk stijgen waardoor er geen winst overblijft. Maar bijna heel de bevolking, nonkel Hendrik inbegrepen, huiveren bij al die veranderingen. ‘De machtigen’ zegt nonkel Hendrik zijn zowel de grootgrondbezitters die nog altijd aan de touwtjes trekken, maar ze zijn ingehaald door de parlementairen, de kerk en de ‘nouveau riches’. Deze laatsten zijn het ergst en bezien al de rest als gespuis die profiteren van hun inspanningen.

De kerk speelt het handig: de pastoors gaan om met de beleidsmakers terwijl de onderpastoors de werkmensen moeten motiveren tot sober leven. Mathilde moet het stellen met een minimum inkomen en zorgt voor de zeven kinderen. Ze wonen op het Spaans Kwartier en zijn afgesloten van de wereld. Het eigen tuintje brengt de redding. Maar wanneer de onderpastoor passeert wordt gedaan alsof er geen probleem is. In de Fort Bedmarstraat is het zo in elk huis.

De vrouwen hokken samen en delen hun laatste voorraad met Mathilde, want morgen is het misschien aan Clothilde om geholpen te worden. Iedereen om beurt komt wel eens in de problemen als er een kind ziek is, pa weer eens is blijven hangen in het café of René die weer eens in het *vrouwelijk* ondergoed heeft gedaan.

Zelfs het dorpsleven verandert.

“*Peikus troef*” roept Gerard terwijl hij het zweet van onder zijn pet probeert te verbergen. Hij heeft weerom slechte kaarten en hij heeft hoog ingezet. De tafeltjes in het café zijn verdeeld tussen “*bieën*” en “*wiezen*”. Je speelt zo maar niet mee. Iedereen heeft zijn vaste plaats en zijn vaste “*maten*”.

Aan elke tafel ontstaat wel het nodige *gegod-fer*, het betichten van valsspelen, kaarten verklappen, tekens doen, blijkbaar onschuldig een zakdoek in of uit je zak

halen, even tippen aan je pet, doen of je jeuksel krijgt en de vele andere onduidelijke verklikingsmethoden die alleen voor kaartervrienden verstaanbaar zijn. Maar verder dan vloekende verwensingen gaat het niet. Gemeend is het allemaal niet. Het is deel van het algemeen verspreide kaartspel. En als je niet al de kaarten meer in je geheugen kan prenten, vlieg je onherroepelijk naar het tafeltje voor bejaarden.

Al eeuwen leeft de buurt gezellig samen. Maar plots komt die solidariteit onder druk te staan en worden al die waarden op de vuilhoop gesmeten. De mensen zijn het beu om te moeten leven van de lokale “*onderstand*” en vluchten naar Frankrijk of Amerika, een nieuw leven tegemoet. Velen gaan als grensarbeider de grens over in het bietenseizoen.

De kerk en de gemeente doen wat ze kunnen om de armoede tegen te gaan. Ze organiseren in het patronaat een kantschool in de hoop meisjes terug kansen op tewerkstelling aan te bieden. En het is om schrik van te krijgen. Nonkel Hendrik volgt als dromer al die veranderingen op. Eigenlijk is hij niet tegen de komst van de machines. Maar het stoort hem dat die machines mensen uitsluiten in hun job. Er ontstaan nieuwe beroepen die werkverlies opvangen.

Nonkel Hendrik stelt wel vast dat voor de baas de loonkost daalt. Dat de machines hem veel geld kosten, maar dat zijn productie zo de hoogte ingaat dat hij steeds meer kan verdienen op de kap van die werknemers die hij tegen elkaar uitspeelt om zo weinig mogelijk loonkost te moeten uitgeven. Dat stoort nonkel Hendrik: de bazen (samen nog niet één percent van de bevolking) worden stinkend rijk op de kap van de kleine man die verweesd achterblijft.

Voor nonkel Hendrik mogen die machines eentonige jobs vervangen. Maar ofwel belast je de machines om zo een werkloosheid te betalen aan de afgedankte werknemers, ofwel creëer je nieuwe jobs. Nieuwe bedrijven oprichten is eervol. Zo mensen tewerkstellen is sociale inzet. Maar als je dit allemaal niet doet als levensdoel, maar als een middel om meer te verdienen dan je toekomst, is het verderfelijk vindt nonkel Hendrik. Vooral die winst stoort hem, naast de tijd en de snelheid van het leven.

Sluipende veranderingen.

Denk eens aan de trein. Hemeltergende snelheid, alleen voor de elite. En in de fabrieken worden tikklokken gehangen waardoor elke vrijheid aan banden wordt gelegd. Om te zwijgen hoeveel **landbouwgrond en natuur** er verloren gaat om stallen en fabrieken te bouwen. Er moeten straten komen van het ene dorp naar het aanpalende dorp. Daar profiteert iedereen van vindt nonkel Hendrik. Maar ze zijn vooral aangelegd voor het vervoer van massa's grondstoffen.

Er is niet goed nagedacht hoe die vernieuwingen zijn toegepast. Er is alleen rekening gehouden met de parlementairen die allemaal aandelen hebben in die uitbreiding van activiteiten ten koste van de kleine man die op geen enkele manier beschermd wordt. Pas later voegt nonkel Hendrik in zijn gesprekken toe dat er veel lawaai ontstaat, gecombineerd met stinkende uitlaatgassen. Plots wordt de pijp en de sigaar die zo goed ingeburgerd zijn vervangen door sigaretten. Veel goedkoper waardoor er zelfs geld overblijft om bij overlijdens de familie te verwittigen met de telegraaf of de

telefoon. Weliswaar duur, maar wel snel.

Door de grote hoeveelheid en variëteit van wisselend aangeboden goederen wordt het steeds eenvoudiger om **smokkelwaar** te verbergen voor de douane. Het verschil in kledij is nog nooit zo groot geweest: het heel rijke volk blijft zich optutten. Maar de nieuwe rijken kopen gretig de confectiekledij aan die overal aan betaalbare prijzen worden aangeboden.

Voddengaarders.

Dankzij die confectie bloeien de bedrijven van *voddengaarders*. Klingenaars hebben als bijnaam ‘voddengaarders’ gekregen. Eigenlijk had die bijnaam ‘**klompenmaker**’ moeten zijn, maar die naam past voor elke Wase gemeente. Voddengaarders is specifiek. Maar de nieuwe zakenmanmen zoals de brouwer, de schilder, de meubelzaak, kijken meewarig neer op dat *schorrievolk*. Ze maken geen onderscheid tussen voddengaarders, klompenmakers, ketellappers of straatschooiers. Voor hen is het één pot nat. Ofwel ben je een profiteur ofwel heb je het verkeerde beroep gekozen en werk jij jezelf te pletter voor een aalmoes. Eigen schuld dikke bult, je moet maar initiatief nemen.

Daartegenover staat dat gepeupel zoals nonkel Hendrik te kijken naar de verspilzucht en het pronkerig gedoe van die gegoeden die geen enkel medelijden tonen. Nonkel Hendrik kan het niet vatten welk voordeel een kanten kraag heeft om te dragen. Het geeft geen warmte, bedekt niet alles en kost oneindig veel geld. Verspilling ten top terwijl mensen sterven van de honger.

1888 donderdag 9 februari 1888.

De spoorlijn vervult voor de rest zijn Waalse opdracht voorbeeldig. Cockerill rijft de winst binnen. De kleine, regionale handelaars zijn wat tevreden met de kruimels. Willem D’Hanens vervult zijn rol naar behoren. Hij controleert geregeld de wijde omgeving want hij heeft gehoord hoe kinderen geregeld **de trein opklimmen** om kolen te stelen. Ze gooien de cokes langs het spoor overboord en vrienden halen die met emmers op.

Overlijden.

Tijdens één van zijn controletochten op donderdag 9 februari 1888 vat hij de onervaren 10-jarige Petrus De Potter bij de oren en brengt hem per paard mee naar het Klingse station. Het nieuws is al uitgelekt en direct staan een aantal tegenstanders van de spoorlijn op de bres. Ze drummen rond het paard en manen de hoog gezeten advocaat aan om de jongen ongemoeid te laten. Willem maakt zich kwaad en stuikt van zijn paard, hartaanval.

Consternatie in het dorpje. Nonkel Deel is er niet goed van. Blijkbaar is vanmiddag de grote baas van de spoorlijn Mechelen-Terneuzen schielijk overleden op De Klinge. Het overlijdensattest spreekt van een hartaanval. De lokale bevolking houdt het bij hartaanval uit schrik voor de massa volk die met hem wilden afrekenen langsheen de spoorweg. Geen gewone man, want het hospice in de Sint-Gillisstraat staat in rep en roer. Pastoor Geerts wil die hoge vertegenwoordiger een eervolle tijdelijke rustplaats aanbieden op een praalbed.

Willem D'Hanens.

Zaterdag wordt hij, met de nodige pracht en praal, overgebracht naar Sint-Niklaas. De rol van deze advocaat en schepene zijn geroemd. Zijn inzet voor de katholieke schoolstrijd, zijn gevecht voor de spoorlijn, zijn inzet voor de stad Sint-Niklaas zijn mooie voorbeelden van zijn doorzettingsvermogen. Hij ontvangt zelfs Koning Leopold II bij hem thuis bij de inhuldiging van het nieuwe stadhuis in Sint-Niklaas. Toch zal de Klingse gemeenschap heel afzijdig blijven bij zijn overlijden en de hele commotie die daar rond ontstaat. Met uitzondering van de curieuze vrouwen natuurlijk. Voor hen gaat het vooral om de interessante achterklap die ze kunnen maken.

Een **lijktrein** wordt ingezet vanaf het station van De Klinge met muziekkuitvoeringen ter zijner ere opgedragen in de stations van De Klinge, Sint-Gillis en Sint-Niklaas. Daar wordt hij overgeleverd aan de uitgebreide eerbetuigingen van de stad, zijn stand en zijn familie.

1895 De spoorweg schrijft geschiedenis.

Bloeiende textiel.

Vele nieuwe, grote bedrijven in de textiel worden uit de grond gestampt, met het geld dat ze met de smokkel van linnen hebben verdiend. Sinds kort verzetten ze zich tegen die textielsmokkel omdat dit vandaag hun zaak in gevaar brengt.

Als niets komt tot iets... Jeanne, een echte dorpsvrouw die samen met andere moeders de was en plas doet bij de dorpspomp, krijgt het op haar heupen als ze hoort dat de chique Marie-Louise een heel groot schilderij heeft gekocht van een bekende schilder. Een doek met een schaars geklede dame met een tepel bloot. Blijkbaar noemen ze dat nu "classicisme". De Romeinen achterna doen. Alles bloot, zagezegd omdat onze natuur zo is.

Haar man Jean, al jaren een bon vivant met zijn bolhoed en zijn lichtblauw kostuum, die alle overspelige vrouwen al hebben bewonderd en waarvan de walgelijke geur nog in hun neus blijft prikken, heeft nu een elite-meubelzaak geopend. Hij heeft enkele lessen gevolgd aan de academie en hij denkt al een kunstenaar te zijn. Marie-Louise, vroeger gewoon "klein Louïsken", komt uit een werkmansbroek maar is vergeten dat haar moeder Sofie een echte *pilarenbijter* is. Daarom moet Marie-Louïse de meubels redden door vroom te doen tegenover haar moeder Sofie.

Nieuwe levensstijl.

Maar sinds moeder gestorven is, is alle fatsoen in haar leven verdwenen. Ze gaat naar alle populaire bals en zij danst intiem met alle aanwezige mannen. Geparfumeerd, satijnen ondergoed is haar niet vreemd. Nu ze weet dat haar man al jaren in de bordelen uithangt. Als hij drinkt mag ik me ook amuseren is haar devies. De vrouwen doen onderling hun best om de inkijk-traktatie bovenaan hun gedrapeerd kleed zo aangenaam mogelijk te etaleren. En met succes horen we zeggen, want onze tante Jeanne weet dat die vrouwen onderling allemaal al in elkaars bed hebben verbleven. Ze spreken zelfs van een sleutelclub waarbij de sleutels op tafel worden gegooid en iedereen de nachtelijke partner moet zoeken die bij de sleutel past. Dat wordt althans beweerd in het dorp.

Exclusief.

Werken is er niet meer bij. Een paar knechten aannemen die het werk moeten doen en zij doen het “denkwerk”. Hoe zotter hoe beter blijktbaar en heel de beau monde gaat bij elkaar in de klandizie. Chique hé: classicisme, Art Nouveau en Art Déco kunnen beschrijven in de intiemste kamers ... Kan niet anders, als ze bij mekaar slapen.

Het hout dat Jean bewerkt komt niet meer uit de lokale schrijnwerkerij. Dat wordt van ver aangevoerd uit de kolonies, veel chiquer. Hier en daar een paar vreemde namen uitkramen van houtsoorten staat wel elegant. Brouwer Jean heeft zelfs geld gegeven voor een vreemde, met bloemen beschilderde Ming-vaas ‘van Chinees porselein’ beweren de verkopers.

Onze tante Jeanne noemt het hemeltergend om zo met geld te smijten. Zo wordt het verwerkt product, een kastje of een bed, plots een kunstwerk van exotische hout en volgens de nieuwe normen uit de ‘koekenstad’. Ze zouden dat geld beter investeren in meer goede banen tussen de dorpen zodat we met de karren gemakkelijker naar Sint-Niklaas kunnen. Het slechte weer zorgt ervoor dat de zandwegen niet veilig zijn voor geladen karren. Een nieuw kerkgebouw zou niet misstaan zeggen de paters Recoletten. De nieuwe rijken kijken neer op die kleine koeterboer die maar blijft ploeteren in de grond, terwijl hele volgeladen schepen worden aangevoerd met nieuwe producten.

De trein verandert heel de regio. Puffend, tuffend verlaat het log gevaarte met zijn gitzwarte, glanzende stoomketel het station. Zijn verbonden wielen produceren voldoende kracht om de cokes, ijzer en andere grondstoffen in gang te trekken. Granen, hout, klompen, suikerbieten en andere goederen worden vaak per koets of kar aangevoerd uit heel de regio. Ze worden toegevoegd aan de geladen goederen en worden getransporteerd naar alle bestemmingen.

Afgestempelde vrachtbrieven bevatten al de nodige details om elke kilo op de juiste losplaats te reserveren. Nonkel Deel Mariman, nieuwsgierig als hij is, moet er meer van weten. Zijn vrouw Marie heeft het al honderd keer gezegd: “Er is geen enkele man zo curieus als gij. Gij puurt alles uit ieders neus”. “Vrouwmens, zaag niet, onze familie heeft altijd al zijn uiterste best gedaan om mee te zijn in de wereld. Als je dat niet doet zoals gij, dan loop je hopeloos achter”.

Jaarverslag.

Stationsbediende Simon De Schutter, een bedeesd maar toch wel actief kletskopje van bijna veertig, vindt in de ingewikkelde voorschriften de precieze formulering voor elk goed. In mooie letters wordt elk detail van de zending opgenomen in een register. Fideel buigt mee over de dikke boeken om te zien wat ze precies allemaal moeten neerschrijven. “Daar zit wel een logica in” zegt hij tegen Simon. “Da’s zeker” antwoordt Simon, “wekelijks, maandelijks en jaarlijks worden daar gewichtige verslagen over opgesteld die worden gebundeld met de gegevens uit andere stations. Een waar jaarverslag voor de aandeelhouders moet bewijzen dat hun geld goed rendeert en het wel nodig is te blijven investeren in deze spoorweg van de toekomst”. Wegen en meten voltooien zijn doorworstelde opleiding. Hem wacht vast nog een prachtige blitzcarrière tot stationschef in de groeiende private, **internationale treinlijn van Mechelen-Terneuzen**.

Nonkel Fiel herinnert zich levendig de feestelijke eerste rit in 1871. Wat een chick volk dat feestelijk uitstapt voor de douanecontrole. Begeleid door een stralende, ja zelfs glunderende aandeelhouder: Willem D’Hanens. De eerste klasse wordt onder zijn toezicht goed verzorgd in het wachtlokaal.

De tweede klasse bevat vooral de "nieuwe rijken". Handelaars van her en der, die de rit moeten meemaken om het nieuws in de Wase dorpen te kunnen navertellen. De chique Monsieur Yves Le Blanc moet natuurlijk als eerste in Beveren relaas kunnen uitbrengen van deze rit.

De lokale bevolking kijkt door de kleine raampjes van het station naar de glooiende vormen van de veelkleurige lange rokken. De stationschef komt zelf op het perron en roept uitgelaten “opstappen” naar alle passagiers. Samen met de **treinbestuurder** genieten ze van de massa volk dat opstapt en de vele mensen die naar dit rook spuwende, ijzeren monster komen kijken.

Nouveau riche.

Die Yves Le Blanc heette vroeger gewoon Ivo De Witte en was begonnen als nieuw meststoffenhandelaar. Al snel begrijpt hij dat zijn grondstoffen beter **per trein** dan met het paard te leveren zijn. Een grote bestelling zorgt ervoor dat hij een groot magazijn laat bouwen. Hij heeft nu wel veel schulden, maar wordt duidelijk "Monsieur" hoewel hij slim genoeg is om te snappen dat de buurt hem die titel hartstochtelijk benijdt. Zijn boerenafkomst is niet meer te herkennen na zijn studies Frans en Etiquette. Dure extravagante kostuums verhullen alle andere mankementen. Hij schaakt sinds kort met de brouwer en weet aan de brouwer het verschil te vertellen tussen gerijpte chateauwijnen en de smaakloze wijnen van de nieuwe, sinds kort opgerichte "coöperatieven". Zo’n coöperatieven zijn aanstellers die denken dat ze wat over wijnen weten. Maar de titel "viculteur" is voor die coöperatiefjes niet weggelegd vindt Monsieur Le Blanc. Zowel de brouwer Van Duyse als de welopgeleide notaris De Kesel van Nieuwkerken, die toevallig op bezoek is bij de brouwer, staan perplex over zijn kennis. Zeker omdat hij met dure Puisseguin, chateauwijn, bewijst dat zijn redenering steekhoudt. De heren laten zich graag inpakken door deze dure traktatie.

Monsieur Leblanc gedraagt zich elders wel als een onbetrouwbare wolf in schapenvacht, hier draagt hij het vel van een vos. Terwijl hij hoofs bij de notaris aanschuift, denkt hij recht te hebben op de flink gestudeerde notarisvrouw die hunkert naar meer aandacht. Die valt natuurlijk graag voor zijn elegante charmes.

Idem voor de overdadig geklede vrouw van de rijzige douane-ontvanger Roucroy die wat blij is te mogen aanschuiven bij dit select gezelschap. De anders zo preutse jonkheid en onderwijzeres Maria kan haar blik niet beheersen en voelt plots, voor het eerst, haar popelend hartje. Gigi l'Amoroso.

Een trein voor de rijken.

Nonkel Deel heeft horen vertellen dat zelfs koning Leopold II geregeld met de trein naar hier komt, uitstapt in het Koningstraatje en daar opgeladen wordt in een zwarte koets om naar Prosperpolder te rijden waar de familie Arenberg geregeld afspraken heeft met de adellijke families. Daar worden nog andere wijnen gedronken naar het schijnt ...

Dit is de tijd dat rijken zich laten opmerken door het gebruik van snuiftabak. Een zo chick mogelijk doosje, pronken met je wijsvinger en duim om dat goedje precies in de neusopening op te snuiven. Van ongezonde praktijken was toen nog geen sprake. Zo beleeft advocaat D'Hanens niet meer hoe de lage lonen van de kleine man algemeen stijgen. De maatschappij Mechelen-Terneuzen voelt het aan den lijve. Voor de spoorlijn moeten steeds alle overwegen bemand zijn. Het internationale treinverkeer heeft een toename veroorzaakt op de wegen naar de omliggende dorpen. De wissels moeten geregeld omgezet worden en de wagons gewisseld in alle stations. Om te zwijgen over de talrijke mobiele personeelsleden op de treinen. Het personeel dat aan de wagons hangt voor toezicht. De stoomlocomotieven met stokers en machinisten. Personeel ten dienste van reizigers in en buiten de stations, enz. De kosten lopen op voor de maatschappij. Vrouwen die voor het eerst uitpakken met de nieuwe mode om vlot op de trein te kunnen stappen, de mannen met hoge hoeden, de show die verkocht wordt op de perrons.

Petrus (Peet) Mariman (1863-1953)

Petrus heeft als kind op en af de trein gesprongen om cokes te sprokkelen voor de familie. Hij ondergaat twee wereldoorlogen en ziet hoe de gemeenschap veranderd van een beschermende (maar ook betuttelende) omgeving naar een egoïstische maatschappij waar de kerk steeds meer greep verliest op het dorp.

De kleine man.

Hoe schril steekt het af met het personeel dat onder het vet en de olie stinkend rondloopt op en naast de terreinen. Alleen niet tijdens het weekend natuurlijk. Nonkel Peet Mariman ziet hoe dat personeel zich moet verstoppen als de eerste postkaartfoto's worden genomen. Uiteraard is het dan aan de stationschef en de machinist om duidelijk in beeld te komen. Hoe alle aandacht gaat naar de reizigers, terwijl voor het goedertransport geen enkele aandacht is. Als de zendingen maar geld opbrengen voor de maatschappij. Hoe meer hoe liever.

Geregeld zijn er accidenten met personeelsleden of externen, maar die gevallen worden doodgezwegen. Een register van ongevallen moest toen nog niet worden bijgehouden. In 1902 krijgt, na lang aandringen, De Klinge nog een officiële

quarantaine en een uitgebreidere douanepost toegevoegd. Het "geleerd" personeel aan de loketten om alles controleerbaar te houden, zo'n **10 treinen per dag**. Hoezeer het goederenverkeer vlot loopt stelt Ernest De Meurechy, de lokale stationschef, vast dat personenvervoer niet zo goed lukt. De koets wordt niet zomaar opzij gezet na zoveel jaren trouwe dienst. Enkel het verkeer naar steden voor medische hulp, plezieruitstappen voor de rijken of verplaatsingen voor handel zijn aantrekkelijk per trein. Pas bij de **treinabonnementen** komt ook de werkmansklasse in aanmerking (3'de klasse).

Zo is kolenhandelaar De Valck wat gelukkig dat zijn kolen zo vlot in zo'n grote hoeveelheden toekomen in het station van De Klinge. Alleen de financiering wordt problematisch. Hij moet bij zijn schoonvader en burgemeester Verbeeck, geld lenen om al die vrachten te kunnen betalen.

De **klompenmakerij** groeit uit zijn voegen. De familie Mariman wordt in andere families gevlochten (Van Duyse, Van Boven, De Backker, Ruyloft, Segers, Van d. Kelen,...). Romanie trouwt met Toon Coppenolle en zo worden vele dochters gekoppeld aan in de stal werkende knechten.

Het spoorwegpersoneel is ongelooflijk betrokken bij hun job, zeker in de eerste wereldoorlog. Charel De Witte vertelt graag hoe het **treinpersoneel** de Duitsers telkens te snel af zijn om postduiven, brieven, ja zelfs mensen naar het neutrale Nederland over te **smokkelen**. Elke wagon heeft geheime bergplaatsen en de Duitsers hebben geen vermoeden dat Charel zo sterk meehelpt bij het verzet.

De Duitse eenheden worden geregeld vervangen waardoor ze nooit volledige greep krijgen op de streek. Je moet een olifant niet gebruiken om kikkers te vangen.

De nieuwste locomotieven blijven gedurende de oorlog trouwens veilig in Terneuzen gestald, terwijl de hebberrige Duitse bezetter de oude, versleten locomotieven maar moeilijk kunnen aanslaan. Niet vergeten dat de maatschappij gestart is met een aantal tweedehandslocomotieven die ondertussen de jaren van rijpheid gehaald hebben.

Nordjeskermis.

Ook het ontstaan van Nordjeskermis is verweven met de familie. Maria Ludovica (Louise) is in tweede huwelijk getrouwd met Bernardus (Nordje) Ivens die als kleermaker aan de grens woont en de familietraditie voortzet die overigens nog verschillende generaties in het centrum van het dorp actief zal zijn. Nordjeskermis start in het begin van de 20'ste eeuw. De families Braem, Rottier, Van de Wal en Van Hiel en nog vele anderen zijn daar bij betrokken om kinderen te vergasten met vele spelletjes als zakken lopen, mastellen eten, enz. Ze hebben zelfs al een papieren ballon om op te laten. Later komt er een zeepstaak bij, een molentje en op de muur van burgemeester Verbeeck wordt jaarlijks het vuurwerk afgestoken op latten. Niet te vergelijken met de meesterlijke vuurwerken die we vandaag kennen, maar een echt volksfeest dat we vandaag niet meer kennen maar een echt volksfeest. Een ronddraaiende schijf of vaste latten waarop vuurwerk wordt geplaatst. Honderden mensen genieten van dit schouwspel. Erfgoed in zijn ware toedracht.

WOI.

De trein krijgt zijn drukste personenvervoer als honderdduizenden vluchtelingen uit heel België naar het niet betrokken Zeeland vluchten. Onder hen het gezin van

schrijver Gerard Walschap. Op De Klinge aangekomen volgen ze het vaste reispatroon: uitstappen, naar de douanecontrole stappen in het stationsgebouw. Vervolgens enige tijd in de nu te kleine wachtzaal plaatsnemen tot de douane de **treinwagons** heeft geïnspecteerd en vrijgegeven, om vervolgens de vlucht naar Nederland in te zetten. Na enkele weken vrij duur verblijf in Axel keert de familie Walschap weer volgens de geijkte procedure. Alleen houdt de trein halt in Temse omdat het Belgisch leger ondertussen de belangrijke brug heeft geliquideerd in een vergeefse poging om de Duitse 64ste infanteriedivisie te stoppen. (14)

Charel De Witte is de boezemvriend van Petrus Mariman, bijgenaamd "Piet den Haas", die kan lopen dat hij alle records (die toen nog niet in statistieken werden gegoten) verpulvert. De excentrieke Mie Rape, zijn struis en rijzig gebouwde echtgenote, is de enige die zijn fratsen in bedwang kan houden en er in gelukt om zijn aangeboren luiheid toch een beetje leefbaar te houden.

De eigenzinnige Piet heeft geen zin om als landbouwknecht afhankelijk te zijn van de grillen van de boer of de seizoenen. Zijn boezemvriend Ciskan Vermeulen deelt zijn mening over het leven: pakken wat je kan krijgen. Je geen zorgen maken en elke reden tot feesten benutten. Alles komt goed en als het niet meezit, is er nog altijd de "export-pils" om het te verdrinken.

*En Mie Rape maar uitsparen, uitkijken en zorgen voor de kindertjes. Dag en nacht bezorgd zijn om de eindjes aan elkaar te kunnen krijgen. Hij wordt grutmolenaar en zijn ijverige broer Ward start een klein **klompenmakersbedrijf** juist op de grens. Ward zal samenwerken met de aangetrouwde familie Blindeman en ze werken samen gedurende vele uren per dag in de te kleine werkstal.*

Geloof en bijgeloof.

De ruige mannen deinzen er niet voor terug, tussen het werken door, kinderen te gebruiken in hun deugnietenstreken. Nog erger wordt het als de gefantaseerde, spannende vertellingen de kinderen de stuipen op het lijf jagen. Zo maken ze kennis met Ossaert, die nabij de Blauwe Hoeve kluistert. Die je op het Spaans Kwartier bespringt en bij elke stap zwaarder wordt. Tenzij je niet dronken bent en er tijdig aan denkt om een kruisteken te maken. Want dan vlucht die boze geest. Dat vertelt de pastoor tenminste.

Terwijl Piet den Haas zich niks aantrekt van God of gebod en zijn grutmolen laat draaien als het hem past, staan zijn broers van 's morgens vroeg tot 's avonds laat over de heulbank gebogen.

Dagelijks leven.

Het dagelijks leven lijkt vanuit ons standpunt zo idyllisch. Maar de werkelijkheid is heel anders. Een Leuvense stoof waarop je met gemak je voeten kunt warmen bestaat niet. Of ze staat te warm en je verbrandt je voeten, of ze is te koel om soelaas te brengen. De warmte tegen je lichaam is aangenaam. Maar je rugzijde heeft last van de *trok* onder de deur. De geur van de verse melk staat iedereen nog voor de ogen. Maar hoe wordt die ontsiert door het onaangename vel bovenop? De 'voutekamer' heeft zo iets van charmes. Maar de kamer ligt hoger en velen hebben hun hoofd tegen de balken gestoten en klein dat die kamer is ... Hoeveel kinderen zijn hier levenloos ter wereld gekomen? Om te zwijgen van de Keulse potten gevuld met

lekkere etenswaren in de kelder. Hoe zout aan het vlees of bonen smaak geeft. Hoe vaak moeten de *kasseistenen* worden opgeheven boven de oude potschelen om alles op zijn plaats te houden. En vervolgens eerst een portie afkoken om een beetje van de zoutsmaak weg te krijgen. Alle dagen opgelegde peren en pruimen werken op het gestel van de opgroeiende kinderen.

Een buitentoilet met een hartje in de deur. Met mooi gescheurd krantenpapier waarvan de drukinkt op je bibs blijft plakken. De pot mee naar de dakkamer waar de ijsbloemetjes op het raam staan en je de maan tussen het stro ziet wassen terwijl de sneeuw binnendruppelt op je bed. De *aardappel-troch* voor de varkens lijkt vandaag nog steeds de geur te bezitten van een sterrenrestaurant terwijl het hooi zoveel verhalen opdisselt. Waar de meisjes nog urenlang aan hun achterste moeten krabben om de sporen van het “snelle geluk” te verwerken. En alle werk lijkt zo op een gezapig tempo te geschieden op de boerderij, terwijl de spanning van een komend onweer voor de boer een marteling is.

Brand.

Zowel de schrijnwerker als de boer voelen zich constant bedreigd door brandgevaar. De palmtak met het kruis moeten ‘*hebben en houden*’ van zowel het huis als de stallen beschermen. Je kan zowel opbranden als afbranden, afhankelijk van je verzekering. Niet meer gebruikte schuren gaan wel eens in de vlammen op en als dat niet vlot lukt wordt wel eens een handje toegestoken ...

Verzekeringsmaatschappijen waren toen nog niet uitgerust om zo’n spelletjes te bedwingen. Maar de boerderij kent nog andere problemen. De ontbrekende opvolging of juist het teveel aan opvolgers. Dit wordt vaak opgelost met zonen en dochters door te sturen naar een Goddelijk bestaan in abdijen, kloosters of missionarisch werk. Wee de gelofte van eeuwige armoede, want die kost de boer veel geld.

Een jonge boer doet er jaren over om vertrouwen te scheppen in zijn omgeving terwijl tegelijk de eeuwigdurende onrust leeft of de oogst zal lukken, het weer zal meevallen, de oogst de nodige opbrengst zal leveren om alle kosten te dekken. En als er misoogsten elkaar opvolgen wordt de verleiding groot om de familiale boerderij in te wisselen voor de stinkende fabriek. De diverse ambachtsslui zijn zo talrijk dat de onderlinge verstandhouding moordend is. Een goed vakman vindt wel werk, maar mag niet overdrijven in zijn prijzen of hij verliest het werk.

Specialisatie.

In tegenstelling tot andere regio's hebben de talrijke Wase klompenmakers uit Rupelmonde, Bazel, Haasdonk, Melsele, Beveren, Vrasene, Sint-Gillis, De Klinge, (en over de grens) vooral Clinge, Sint-Jansteen en Hulst, het vele werk opgesplitst tussen *kappers*, *snijders* en *heulders*. Terwijl vrouwen en kinderen elke avond gedurende vele uren de klompen afwerken na het drogen in de veel voorkomende en van model verschillende droogrekken.

Kinderen schuren klompen met glasscherven. De moeders schilderen klompen voor zondags gebruik en de meest imposante (maar duurste) worden "geritst". Een bewerking waarbij met diverse, fijne, scherpe mesjes vooral bloemenmotieven worden ingekerfd in de al dan niet vooraf geschilderde klompen. Hoeveel onbetaalde werkuren hier zijn gepresteerd is in geen statistiek weer te geven.

We groeien weg.

Het overaanbod aan werkkrachten en het vlot vervoer naar Friesland en Groningen **per trein** zorgt ervoor dat heel wat klompenmakers hun heil zoeken over de grens omdat huwelijken over de grens steeds meer voorkomen.

Boeren huwen in boerenfamilies. Klompenmakers huwen binnen **klompenmakersfamilies**. Het verloop tussen werkmans, ambachtsman of landbouwer is eigenlijk klein. Door het weg groeien van de landbouw hebben we vandaag niet meer het respect voor de grond, het water, het vuur en het licht dat onze voorouders moesten hebben, zowel in het dagelijks leven als in de godsdienst.

Vandaag is licht, stroom en water vanzelfsprekend. Iedereen had toen respect voor God, voor het leven en voor de **natuur** als vanzelf

sprekende vaardigheden. Wat goed en kwaad is, maken we zelf wel uit. Daar hoeft God zich niet te veel mee te bemoeien. Dit in tegenstelling met de mening van de onderpastoors die geregeld polshoogte komen nemen in de gezinnen. Ze blijven mee eten en controleren of er voldoende voortplanting is om de wens van God te vervullen.

(10)

Schijnheilig.

Tegelijk is Mie Rape overtuigd dat het niet meer kan. De *monstrans*, het toonbeeld van God, geeft haar een gemengd gevoel en de pastoor en de onderpastoor zijn het daarover niet eens. Waarom moet die hostie in het goud gebald worden? De ogen uitsteken van de kleine man? Laat die hostie het beeld weergeven van Jezus, de man onder de mensen, met respect voor armoede, tegenslag, ziekte. Waarom moet God dan in het goud worden vastgezet? Voor Mie een echte belediging van de kleine man. Met respect voor het werk van de onderpastoor en een sneer naar de pastoor die alleen met het chique volk omgaat.

Het doet de kerk geen deugd, tot groot genoegen van de talrijke socialisten die daar graag op inspelen.

De Romaanse, de gotieke stijl, de renaissance, de barok en de rococo, maken de kerk steeds minder populair. Toppunt voor de kleine man om eten uit te sparen om de "Sint-Pieterspenning" te kunnen betalen. Een bombastische Art Nouveau-tempel in Brussel als de basiliek van Koekelberg (of de Sint-Pieters in Rome). Wat een onbegrip van de kerkelijke overheid voor die kleine man. Beschamend als je weet hoe de kleine man leeft in zijn kleinheid. Dit idee staat haaks op de kunstbeleving vandaag (waar die weelde toeristen lokt).

Familiedrama.

Ondanks alles treurt Mie Rape op zondag 4 september 1904 als haar zoon Livinus overlijdt. In elke familie komt wel iemand voor die het anders aanpakt in het leven. Maar Mie Rape heeft het met deze zoon niet voor de poes. Hij loopt een heel deel veroordelingen op in Middelburg voor allerlei misdrijven. Het mishandelen van zijn vader Fideel en moeder Mie op zondag 7 juli 1889 is grof.

Zijn vader Fiel ziet hem de hof opkomen, goed bezopen. Hij is niet te kalmeren. Hij is buiten zichzelf als hij de boel kort en klein slaat. Zelfs wanneer de ambtenaar zich aanbiedt voor een regeling krijgt die klappen. Maar het leven gaat verder en Fiel gaat steeds meer wandelen in de omgeving om te ontspannen. Hoe is het mogelijk dat een brave zoon als Livinus alle controle verliest als hij gedronken heeft? Een vraag

die zich in vele gezinnen afspeelt en tot op vandaag nog zo vaak voorkomt.

Natuur.

Fiel kan die duistere gedachten aan zijn zoon Livinus verdringen wanneer het in het **bloeiende bosgebied** krioelt van creatief leven. Alle bloeiende plantjes doen hun best om zich voort te planten zoals de ervaren natuur dat voorschrijft. Insecten vliegen en fladderen rond en genieten van de geuren en kleuren. Hun kleine pootjes verspreiden de onopvallende zaadjes. De bijen *bepampelen* de aantrekkelijke meeldraden van honderden bloemen.

Aan de meeste bomen zie je jonge scheuten uit de grond opschieten om op hun beurt de oude bomen te vervangen. Niemand moeit zich ermee en de natuur trekt zijn plan. Dat soms wat sprokkelhout verdwijnt of hier en daar een konijntje minder ronddartelt maakt in die grote natuur niks uit. Niemand moeit zich er mee. Heel anders is het in de dorpsgemeenschap, waar iedereen zich met iedereen moeit. Iedereen zwijgt. Maar iedereen weet het.

Bijgeloof.

Op het erf van de familie De Puyssseleyr in de Rode Moerpolder bijvoorbeeld klopt iets niet. Ze zijn landbouwers, wat wij noemen “*koeterboerkes*” en ze hokken daar samen. Het schijnt dat zij een deal hebben gesloten met de duivel. Die eten alle dagen vlees en tarwebrood, waar iedereen zich moet behelpen met ajuinsaus en roggebrood om het jaar rond te komen. Bij uitzonderlijke gelegenheden als een communie wordt er vlaai gebakken. Eieren en melk zijn geen probleem, maar suiker, siroop en kaneel zijn te duur voor dagelijkse gelegenheden. Geregeld zien ze op het erf hele stapels **wissen van klompen** staan die ’s anderendaags meestal weg zijn. Ze produceren meer dan een kleine klompenmaker kan realiseren.

Curieus.

Tante Coletje moet daar het fijne van weten en stuurt haar haveloze Peet op inspectie. Onschuldig wandelt hij in de buurt van het hof en spreekt de buren aan. “Pusseleerken doet het goed hé Louis, dat moet hier toch wel overlast veroorzaken in de buurt?”. Louis knijpt de lippen op elkaar. “Weer zo een bemoeial” denk Louis. “Wat maakt het mij uit dat hier geregeld **karrevrachten vol** klompen geleverd en daarna weer afgevoerd worden” denkt Louis bij zichzelf. “Hier gebeurt niks jong Peet, de mensen zeggen dat. Maar wij merken er niks van”. “Da’s zijn zaak”. “Buren hebben al gehoord dat er ’s nachts machines draaien, maar nog niemand heeft de machines gezien” repliceert Peet. Maar hij krijgt geen antwoord. “Ge zijt niet welkom op het hof. Ze lopen erg sjofel gekleed en Pelagie loopt schichtig rond alsof de duivel er mee gemoeid is. Dat kan toch niet zomaar hé Louis?” Weerom geen reactie. Een laatste poging van Peet: “soms horen buren uitbundige aanbiddingen terwijl het pikdonker is, het lijkt alsof ze de zwarte demonen aanroepen. Het schijnt dat, als je dichterbij zou komen, de duivel zelf je meesleurt naar een hok waar je alleen uit komt als je je ziel verkoopt”. Louis antwoordt onverschillig op die aantijgingen: “wij weten van niks. Het kan niet anders, iedereen heeft nu een kleine paternoster op zak, mocht het gevreesde ontij dichtbij komen want de pastoor heeft gezegd dat onze lieve kruislievenheer altijd verlossing brengt”.

Met de staart tussen de benen keert Peet niet rijker terug naar huis. Lenie zal niet

wijzer worden denkt Peet.

Pas na het laatste overlijden is gebleken dat er massa's facturen boven kwamen van kleine leveringen klompen van een klompenmakerij in Meerdonk. In feite waren zij De Puyssseleyn's de eerste **groothandelaren in klompen**, maar dat detail was bij de bevolking niet gekend...

Eufrasia weet het zeker en ze kan het weten. Ze hebben zelf een kleine klompenmakerij. Piet stelt vast dat er geregeld opkopers rondlopen die vooral in het voorjaar komen kijken om de klompen op te kopen. Da's het moment dat Piet zijn geld in het gezin is opgebruikt en er geld nodig is om nieuwe verse bomen aan te kopen.

Opkopers.

Het is voorjaar. De droogzolder puilt uit van de voorraad klompen. De opkopers maken dankbaar gebruik van de onderlinge strijd en de nood om hun voorraad te verzilveren is groot.

Die Duitse en Nederlandse opkopers doen gouden zaken. Maar lokale klompenmakers beginnen eveneens de rol van opkoper te vervullen. Erger nog, soms stellen ze bomen ter beschikking op voorwaarde dat de productie volledig of grotendeels naar hen terugkeert aan een vooraf bedongen prijs.

Eufrasia weet tevens dat het klassieke gezin met heel veel kinderen tot het verleden gaat behoren. De tijd dat je zo je "oude dag" veilig stelt is achterhaald. Steeds meer "socialisten" verlaten het katholieke dorp voor een nieuw leven in de textielsteden. "Content zijn" met wat je hebt is niet meer actueel. De maatschappij groeit weg van die beklemmende kerkelijke leer waar niks kan en alles aan banden wordt gelegd.

De sociale controle neemt stilaan af. De jeugd snuift het genoeg van vrijheid en de trein heeft beweging gebracht in het stille dorp. Ook bij de Mariman's gaat het die weg op. Hoezeer grootmoeder Mie Rape toch wel een helende invloed heeft op de ethiek binnen de familie. Eufrasia stelt vast dat haar familie midden een periode staat waarbij een steen in de maatschappij wordt verlegd die de weg effent naar een andere, onverwachte toekomst.

1905 de grote verandering.

Het dorp verandert snel. Zo gaat het steeds: decennia dat er niks wijzigt en dan plots een opstoot.

Mechaniseren of rust?

De boerderij van enkele akkers vroeger, wordt plots een bedrijf. Al snel krijgt hij hulp van kleine machines als een ploeg.

Boer Charel wordt al meer een technicus om die machines te bedienen. Zoon Jan heeft wel voeling voor die technieken en wordt de hersteller van technische toestellen voor het dorp. Hij maakt er zelfs zijn beroep van en kan er van leven omdat alle boeren omschakelen. En zo gaat de omwenteling van de mechanisatie zijn gang. De dorpsjeugd is niet meer dat onbezorgd groepje dat geniet van de natuur, de dieren en de plantjes. We zijn wel bezorgd. We lachen met Jeanne. We supporteren voor Marie-Louise. We zien boer Charel weg groeien van onze dorpsziel. Welke houding is de juiste?

Het dorp wordt ingedeeld in voor- en tegenstanders. Tussen wie braaf de pastoor volgt en wie zijn eigen weg wil gaan. Binnen de lijntjes lopen of jouw deeltje van de koek meenemen. Voor ieder een verschillende keuze.

Jeanne heeft al twee dochters die het huishouden regelen van fabrikant Janssens in Sint-Niklaas. Jeanne voelt aan dat de 56-en gestopt zijn en de toekomst er hoopvol uitziet voor haar kleinkinderen. Saskia is een dromerig kleinkind van Jeanne. Ze geniet van de nieuwe gebouwen die in steen worden gebouwd. Wat moeten die architecten slimme mensen zijn. Ze geniet van elke ontmoeting in de familie. Communie, huwelijk, kermis, jaarmarkt. De mooie keuring van de dieren op de jaarmarkt. Een nichtje dat haar prins heeft gevonden en de prachtige kledjes in de processie mogen dragen van engelen of nog mooier, het blauwe kleed van de heilige moeder Maria.

De burens kunnen helpen bij een bevalling of mee helpen bij het oogsten en een oogje laten vallen op een mooie aanlokkelijke jongen die vriendelijk naar je lacht op het veld en toont hoe sterk hij wel is. Je straalt en geniet met volle teugen van de eenvoudige dingen die het leven je te bieden hebben. Ze kijkt rond in de natuur. Ze geniet van wandelingen langs de smalle grachten waar de kikkerdril wordt doorboord door een vis of een kikker. (8)

Hardop dromen.

Saskia geniet van al die pracht van bomen, struiken en dieren in duizenden kleuren, afwisselend in elk seizoen. Ze fantaseert daar elfjes en prinsesjes bij. Ze droomt van een wit paard waarop ze wordt meegevoerd. Uiteindelijk zal ze stranden met Ludo de varkensverzorger. Maar ... ze wordt gelukkig. Ook al heeft ze geen rooskleurig leven. Ondanks ze meerdere kinderen verliest, blijft ze opkijken naar haar Ludo die zo lief is, begripvol en attent. Meer heeft ze niet nodig om gelukkig te zijn. Ze neemt het zichzelf wel kwalijk dat ze tegenover iedereen ten pas en ten onpas blijft herhalen hoe erg het is dat ze meerdere kinderen heeft verloren. Ze draagt dat lot gelaten, maar voelt zich schuldig daar telkens iedereen mee lastig valt. Ludo draagt dat gezaag zonder klagen, hij heeft er zelfs veel begrip voor.

Saskia ziet in het dorp hoe de brouwerszoon alles heeft. Hoe die alle meisjes mag lastig vallen maar er niet in slaagt om te stralen. Hij rekent steeds weer op een nieuwe uitdaging. Meer geld, meer ... maar eigenlijk staat hij volgens Saskia toch maar met lege handen in het leven. Ze weet dat het geluk ligt in die kleine dingen. Dagelijks uitkijken of er iets boeiends gebeurt.

De verhaaltjes, vers van de markt geplukt. Kijken naar het antiek bij grootmoe op de kast, of je denkt tenminste dat het echte antiek is, zo mooi ziet het er uit. De effen

witte vaas die je gezicht reflecteert zodat je een mooi meisje ziet. De *kinkee* die vroeger de avond moest verlichten. De soeppot die al zo vaak gezorgd heeft voor de allerhoogste redding als er geen ander voedzaam eten voorradig is. Genieten van boeken die moeder of grote zus voorlezen voor het slapen gaan.

Rerum Novarum.

De pastoor heeft gehoord dat zijn collega in Aalst is overgelopen naar de socialisten en roept de mensen vanop de kansel op om niet te luisteren naar de opruiende taal van een priester in soutane die de naam pastoor niet meer waardig is. De meeste parochianen vinden dat de maatschappij wordt gedomineerd door de kerk, waarop priesters reageren dat precies zij het zijn die door hun opruiende taal de boel op stelten zetten.

Dankzij de encycliek Rerum Novarum van Paus Leo XIII zullen we die problemen beter zelf oplossen vinden de katholieken, maar dan zonder herrieschoppers als de socialisten of de opstandige priester Daens in Aalst. Het gaat om de werkman. Maar hier op het platteland zijn het bijna allemaal boerenknechten. Gelden die vernieuwingen dan voor hen vragen ze zich af? De vrije invoer van granen uit Amerika doet de prijzen dalen. De boer verdient zelfs niet meer het zout op zijn petatten. Die encycliek loopt achter de feiten aan. Want Europa produceerde slechts 20% van de afgewerkte producten. Maar door de mechanisatie nemen ze ondertussen al meer dan de helft voor hun rekening. Het kapitaal en de werkman komen steeds meer onder spanning te staan. Waar de baas geniet van dure thee moet de werkman steeds meer cichorei toevoegen aan zijn koffie.

Socialist.

De enorme na-ijver is niet alleen moordend. Duizenden knechten staan werkeloos toe te kijken als de ene misoogst na de andere dit proces van aftakeling nog versnelt. Hoe kan de boer meer betalen als die zelf met het water aan de mond staat? In elke herberg, om pleinen en markten komen de parlementairen plechtig beloven dat ze zowel de boer als de kleine werkman willen beschermen. Charel heeft als nieuwe socialist de opdracht gekregen dergelijke voordrachten te verstoren. Hij heeft al meermaals te maken gekregen met de plaatselijke champetters en heeft in menig plaatselijk gevang geslapen en het langs de binnenkant leren kennen.

Niemand gelooft nog in hun politieke sprookjes. Hoe kunnen die Franssprekende volksvertegenwoordigers in godsnaam onze boerentaal verstaan? Ze moeten het ondergaan en zien met lede ogen aan hoe de maatschappij plots verandert. Stemrecht voor iedereen, één man=één stem, wat een larie. De meesten kunnen zelfs hun naam nog niet schrijven! En toch nemen ze **de trein** en kunnen ze stenen huizen in de Statiestraat bouwen. Er komen onfatsoenlijke fietsen tevoorschijn waarop zelfs vrouwen kruipen. Stel je voor met hun lange rokken op de trappers en binnenkort verschijnen er auto's. Nonkel Isidoor gelooft er niks van dat die sporende ijzeren vehikels de paarden in de stad zullen vervangen.

Veranderen om te overleven.

Knappe fietsers worden plots wielrenners die internationale triomfen bijeen sparen. Denk maar aan Middelkamp en de gebroeders De Loor. Zij worden van hulpje op de

koeterboerderij plots hielden die massa's geld verdienen. Ja zelfs al met chique auto's kunnen rondrijden. Andere mensen kijken met grote ogen naar de mooie veranderingen. Pas veel later zal blijken hoe die verandering een proces in gang zet van te veel, te snel, te ingrijpend, een niet meer te stuiten drang naar meer.

Als je bruine of zwarte postkaarten bekijkt, snap je die evolutie beter. De dorpspomp verdwijnt. Het centrum, waar alle functies samen komen, waar vrouwen wassen en *tetteren*. Op de postkaarten zie je de woning van de geneesheer. Dokter Bleyenbergh heeft weinig notie van pijnbestrijding, arme mensen komen zelden in zijn praktijk binnen. Hij moet zich behelpen met een beperkt aantal medicamenten en verliest oneindig veel tijd met het ontvangen van vertegenwoordigers voor nieuwe producten. Bijscholing is quasi onbestaand. We moeten dokter Bleyenbergh bezien als een vertrouwenspersoon die naast het bijgeloof, de kwakzalvers, de kruiden uit het veld moet zien te overleven om te zwijgen over de mensen die de geneeskunde helemaal niet vertrouwen en het louter beschouwen als geldverspilling.

Riekis is zo iemand. Hij is dorpsfilosoof, *lanterfanter*, gelegenhedsmuzikant en geniet van heel de omgeving rond zich. Hij gedraagt zich nors tegenover alles wat rond hem leeft. De brouwers, de schilder, de pastoor, de advocaat zijn voor hem één pot nat. Profiteurs die misbruik maken van de kleine man. Hij leeft liever in de **natuur**.

Ongelovig.

Hij is achterdochtig en gelooft niks van al die "fabeltjes" die in de kranten verschijnen over nieuwe landen die ontdekt worden. Nieuwe machines die alles zullen oplossen en een geneeskunde die mensen langer zal doen leven. Hij heeft gehoord over de telefoon: "mensen zullen elkaar zelfs niet meer ontmoeten" is zijn vaste overtuiging. De fiets is een levensgevaarlijke evenwichtsoefening die nog vele doden zal eisen. De auto is nog veel erger. We hebben het al gezien met de trein wat die veroorzaakt.

Waarom altijd maar veranderen? Kan niet alles gewoon blijven zoals we het gewoon zijn? Aan zo'n prietpraat doet hij niet mee. Net als Judas gelooft hij pas als hij het gezien heeft en betwijfelt elke evolutie. Sinds de oorlog gelooft hij wel in spionage en alle vormen van toezicht op de kleine man. Volgens Riekis zal er altijd een klein groepje zijn dat aan de knoppen draait, aan de touwtjes trekt en waar de kleine man geen zicht op heeft.

Beste dochters

Al levenslang zijn er mensen geweest die hard moeten werken om rond te komen. Anderen zijn slimmer en kiezen hoe ze met de minste moeite het meest kunnen verdienen en je hebt de flierefluiter, die schept de dag met zo weinig mogelijk werk en veel genieten. En wie heeft het bij het rechte eind? De één fungeert zonder problemen als eeuwige knecht. De ander wil zijn eigen baas zijn met alle daaraan verbonden risico's. Wat als iedereen zou kiezen voor luieriken, of iedereen middenstander? Waarom wordt voor eenzelfde job verschillend betaald per sector? Zieken, invaliden, werklozen en arme mensen moeten het stellen met minima, de rest verdeelt de pot. Net zoals een bos waarin sterke bomen de kleintjes versmachten.

1912 liefdesperikelen.

Veel straten zijn nog zandwegen, juist breed genoeg om een kar door te sturen. Maar twee karren kunnen elkaar slechts op een bepaald aantal plaatsen kruisen. Het centrum valt dan nog mee, maar aan de rand of op het Spaans Kwartier is het armoede troef. Alleen de kerk toornt overal bovenuit om aan te geven dat ze allesbepalend is. Zelfs de tijdrekening wordt door de kerkklok bepaald. Maar het **treinstation** is nu toegevoegd om de precieze tijd aan te geven, concurrentie dus. Een kapel, een kruisbeeld zijn zowat de enige monumenten in het dorp, met uitzondering van het standbeeld van burgemeester Van Hove. Er is geen straat te vinden zonder een winkeltje of cafeetje in bijberoep.

Statiestraat.

Enkele middenstanders hebben zich een huis gebouwd dat minstens het dubbele van gevel voorstelt. Alleen de Statiestraat springt er uit. Bijna allemaal nieuwe huizen, soms met een art-Deco gevel. Meteen wordt het onderscheid aangegeven: de stationsbuurt heeft zijn eigen *Statiekermis* ingericht, een week na de al lang bestaande kermis in het centrum en *Nordjeskermis* aan de grens.

Een nieuwe wereld is ontstaan. In de Kapelstraat komt zelfs een gebouwtje om de aanrukkende elektriciteit bij de bevolking te brengen. Hier en daar zullen telefoons komen in de handelshuizen. Ongelooflijk hoe Louis zijn neef in Brussel direct kan opbellen bij het overlijden van een nonkel. Eerst de hendel ronddraaien om de centrale op te roepen. Vervolgens aan de bediende het telefoonnummer van de bestemming doorgeven. De telefoon inleggen. Enkele minuten later belt de telefoonbediende je terug op, meldt dat de verbinding tot stand is gekomen en verbind je door. Na het gesprek nog even de centrale bellen zodat zijn kunnen noteren hoe lang het gesprek heeft geduurd om een juiste rekening per gesprek aan te rekenen volgens de duur en de afstand tussen beller en ontvanger. De reis naar de begrafenis is voor de verre neef nog heel andere koek.

In de stad verrijzen gigantische gebouwen met veel ijzer en glas, mastodonten die onze simpele boer doen blozen. Het kost kapitalen en ijzer roest. Stomme rijkaards die daar hun geld insteken. Ze noemen dat Art-Nouveau en Art-Deco. Zoiets moet je in het frans zeggen, want in Vlaanderen gelooft niemand in deze kunstvormen.

“*smossen*” met je zuurverdiend geld. Je kan het niet anders noemen. Er zijn mensen die zelfs veel geld geven voor diamanten in Antwerpen. De Joden verdienen er goed geld aan. En maar “*stoeffen*” met hun nieuwste aanwinst.

Een tafel met diverse borden in elkaar, met een bestek voor elk gerecht, met desserts waar we de namen niet van kunnen vatten. Verspilling van geld, verspilling van zilver en goud, maar toegegeven, heel mooi en kunstig. Maar is dat zoveel geld waard? Rijkelui zijn toch ongelooflijke *kortkijkers* naar onze maatschappij.

Stad of dorp.

Kinderen op de buiten komen alleen in het centrum van het dorp om school te lopen. De rest van de tijd leven ze in de verschillende buitenwijken van het verouderde dorp. Onze Pierre is de eerste die het kleine dorp te klein vindt stelt zus Maria Rape vast. Pierre heeft gehoord van de grote stad Gent met zijn reusachtige gebouwen en zijn grote leut. Daar is het alle dagen kermis. Daar is leut en vertier. Ondanks de ontelbare smeekbeden van zijn moeder is hij toch stiekem in de ochtend vertrokken. Maanden hebben ze van hem niet meer gehoord. Moeder is gaan bidden bij Sint-Antonius. Als die zorgt voor verloren voorwerpen, zal hij wel zorgen om de verloren zoon te laten terugkeren. Marie gaat geregeld ten rade bij Sint-Anna en de heilige Clara. Ze is overtuigd dat elke paternoster die ze bidt haar zoon dichterbij haar terug brengt. 't Was voor haar zoon Pierre ondertussen niet gemakkelijk. Een stadse mentaliteit, met zijn Klings dialect niet opgenomen onder de jeugdige collega's. Alleen als hij als eerste trakteert kan hij mee aanschuiven in de vele uitgangsbuurtten. Op die manier komt hij niet tot sparen zoals hij zich had voorgenomen. Pierre kan niet terug. Dat zou gezichtsverlies zijn. Hij wilde niet langer op een boerderij werken, afhankelijk van het weer en de seizoenen.

Hij wilde iets doen voor de medemens: verpleger. Moeders met gezinnen ondersteunen, maatschappelijk werk. Maar iedereen lachte hem uit met die gedachten. Wie zou daar nu geld voor uitgeven. Zo'n idealisten lopen recht hun ongeluk tegemoet. Daarom had hij gekozen voor de vlucht naar de stad met alle gevolgen. Hij was niet gelukkig, droomde om terug naar huis te gaan maar dat durft hij niet. Toen hij echter onverwacht in een hels gevecht verwickeld wordt, heeft hij zijn arm gebroken.

Terugkeer.

Ten einde raad is hij dan langs achter het dorp binnengeslopen bij zijn vroegere onderwijzer die is gaan onderhandelen met de dokter om hem zo terug te laten keren naar zijn moeder die tot zijn grote verbazing niet kwaad is, integendeel. Maar moeder heeft hemel en aarde moeten verzetten om vader Piet te overtuigen. Die heeft zijn 'socialist' afgezworen. Tussen hen is het nooit meer goed gekomen. Pierre heeft vastgesteld dat de eigenaars van de Blauwe Hoeve en van de Koningshoeve goede maatjes zijn. Zij spreken onderling af wie wel of niet kan beschikken over hun landerijen aan een goede pachtprijs. Zij werken zelf niet, genieten van de verfrissende geur als de knechten met de zeis gras afmaaieren. Ze zien de boeren hun oogst binnen halen en houden zich klaar om die oogst te verhandelen als de boer zijn pacht weer niet kan voldoen. Zijn vader Piet vindt juist dat deze heren zorgen voor tewerkstelling in de gemeente. Pierre gelooft dat hij nog een vrouwtje zal vinden die hem terug leert om te beminnen voor het leven.

Op zwier.

Het is juist kermis in het dorp Clinge. Zo'n kermis is in het dorp een belevenis. Onze Piet den Haas is op stap met zijn vrouw Marie Rape. Eerst naar de mis. Heel de familie is aanwezig en verzameld na de mis. De opdracht: beginnen met de cafés tegenover de kerk. Jef is niet content met al die drukte in zijn café. Zijn ingehuurd orgel hoor je quasi niet meer spelen als heel de familie begint te zingen en te roepen

in zijn zaak. Nonkel Merrebol zet zich midden de kinderen en start zijn fantastisch verhaal ... Er was eens ... en hij eindigt met alle duivels en slechteriken waardoor snel alle kinderen angstig aanschuiven bij de moederschoot.

Piet den Haas.

Maar Piet den Haas maakt het goed als hij voor diezelfde kinderen zijn levensverhaal doet over wat hij allemaal beleefd heeft in de stad. Zijn liefkes, zijn leraars, de winkeltjes met lekkers. Hoe goed hij kon **smokkelen** tot hoe vaak hij op zoek is gegaan naar werk. Ze zijn al in de Molenstraat wanneer zijn laatste verhaal wordt onderbroken door de crème-glace stootkar. Alle kinderen krijgen voor hun kermis een crèmeke van nonkel Piet. Na nog een reeks drankgelegenheden, is het afzakken tot aan de grens. Hoe verder de stoet geraakt, hoe meer passen ze doen om een meter vooruit te komen. En wat een feest als Wieze, de soepventer, passeert want die verkoopt zijn erwtensoep vandaag alsof het een lust is.

Elke tuin is een uitnodiging om een bloemetje of een bloemkool te plukken. Geen liefke dat geen bloem in het haar draagt van de vele aanbidders. Ze slepen de trofeeën mee van café naar café tot ze uiteindelijk aankomen in de Bisschoppendreef. Hier moet Piet den Haas als stamvader voorgesteld worden aan al de nieuw gevormde jonge koppeltjes en gaat hij over tot keuring. Uiteraard wordt deze show altijd afgesloten met zijn goedkeuring waarop nog een laatste "officiële" pint wordt gedronken. Maar zoon Pierre houdt zich gedeinsd thuis. Hij is volledig blut en gelukkig dat zijn brave moeder Marie haar moederhart streelt om hem de nodige zorg te geven. Wat is hij blij om terug echte *spekjessaus* te eten.

Heel wat anders dan die Gentse waterzooi die ze op zondag eten in de stad. De smaak van de groene sla, het brandend zuur van de saus en de echte polderaardappelen pepen hem op. Wat geeft het hem dat hij vanaf nu zal leven met een eeuwig gestopte broek. Dat hij zich moet wassen in de waterput op de hof. Dat weelde nooit zijn deel zal zijn. Zijn mislukt avontuur in de stad wordt met graagte ingeruild voor zijn vroegere knechtenfunctie op de *koeterboerderij*. Hij vindt troost bij de twee zwarte honden die de boerderij bewaken, aan hen kan hij al zijn verhalen kwijt uit Gent.

Gelukkig dat Marie Anne Godefroit een oogje op hem laat vallen, weliswaar een gearrangeerd huwelijk. Maar hij voelt er zich goed mee. Mijnheer Pastoor heeft dat weeral mooi geregeld, twee families tevreden gesteld en er zeker van zijn dat de kerk nog nieuwe volgelingen mag verwachten uit dit huwelijk.

Want wat heeft hij in Gent zijn familie gemist. Hij had zich aangesloten bij de opstandige socialistische gemeenschap maar dat is hem niet bevallen. Met zijn Christelijke achtergrond voelde hij zich dan pas bedrogen. Nu beseft hij hoe het ieder voor zich is in de stad.

Verleiding.

Op die kermis staat Charel Ivens te kijken naar de te kleine dansvloer en loert als een luipaard rond om een prooi te strikken tussen de dansende koppeltjes. Plots merkt hij drie meisjes op, waarschijnlijk zusjes want ze schelen toch wat van leeftijd. Charel is van Kieldrecht. Hij ziet er knap uit in zijn kostuum. Welgemanierd, hij heeft gestudeerd en heeft een bijzonder voornaam voorkomen. Hij laat zijn oog vallen op de slanke

Jeannette die blijkbaar ouder is dan haar vermoedelijke zussen. Ze draagt een vlekkeloos blauw kledingstuk, draagt een strikje in haar haar en je kan zien dat ze een eenvoudig dorpsmeisje is.

Niet precies zijn lievelingsprooi, maar voldoende als lekkere beet. Charel manoeuvreert zich tussen de massa en duwt zijn lichtblauwe broek heel lichtjes tegen Jeannette aan, die haar glas vol water over haar kledingstuk krijgt. Met een lichte buiging en een glimlach stelt hij voor dit onfortuinlijk voorval goed te maken en nodigt haar uit op het terras voor een iets meer verkwikkend drankje op zijn kosten. Na het nodige omhaal en mooi geveinsde verontschuldigheden nodigt hij Jeannette uit om samen te kijken naar de nakende zonsondergang.

Wat hij niet weet is dat Jeannette bij zichzelf pas deze week heeft beslist het uit te maken met haar veeleisend vriendje. Ze had gehoopt haar vriend hier te treffen om hem de duidelijke boodschap nog maar eens diets te maken: het is uit tussen ons. Maar hij is er niet.

Op oorlogspad.

Terwijl de zon daalt spreekt de knappe Charel zijn vooraf ingestudeerde, vaak beproefde, wondermooie, verleidelijke teksten uit en legt voorzichtig zijn arm rond Jeannette's schouder. Ze voelt een lichte trilling en weet geen blijf met zijn lieve woordjes. Toch heel wat anders dan dat vorig lief, die nooit een poëtisch woord over zijn lippen krijgt denkt ze vluchtig. Erg bezorgd vraagt Charel of de natte vlekken al droog zijn terwijl zijn vingers haar buik aanraken om te voelen of het linnen, roze kledingstuk al droog is. "Bijna droog" zegt ze vrolijk. Maar tegelijk voelt ze de tinteling van zijn ondeugende aanraking. Ze weet hoe gevaarlijk dit spelletje is. Maar ze kan niet weerstaan aan zijn en haar verlangen om door te gaan. Hij trekt zijn zachte, fluwelen hand terug en het lijkt per ongeluk dat haar linkerborst wordt gepasseerd. Jeannette geniet van de streling wanneer hij er hoofs een "welgemeend pardon" aan toevoegt.

Jeannette heeft nog nooit zo'n weldoende kriebeling gevoeld. Heel wat anders dan de ruwe aanrakingen van verweerde handen. "Zouden we niet even rondwandelen" vraagt Charel met een vrijblijvende blik. "Waarom niet" zegt de ondertussen 21-jarige Jeannette uitdagend en tegelijk guitig. Hij bekijkt haar met een slinkse blik. Als begeerd tussenmootje niet slecht bedenkt hij, terwijl hij speels zijn arm wisselt van schouder om langs haar smalle rug en de rondingen van het staartbeentje een ommetje te maken en zo te wisselen van schouder.

Zij doorziet dat vuile spelletje wel, maar geniet van de onverwachte, deugddoende aandacht. Hij voelt hoe ze wegsmelt van genot en merkt dat ze ondertussen ver genoeg verwijderd zijn van te veel aandacht om zich heen. "Nog even" denkt hij. Lief kijkt hij haar in de ogen en wrijft een ontsnapte lok weg die haar ene oog halvelings bedekt. Hij stelt vast hoe ze in dromen verzonken zit en niet merkt dat haar kledingstuk licht openschuift bij haar versnellende ademhaling. Heel even puilt de zachte décolleté uit het strakke kledingstuk. Een donker streepje tussenin bewees hem de kwaliteit van het lekker brokje maar meer dan even sluiks kijken doet hij niet.

"Niks bruuskeren" gonst het door zijn hoofd. Je prooi rustig tijd gunnen om te bedwelmen. Precies het scenario dat hij al zo vaak met succes heeft

uitgeprobeerd. "Dit is wat ik nog nooit aan den lijve voelde en waar mijn vriendinnen niet over uitgepraat raken" denkt Jeannette en laat de verrassende roes als een toverwolk over haar komen. Hij stopt even zijn sensuele strelingen om haar te plagen en vervolgens laat hij zachtjes zijn armen van de schouders los om haar rug te strelen terwijl hij haar boezem dichter tegen zich aantrekt.

Plots voelt ze zijn machtig wapen tegen haar linker bil glijden en hij beweegt genoegzaam zijn lichaam even naar rechts om de centrifugale krachten in haar los te weken om vervolgens tergend langzaam zijn ranke lijf omhoog te tillen. Zij gaat in een ongekende extase voor deze nieuwe ervaring en hij voelt haar laatste mogelijke weerstand wegvloeien uit haar lichaam.

Geen van beiden staan er stil bij dat verstand wordt gegrepen in snelheid door lichamelijk genot. "Zalig" denkt hij en probeerde haar licht te tongkussen. Een lichte weerstand doet hem twifelen. Maar plots gaat ze ervoor en kust hem gretig alsof zijn mond een rijpe perzik geworden is. Haar fluwelen hand is vanzelf als een stuk ijzer naar een magneet gezogen die in zijn nek is ingeplant. "Hartstochtelijk kussen" hebben de vriendinnen haar uitgelegd. Zo maak je elke gezonde jonge man hoorndol en dat lukt wonderwel. Ze voelt de hevige storm die in hem (maar ook in haar) ontbrandt. Maar in tegenstelling met haar boerenlief wordt hij niet wild. Maar dat weet zij niet. Charel weet zijn paardje in toom te houden als een volleerd versierder. Dit is het signaal waar hij op wacht en drijft het aantal wentelende bewegingen op met toenemende druk, afgewisseld met intieme, zachte aanrakingen en kleine rustpauzes om haar hunkering aan te wakkeren. Een hijgend geluid verlaat ongecontroleerd haar zachte lippen. Ze beleeft eindelijk de unieke momenten beschreven door haar vriendinnen en die de hevige, onstuimige, onbesuisde tinteling die ze nog nooit heeft gevoeld. Het genot lijkt voor haar eindeloos. Dit is volwassen worden dacht ze. Charel voelt zijn prooi aan als een wezeltje dat door een giftslang licht verdoofd wordt of is het de rode porto van op het terras die zijn werk doet? "Nog even" denkt Charel en voelt of de prooi nog tegenpruttelde bij aanrakingen.

De harde stof van het roze kleedje belet niet dat haar gevoelige tepels de strelende gewaarwordingen van zijn verkennende vingers mateloos registreert en ongewild haar hulpeloosheid nog meer aan hem demonstreert. Blijkbaar kan ze haar bewegingen niet meer volledig beheersen. Het lijkt of ze in zwijm zou vallen van genot. Voorzichtig laat hij zijn handen zakken tot hij beide goed ontwikkelde knieholten kan bereiken om dan heel fijntjes te stijgen over haar naakte en ondertussen overgevoelige billetjes. Een lichte zucht is te horen wanneer hij plots van de lijn moet afwijken, haar te smalle broekje snel passeert om haar mollige, blote onderrug teder te strelen. Ze drukt zich steviger tegen hem aan wat bij hem als hemels over komt. Na luttele speelse momenten laat hij zijn vingers naar voor glijden in de richting van haar nog vrij beperkte buikronningen.

Opnieuw ervaart ze een nog nooit eerder gevoeld genot. Hij gaat in op haar bewegingen, die laten verstaan wat ze wil. De spanning bereikt een hoogtepunt als hij enkele van zijn zachte, lenige vingers van beide handen behendig links en rechts tussen het elastiek van haar broekje laat schuiven.

Heel zachtjes rekt het elastiek uit richting grond. Dit moet het hoogtepunt voorbereiden.

Onderbreking.

Toen ze voelde dat haar rose slipje zachtjes naar beneden werd geschoven, drukte ze haar stevige linkerknie met volle snelheid en geweld hoog tussen zijn billen omhoog zodat zijn belletjes gingen rinkelen onder een plotse "aauw" en tegelijk gaat haar rechtse handpalm pijlsnel naar zijn wang en hij voelt met tegenzin hoe hard ze wel kan slaan.

Vliegensvlug keert ze zich van hem af, gooit hem alle verwensingen naar het hoofd die ze maar vinden kan en loopt paniekerig weg van hem. Ze trekt onderwijl snel haar broekje terug goed en spurt naar haar zussen in de tent. Hij snapt er niks van. Ze gaat zo hartstochtelijk mee in het verhaal. Dit is hem nog nooit overkomen en het doet hem nog pijn op diverse plaatsen. Zij echter denkt aan de woorden van haar moeder: "pas na tientallen weigeringen zal je aanvoelen of een man goede bedoelingen met je heeft".

Rood aangeslagen vervoegt ze haar zussen die aan haar sprekende grimassen kunnen zien wat ze heeft beleefd. Ze kennen hun zus. Die kerel zal zich niet meer vertonen. Nonkel Sis heeft het verhaal aan zijn vrouw Florentien De Bodt uit de doeken gedaan. Er wordt aardig wat gelachen met die vreemde snuiter van Kieldrecht. "Ze moeten maar in Kieldrecht of in Stekene blijven. Ze hebben hier niets te zoeken" fulmineert nonkel Cis tegen boer Jef. De kermis is uit...

Afkoelen.

Jozef gutst met de bruine, houten hamer de gouzie in het zachte canadahout. Bij elke tik verwenst hij Charel die het aandurfde. Elke mokerslag slaat in op het mooie, smalende en stralende hoofd van zijn nieuwe aartsrivaal Charel uit Kieldrecht. Gisteravond heeft Jeannette het uitgemaakt met haar lief en gepocht dat ze de knappe Charel voor de bijl zag gaan.

Ze wilde haar ex-lief alleen duidelijk maken dat ze andere mannen kon krijgen. Ze vertelde niks over haar krachtige uithaal...

Voor Jozef lijkt het alsof bij elke mokerslag Charel's ogen meer en meer gaan fonkelen. Hij kent die vrouwenversierder. Hoe kan Jeannette daar aan blijven plakken?

André Van Goethem, de stalbaas, heeft de colère in de gaten en jent Jozef: "geen geluk gehad gisteren? Was Jeannette niet in haar goede periode?" Jozef mokert nog gedreven in het lijf van de klomp. Hij beukt of zijn leven op het spel staat. Nee de baas moet niet weten dat de rijke, vriendelijk lijkende stinkerd zijn liefje heeft ingepikt. Uit respect voor Jeannette heeft hij haar nooit intiem aangeraakt. "Dat komt wel als ze er klaar voor is" hield hij zich al maanden voor, hoe hevig zijn hunkering ook was. Zijn vrienden lachen met zijn "paterkesgedrag". Maar hij wil haar niet onteren.

Monkend loopt haar ex die avond het kleine ouderlijk huis uit, gelegen naast dat van Jeannette. Hij is uitzinnig en niet meer te stuiten. Hij moet en zal zijn lief

spreken over deze onverantwoorde liefdesdaad. Jeannette heeft haar jongere zussen juist toevertrouwd dat ze haar drinker en ruziemaker na meer dan een jaar vrijage kotsbeu is.

Ze wil en zal haar vrijheid herwinnen. Precies op dat moment staat hij voor hen in de Streek, tussen de Kerselaren- en de Schooldreef en vraagt Jeannette alleen te spreken. De drie zussen Antoinette, Maria en Mathilde weten nu zekerder dan voorheen: één voor allen, allen voor één en samen beginnen ze de draak te steken met hem. Zijn domheid, zijn afkomst (al was die van hen niet beter), zijn gedrag en nog veel meer vliegen hem rond de oren. Hij drinkt trouwens te vaak volgens de zusters. Als Jozef beseft dat hij niet op kan tegen die samenspannende meisjes druipt hij af met hangende benen en verward hoofd.

Ten einde raad.

Plots beseft hij dat het volledig uit is met haar, ondanks dat hij al die tijd haar maagdelijkheid heeft gerespecteerd en Jeannette steeds op handen heeft gedragen bij al zijn vrienden. Hij beseft dat een ander lief in Jeannette's hoofd speelt en dat haar zussen dit weten.

Uitvoer.

Nonkel Piet ziet de **klompenindustrie** in het Waasland groeien. De uitvoer naar respectievelijk Duisland en Nederland loopt als een trein. Hij ziet geregeld op de **treinlijn Mechelen-Terneuzen** wagons vol klompen vertrekken naar hij weet niet waar. Door de aangroei van het ambacht gaat de bomenprijs van populier en wilg zo de hoogte in dat bomenaanvoer van elders onvermijdelijk is en er weer veel wagons toekomen vol met bomen.

Klompenmakersbaas en -handelaar Joseph Laureys is zo rijk dat hij er gerust een bomenbedrijf kan aan toevoegen. Prince de Ligne in Henegouwen levert hem massa's bomen aan. In vele kleine handklompenmakerijen is het hard werken en quasi niks verdienen. De jaloersheid is moordend... De slimme Laureys levert zijn overtollige, slechte bomen af aan Ruguul. Gratis nog wel. Alleen is er één voorwaarde: negentig procent van wat hij aan klompen produceert moet hij voor Joseph Laureys vervaardigen.

Zo worden vele lokale klompenmakertjes niks meer dan knechten, afhankelijk van de grote Laureys en ze nemen alle risico's op zich als zelfstandigen. Hoe kunnen zij nu automatiseren? Dat kan alleen opkoper Laureys. En zoon Pierre Laureys maakt zich klaar voor een politieke carrière als burgemeester. De klompenzaak achteraan, tussen Berg- en Statiestraat, brandt af. Het bedrijf verhuist naar Sint-Gillis(1923). (10)

*Eufrasie woont armoedig met haar gezin in het laatste huisje in de zand ige Bisschoppendreef, net nog op Nederlandse grond. Via de hof verdwijnen vele kilo's boter over de grens. Zij heeft de oorlog tussen de **klompenmakers** meegemaakt. Niet alles loopt in het leven zoals gepland, is haar vaste overtuiging. Zonder de opbrengst van de **smokkel** zou ze het niet overleven. Maar geen woord daarover tegen de kinderen. Die moeten blijven geloven dat het leven aangenaam is.*

Haar te kleine huis, met te veel kinderen, met enkel het hoogstnodige in huis wordt door de kinderen begrepen als een speelterrein als geen ander. Een heel bos achter het huis gelegen, hout om mee te spelen en om in de winter te verstoken

in de Leuvense kachel.

Bonen in de Keulse potten, jam gemaakt van de overtollige kersen en soms bij feesten een klein stukje spek dankzij de gift van nonkel Fideel die weet hoe groot de nood in het gezin is.

Ooit was België een land van belofte. Een industriële wereldmacht. Een baken van vooruitgang en ondernemerschap. De motor van dit kleine wonder was de ijzeren weg, het meest ontwikkelde spoorwegnet van het Europese continent (Pascal Verbeken).

IV. Een dorp verliest (1915-1920)

1915 een dodelijke oorlog.

Waarom doen ze dit de mensen aan? Het dorp heeft veel soldaten en vluchtelingen zien passeren bij de aanvang van de oorlog. Schilder Eugène Van Mieghem passeert Sint-Pauwels richting grens en overnacht in **de bossen juist over de grens**. Hele horden mensen vluchten voor de gruwelijke, maar vaak aangedikte verhalen over de oprukkende Duitsers die maar uitmoorden alsof geen enkele landgenoot dit drama zal overleven. Wie had gedacht dat de Duitsers via Dendermonde de stad Antwerpen onder druk zouden zetten met reuzekanonnen?

Politici, onbetrouwbaar.

Hoe kunnen de mensen vermoeden dat de Duitsers oude kanonnen hebben geleverd aan het Belgisch leger zodat zij precies weten tegen wie ze moeten oprukken. Een meesterlijke tactische zet van de Duitse oorlogsindustrie. Duitse kanonnen schieten twee kilometer verder dan de Belgische exemplaren. Spionage op een primitieve, maar zeer efficiënte wijze.

Winston Churchill stuurt onervaren mariniers naar de fortengordel in Antwerpen om de Franse en Belgische troepen af te lossen. Zij zullen al snel moeten vluchten en zich overgeven op De Klinge om naar Nederland te vluchten.

Heel het dorp leest **gesmokkelde Nederlandse kranten** en lezen het verschil met de Belgische kranten vol met triomfantelijke boodschappen. Paniekerige berichten, de koning die na Antwerpen en Sint-Niklaas naar Engeland moet vluchten.

Met verstomming sijpelt het bericht binnen dat Augustin Sloock op 20 maart 1915 als soldaat gesneuveld is in het Franse Calais. Geen goed teken, want die dag is volgens tante Anne Marie geen enkele heilige jarig. De reis naar de hemel zal voor hem dus moeilijk worden zonder begeleider.

Heel de oorlog door zullen berichten binnen sijpelen van dorpsgenoten die het niet hebben gehaald in de oorlog. En menig gewonde komt tijdelijk, of nog erger definitief, terug naar het dorp zodat het leger de zorg niet op zich moet nemen. Het kerkhof wordt in deze jaren bezaaid met lichamen. Soldaten, troosteloze vrouwen die het niet meer zien zitten, grote ziekte en kindersterfte. Soms iemand die de oorlog niet aankan en zelfmoord pleegt, de ander omdat hij omgetoverd is tot dronkaard in het harde dagelijkse leven waarbij je moet proberen om de Duitsers te ontlopen. Nog een ander wordt doodgeschoten tijdens een **smokkeltocht** of aan de dodendraad. Om te zwijgen van de talrijke slachtoffers van de Spaanse griep. Een moordende ziekte.

Dood en vernieling.

Het kerkhof wordt de ontmoetingsplaats van de treurende moeders De meisjes die hun lief verliezen. Enerzijds zijn ze hier om te treuren maar anderzijds zitten zij allen met een opgekropte woede waarom zo'n oorlog gezinnen moet verwoesten. Die woede keert zich vooral tegen de lokaal aanwezige Duitse soldaten. Zij zijn die oorlog begonnen. Maar stilaan komt het besef dat die vaak oudere soldaten hier niet voor hun plezier zitten. Ook zij zijn het slachtoffer van het oorlogssysteem en denken met weemoed terug aan hun vereenzaamde gezinnen in Duitsland en verder. Zo'n soldaten aan de grens zijn hardvochtig aan de draad, maar in hun vrije uren hebben ze evenveel nood aan vriendschap, gezellig tafelen of een kaartje leggen. Domme oorlog. Alle gezinnen vinden troost als ze allemaal bij elkaar zitten in de kerk en als pastoor Van Haeken met zijn rug naar het volk zijn Latijnse mis voordraagt. De paternosters worden boven gehaald en ieder leeft met de herinnering aan betere tijden. Zo'n paternoster verkapt al direct de welstand van het gezin. Gewone houten bolletjes, mooie steentjes of zilveren knopen. Toch voelen alle vrouwen zich verenigd in dat kerkgebouw bij verlies. Alle nieuwsjes passeren hier: zwanger worden, ziek zijn, nieuwsjes van alle aard, roddelen over alles en nog wat. De eensgezindheid is daar zo groot en toch is er een ongekende jalousie tussen de vrouwen als Irma's dochter een "goede partij" heeft getroffen. Hij is ploegbaas geworden in de **klompenmakerij** en krijgt loonsopslag. Niemand ziet hierin het compromis tussen de baas en de knecht die enerzijds zijn winst verhoogt en anderzijds de nieuwe ploegbaas die alles doet voor een kleine loonsopslag. De prestatie maatschappij is een feit.

Dodendraad, nog erger.

In het voorjaar 1915 vorderen de Duitsers alle gemeentebesturen aan de grens om draad en palen te leveren langs heel de Nederlandse grens. Zij zetten daar stroom op, wat voor de lokale bevolking en voor de talrijke smokkelaars niet te vatten is. Een draad waar ge ogenblikkelijk zwart van wordt. Wie gelooft dat nu, tot ze het verhaal horen van iemand in Sint-Jansteen die aan de draad is blijven hangen.

Het verzet werkt in alle stilte. Florent De Bruyn en zijn zus Marie verzamelen vanuit de Sint-Gillisstraat zeer regelmatig inlichtingen over de Duitse bewegingen, verzorgen het brievenverkeer voor soldaten aan de IJzer, helpen vluchtende verzetsstrijders voor wie de grond onder hen te warm wordt of helpen vluchtende jonge kerels, die verder geholpen worden door de passeur van ORAM (de verzetsbeweging met lokale afdeling P6). Ward (officieel Franciscus Eduardus) Varewijck die in de Molenstraat woont en in alle stilte een hele reeks klussen verricht tegen de Duitse bezetter. Als smokkelaar kent hij alle binnenwegeltjes tien keer beter dan de Duitsers.

Ook in de Warande wordt bij een achtervolging iemand doodgeschoten nadat hij smokkelend door de dodendraad was gevlucht. De smokkel door de draad blijft bestaan en er vluchten nog steeds mensen het land uit. Zelfs zo'n draad houdt de grensbeleving niet tegen, ondanks te veel slachtoffers. Als de oorlog ten einde is spurten de boeren om hun prikkeldraad en palen terug op te halen. (11)

Duivensport.

Het is echt niet gemakkelijk in de oorlog om duivenmelkers te vinden die mee willen doen met het verzet. Het verzet wil duiven verzamelen van lokale duivenmelkers en in rieten kooien over de grens naar Nederland smokkelen. In Vlissingen

verstrengelen de lokale gegevens van het verzet zich met de militaire analyses uit London om dan de pootjes van de duiven te voorzien van boodschappen over sabotagedaden, informatie van over te smokkelen piloten en nog veel meer. Duivenmelkers worden door de Duitsers in de gaten gehouden en speciaal opgeleide Duitse soldaten letten erg goed op of er geen duiven overvliegen met boodschappen aan de pootjes. Meerdere duivenmelkers worden geviseerd tijdens heel de oorlog omdat zij die berichten doorgeven aan het lokale verzet.

Klommen in de oorlog.

Joseph Laureys heeft zijn klompenbedrijf in 1912 al voorzien van stoommachines en al in 1917 werken zijn machines elektrisch. Nonkel Piet weet dat Joseph na de oorlog problemen kreeg omdat hij stroom zou geleverd hebben (of moeten leveren?) aan de Duitse bezetter.

“Pas op, die wissen klommen vallen om” roept René Blindeman naar zijn broer Fiel. Maar het is al te laat. Van het verschieten glijdt zijn vinger onder de lintzaag. Een typisch ongeluk in de klommenstal.

We gaan hier niet in op de urenlange discussies die in veel klommenmakersfamilies scheuringen hebben veroorzaakt omdat broer René absoluut wil investeren in machines. Hij heeft er zelfs een stevige lening veil voor. Dat terwijl broer Ward de zuur verdiende centjes van vader wil opsparen om een nieuwe, grotere *doening* te kopen. Hun vader Piet, eveneens klommenmaker, maar handklommenmaker, heeft ze nog zo verwittigd voor de machines en zijn vrouw Coleta weet zich getroost dat hij alleen zijn vinger zal moeten missen.

Er zijn er andere in het dorp... Ward voor de vrienden heeft het nooit gemunt gehad op de machines, onnauwkeurig en veel te gevaarlijk. Maar hij houdt zijn eigen mening onder zijn pet verborgen om de lieve vrede in het huisgezin te bewaren. Voor hem verpesten die machines heel de sfeer in de stal.

Verstrengeling.

Gedaan met zingen, moppen tappen, kinderen plagen of “*vertellingskes*” uitvinden om iedereen de daver op het lijf te jagen. Ludovica is de dochter van Mie Rape. En zo geraken alle **klommenmakersfamilies** in elkaar verstrengeld net zoals dat bij de boeren gebeurd is. De Mariman's, in oorsprong grutmolenaars zijn naadloos bijgeschoold tot klommenmaker en vermengen zich met de families Ruyloft, Van Duyse en Blindeman, om maar die te noemen.

Na de eerste wereldoorlog “verrijken” de economische activiteiten in de maatschappij. Als ze echter alleen de baas verrijken, is er iets fundamenteel fout vinden alle negen kinderen van Ward Blindeman en Loduvica Mariman. Bij de Mariman's wordt iedereen kritisch opgevoed. Naast werken leren ze nadenken en dat zal hen vaak duur te staan komen. Maar aansluiten bij een vakbond is voor hen een stap te ver. Niet in de klommenmakerij. Dat is goed in de steden en vooral in de textielfabrieken. Die vakbonden zetten coöperatieven op om de winst te delen tussen zij die het werk aanbrengen en uitvoeren. Het is de tijd dat alles, tot in de kleinste gemeenten, wordt opgedeeld in socialist, katholiek of liberaal.

Zo worden massa's kansen verspild, zet men bevolkingsgroepen tegen elkaar op en wordt het dorp verdeeld in groepjes zegt Ward.

De grote saamhorigheid krijgt reusachtige deuken. De kerk krijgt de menigte niet

terug in handen, het individualisme steekt de kop op. “Ieder voor zich” blijft bestaan. Maar het tweede deel “en God voor ons allen” is verwaterd.

Wat plaatselijke klompenmakers niet begrijpen is dat die machines, na een inrijperiode, wel dubbel zoveel klompen afleveren. Dat het schuren wordt geautomatiseerd en dat de bomen nu per wagon worden geleverd waar vroeger boom per boom werd aangevoerd per urs (boomezel). Al snel verdient Laureys met zijn eerste geautomatiseerde Duitse machines meer dan al de kleine klompenmakers samen. De prijs per paar zakt op die manier en de kleine klompenmakertjes moeten verder blijven zwoegen voor een paar klompen dat steeds minder opbrengt. Steeds meer uren werken, vrouw en kinderen inzetten om toch maar het hoofd boven water te houden.

1916 de dodendraad.

Eufrasie Mariman (1899-1939)

Als jong meisje wordt ze geconfronteerd met de nieuwe oorlog waarin zoveel nationaliteiten van over heel de wereld betrokken worden. Jonge mannen die eigenlijk met die oorlog geen uitstaan hebben. Nog erger wordt het als de grens wordt verstrengd met de dodendraad. Ze ziet ook de ontberingen op zich afkomen die tussen de twee wereldoorlogen hun deel zal worden.

Jozef Mortier was de zoon uit een boerengezin van 9 kinderen, in de Sint-Janstraat, die nu de Oude Straat wordt genoemd in Sint-Jansteen, wijk Kapellebrug.

Heel de familie is vergroeid met de grens en ze pikken er het wel en wee van mee. Geboren in 1897 had Jozef een mooie jeugd gekend zonder enige hindernis. De familie is nauw verbonden met vrienden en kozijns over de grens.

Dat het **smokkelverhaal** om de hoek komt kijken zal niemand verbazen gezien de boerderij zowel dieren houdt als bekenden zijn voor de graanproductie. Vlees, zuivel, graan, allemaal erg gegeerde voedingswaren die erg op prijs worden gesteld aan de Belgische kant van de grens waar door de Duitse bezetting een tekort is ontstaan aan al die producten.

De Duitsers zetten in 1915 de fameuze dodendraad, maar stroom is pas constant in 1916-1917. Het boerenbedrijf van Jozef Mortier ligt precies aan de grens en ze moeten verhuizen omdat ze te dicht bij de grens wonen.

De gezinnen ondergaan de draad, hebben in die tijd genoeg om handen en maken zich niet

direct zorgen, “bij ons zal dat niet gebeuren”. Er is weinig te krijgen, armoede woedt algemeen. De smokkel blijft duren, het blijft een kat en muis spelletje. Het wordt ditmaal geen smokkel van minerale olie, maar lijnzaad.

Ja, WOI waait bij de aanvang nog plezant. De duizenden Belgen die komen logeren over de grens. Maar de toeloop wordt zo groot dat het niet meer haalbaar blijft. Daarbij komt dat de Duitsers er alles aan doen om die grens hermetisch af te sluiten. Dan pas wordt de bijverdienste met smokkelen interessant, zeker als je geld nodig hebt om te gaan trouwen. Je hebt een lief, je bent 19 jaar en je hebt vrienden met wie je alles deelt. Jozef Mortier specialiseert zich op de **smokkel** van vooral lijnzaad (dat in België dient voor het persen van olie). Een lucratieve bezigheid dus. Jozef, een grote sterke kerel.

Drie vrienden gaan samen op stap, 1 waagt zich op Belgisch gebied, 1 op Nederlands grondgebied, en de sterkste (Jozef dus) in het midden, met de benen gespreid over de draad. Jozef Mortier heeft een zak aangenomen van zijn vriend in Nederland, maar ongelukkig is die tegen zijn been gezakt, hij maakt snel een draai met zijn benen om de zak tegen te houden en hij blijft aan de draad hangen. De twee staan verstomd en ongelovig te kijken.

De vriend aan Nederlandse kant was knecht bij Ruyloft, landbouwer op Kapellebrug en loopt het dorp in en vertelt het verhaal aan de bevolking. In de kerk zit de vader van Jozef Mortier.

Grootvader Mortier leidt van op de bok van zijn driewielkar, het paard naar De Klinge, hij moet en zal zijn zoon gaan ophalen. Dat moest op De Klinge gebeuren, omdat de Duitsers daar hun *commandantur* hebben (huis Cant in de Dorpstraat, de hoogste en rijkste woning van De Klinge, nu Klingedorp). Vader krijgt van de Duitsers enorm veel vragen naar het hoofd gesmeten over de reden van het verblijf van de zoon aan de grens. Uiteraard kan je niet toegeven dat hij smokkelt, maar hoe vind je een reden voor de aanwezigheid daar. “Stomme stoot van jonge kerels hé, je kent dat toch” liegt hij tegen de Duitsers. Uiteindelijk krijgt hij de zoon mee en met gebogen hoofd rijdt hij naar het dodenhuisje in Sint-Jansteen. Een verhaal in heel het dorp. Jozef had er thuis nog over gesproken, toen een jonge gast in zijn straat enkele weken voordien aan de draad was blijven hangen en waarbij de vader het niet aangedurfd had, uit schaamte, omdat zijn zoon smokkelde, om zijn zoon op te gaan halen op De Klinge. Eervol is die niet begraven. Er was in het gezin Mortier nog besproken dat, mocht zich hetzelfde voordoen, vader hem wel zou gaan ophalen, wat ook gebeurd is. Vader moet constant aan dat verhaal denken tijdens het vervoer. De zoon is dus op waardige wijze begraven, de wens van Jozef wordt vervuld, maar niet helemaal zoals gepland. (11)

Een gezin zo uit elkaar trekken. Een ware schande. Waarom? Moeder heeft het moeilijk om haar vijf kinderen groot te brengen nu haar man in Nederland verblijft, al is het maar op een boogscheut van haar. Hij moet van die *moffen* niet hebben. Elke week wandelt ze met haar kroost op zaterdagmorgen door het

Stroopersbos. Via de spoorweg heeft ze een brief **overgesmokkeld** naar haar man om wekelijks elkaar te treffen. Een zoen geven kan niet, de handjes van de kinderen aanraken kan niet, zelfs niet bij een verjaardag. Maar roepen en tekens maken naar elkaar des te meer.

Op zaterdagmorgen is het niet druk aan de draad en de stemmen gaan niet verloren. Jef weet niet wat denken. Was het juist om de grens over te trekken? Hij is afhankelijk van de vriendelijke Nederlandse boer waar hij werkt. Die heeft een goede werkkraft aan weinig kosten. Guust heeft het niet slecht terwijl zijn gezin crepeert van de financiële problemen. Soms lukt het hem een bundeltje guldens over de draad te gooien, met een koordje bevestigd aan een steen. Maar moeder moet voorzichtig zijn. Hoe komt ze aan guldens? Het wisselen is geen probleem. Er zijn in de grensstreek voldoende illegale geldwisselaars die wat graag guldens zien komen om clandestien boter mee te kopen in Nederland.

Dodendraad.

Als er 's morgens al eens een dier tegen de draad is gelopen, kijken de mensen raar op dat het hondje zwart geblakerd is achtergebleven. De schrik slaat hen om het lijf. Hoe kunnen ze hun man nog treffen die in 1914 naar het neutrale Nederland is gevlucht om te ontsnappen aan de oprukkende Duitsers? Hoe moet het verder met de **smokkelhandel** en de zwarte handel van granen en kleding?

Jef heeft vandaag een speciale gift voor zijn familie. Hij heeft een zak graan verdiend bij de boer en kan die over de dodendraad op de Paal gooien naar zijn gezin. Dat is pas een echte hulpverlening voor zijn vrouw. Ze zijn vandaag acht jaar getrouwd en zijn vrouw glundert als ze Jef de draad ziet naderen. Als de Duitse grenswachten juist de draad zijn gepasseerd en achter de hoek verdwijnen resten er tien minuten voor Jef om de ladder aan Nederlandse kant aan de draad te plaatsen, de zak op te hijsen en met volle kracht over de draad te gooien. Een kreet van tevredenheid is het antwoord van zijn uitgehongerde Belgisch gezin.

Onvoorzichtig.

Precies erna arriveert Karel, die bij een **klompenmaker** werkt, om zijn moeder te groeten. Ook hij heeft een pakje bij, gevuld met klederen. Snel gooit hij het pakje over de draad, maar niet hoog genoeg om uitsluitend lucht te vangen. Het hoekje van de zak raakt even een haak van de schrikdraad en het pakje blijft haken. Zonder nadenken wil Karel het pakje een duwtje geven en in zijn slordigheid vergeet hij hoeveel stroom er op de draad zit. Plots spatten de vonken in het rond en roerloos blijft Karel op de grond liggen. Als Jef wil proberen om Karel bij te springen schreeuwen de toeschouwers hem toe dit niet te doen.

Op dat moment komen de Duitse grenswachten aangelopen en de menigte aan Belgische kant vlucht alle kanten uit, weg van de grenszone. Een weinig later moeten de Duitse soldaten toezien hoe het levenloze lichaam van Karel met de kruiwagen afgevoerd wordt. Het zoveelste slachtoffer aan de dodelijke draad. De familie krijgt zelfs geen 'Schein' om naar de begrafenis te gaan in Sint-Jansteen ...

Wat is die oorlog toch een catastrofe voor de lokale bevolking, terwijl de kranten

alleen spreken over de patstelling aan de IJzer. Menig gezin ervaart de meedogenloze gevolgen van wat één dictator kan aanrichten. Clara zal zelfs niet aanwezig mogen zijn in Clinge op de begrafenis van haar zoon Karel omdat ze het geld niet heeft om een grenspas te kopen.

Die Duitsers deinzen er niet voor terug om honderden aanplakbiljetten uit te vaardigen die in aanvang nog vriendelijk zijn maar geleidelijk aan beperkend worden om tenslotte vanuit de *Kommandantur* te dreigen met doodstraf of deportatie.

1917 vooruitgang?

“Ik geloof dat Jef zot geworden is. Weet je nog, enige tijd terug wilde hij absoluut een stoommachine”(1912). Terwijl lage, donkere wolken zich opstapelen boven De Klinge doet Jozef Laureys de profetie dat de wereld gaat veranderen. Klompen maak je niet meer met de hand, maar met een machine. Alle Klingse **klompenmakers** verklaren hem zot. Een klomp vraagt om liefde voor het hout, aandacht voor elke afwijking in het hout. De machine is bikkelhard, ongevoelig en snijdt maar op. De resultaten zijn ernaar. Hij krijgt die machines zelfs niet goed ingesteld. Ondertussen heeft hij elektriciteit opgewekt via de motoren. Het heeft zijn broer Charel al de dood gekost. Een ongewilde duw van een knecht tegen de machines.

Jozef Laureys beweert zelfs dat er een erwtjesfabriek zal komen op De Klinge, van de Boerenbond. En nu heeft hij zelf een aftakking van de spoorlijn aangevraagd net als dat erwtjesfabriek. En in 1923 wordt dat erwtjesfabriek in gebruik genomen.

In plaats van klompenmakers zoekt Jozef Laureys nu achter techniekers voor in zijn stal. Hij is rijk getrouwd, maar zo zal zijn geld rap op zijn denken de klompenmakers, het tegendeel is waar. Ondertussen is het dorpje van De Klinge sterk veranderd van uitzicht en van opvatting. Weet je nog? Iedereen is tegen de spoorweg. Maar die wind is flink gekeerd. De tijd dat iedereen leefde van de landbouw is al lang voorbij.

Lokale tewerkstelling.

Mensen vinden nu werk als spoorwegaarbeider, douanier, quarantainebewaker, techniker, klompenmaker, voddengaarder. De trein is plots een lustobject geworden dat werk creëert, dat verplaatsingen mogelijk maakt naar verre familieleden. De oude katholieke gemeenschap wordt plots geconfronteerd met nieuwe mogelijkheden, met liberaaldenkenden die ‘*winst*’ niet bekijken als een vies woord, integendeel. Het

opent de weg naar mooie huizen met toilet, naar proper werk heel het jaar door, naar vakantie, lekker eten, mooie verjaardagsfeestjes.

Geld is niet meer iets dat je spaart, waar je zuinig op bent. Nee, geld opent deuren tot ontspanning, tot een betere wereld.

Wat een tegenstelling met zij die opgegroeid zijn met zuinig leven, armoede, met *verstervinkjes* doen, sparen voor de oude dag. Het probleem zit veel dieper stelt nonkel Petrus die samen met zijn vrouw Coleta vaststelt dat de grens steeds frapperanter wordt.

Mensen krijgen het moeilijk tussen de twee oorlogen en **smokkelen** zit diep geworteld. Zowel de kleine katholieke vader als de rijke liberaal denkende ondernemer verdienen er massa's geld mee.

Maar bovenop het handels-denken steekt een nieuwe tegenstrijdigheid de kop op in dit kleine dorp. WOI heeft meegebracht dat duizenden soldaten zijn gestorven omdat ze de bevelen van hun Franse officieren niet konden begrijpen. Charel Laureys, broer van **Jozef Laureys** (klompenmaker en klompenhandelaar) was één van de weinige Nederlandstalige officieren in het Belgische leger. Hij brengt Jozef al lang voor WOI in contact met de legerleiding en zo levert Jozef zowel aan het leger, de Nederlanders en de Duitsers. Maar in WOI wordt het moeilijk leveren ... Velen scharen zich achter het verzet en de trouw aan het land. Maar anderen kijken op naar de discipline die ze hebben ervaren van de Duitse bezetter.

Sportieve reactie na een ellendige oorlog.

Er ontstaat een Vlaamse Beweging die veel nadruk legt op een frisse geest in een gezond lichaam en veel inzet op sport en discipline. Het dorp wordt plots verdeeld in tegengestelde groepjes. Ze zoeken een lokale held die tegen de Franse overheersing heeft gevochten. En kijk, één van bezielers van de Blauwvoetbeweging is Louis Maes (de latere oorlogsburgemeester) die heeft verkering met Ursula Van Landeghem die een directe afstammeling is van Macharius Reynolds. We kennen Macharius nog van het verhaal van Machour, die op 19 oktober 1798 voorkomt als (tijdelijk) aanvoerder van de Boerenkrijg op Sint-Gillis en De Klinge. Een jaar later, op 12 oktober 1799 is hij gevangen genomen in Sint-Niklaas wegens het illegaal verkopen van hout. Hij wordt als lokale held opgevoerd en wordt door de Vlaamse Beweging tijdens de Blauwvoetdagen vereeuwigd met een steen in het Vlaams Huis. Ward Mariman, broer van Sie, is bevriend met die Blauwvoetvrienden en heeft direct begrepen hoe een held nodig is om het geheel op een hoger niveau te kunnen tillen in dit anders stil dorp. Zelfs August Borms wordt erbij geroepen om de afdeling op te tillen naar een hoger niveau. Het verenigingsleven bloeit dankzij die Vlaamse beweging open door de vele initiatieven rond kunst en sport als een toneelvereniging,

voordrachten, sportactiviteiten en nog veel meer. Alleen ... er ontstaan er veel te veel. Volgens de strekkingen ontstaan meerdere duivenbonden, voetbalploegen, muziekmaatschappijen. Iedereen schaart zich achter zijn kleur en overtuiging. “Dit gaat de verkeerde kant op” zegt nonkel Petrus tegen zijn Coleta: “kijk eens goed rond. Waar vroeger iedereen tijdens de kermis samen pinten dronken, zitten ze nu in groepjes apart. Daar komt gedonder van”. Het komt de dorps sfeer niet ten goede.

Vooraf in verkiezingsperiodes wordt het *overplakken*, op de vuist gaan, wordt roepen en tieren dagelijkse kost. Meerderheden bepalen niet alleen het beleid, maar een overloopgedrag in de verenigingen die eigenlijk van nature uit niet politiek gebonden personen bestaat. Elke vereniging is een onderdeel van een “zuil”, of die nu katholiek, liberaal, Vlaams of socialist is. De gemoederen worden opgehitst. De families Van Havermaet, Laureys, Verbeeck en De Valck spelen hierin hoofdrollen. De hygiëne en gezondheid gaan er sterk op vooruit want De Klinge heeft nu een huisdokter. In 1921 brandt de **klompenmakerij van Laureys** in de Bergstraat uit op een moment dat zoon Pierre kandidaat burgemeester is. Zelfontbranding van het hout of ...?

De kaarten worden geschud.

Een nieuwe industrie wordt opgezet als in 1922 Beringen een koolmijn opent: vlak na WOI starten hier in De Klinge meerderen met het verkopen van sparren. Nonkel Petrus ziet hoe handelaars massa's sparren uit de **Clingse bossen** naar het spoor slepen waar ze op wagons worden geladen voor die Limburgse koolmijnen. En al dra is er weerom onderlinge strijd op de markt.

Jan Seghers ziet zijn **klompenmakerij** niet als een toekomst en zal tot zijn mandaat als volksvertegenwoordiger in 1936 zich op die bosmarkt gooien tot grote ergernis van de concurrenten als Ward De Wit die al langer bedrijvig is in die sector. En waarom precies dennen voor het stutten van de mijnen? Als je verticale druk uitoefent op de stam begint die te kraken, tijd om de mijnschacht dringend te verlaten, gevaar op instorting.

Maar ... de soldaat wikt en ... de generaal beschikt (Fritz Francken)

V. *Het dorp leeft op (1921-1936)*

1921 grensrat Ruyloft.

Inderdaad, hoe groot is het verschil tussen zij die durven en zij die bang zijn? Een echte grensrat laat Gods water over Gods akker vloeien en pikt zijn deeltje mee. De oorlog is ondertussen voorbij. Overal waar schade is opgelopen, heeft de familie Bauwens-De Cap massa's werk. Zo moet aan de stationsbuurt alles worden opgelapt. De waterpompen van het spoor dienen opgelapt waardoor **de trein** al snel terug letterlijk op het spoor gezet is en vele mensen verdienen een handvol geld als helper bij de familie Bauwens die al die herstellingen zo snel mogelijk moeten uitvoeren. De in Terneuzen gestationeerde locomotieven en nieuwe wagons kunnen eindelijk terug ingezet worden op de lijn Mechelen-Terneuzen. (12)

Elk dorp op zijn wijze.

“*Geld moet rollen*” zegt een wijs Vlaams gezegde en de inwoners laten zich niet onbetuigd. De stationsbuurt is een levendige omgeving. Er zijn meerdere cafés en hotels waar het geld blijft rollen. Bij Geldermans, beter gekend als “den boer” vinden de **smokkelaars** elkaar. In alle “*dubbeldorpen*” (Nieuw-Namen, Clinge/De Klinge, Hellestraat, Koewacht en Overslag) komen smokkelaars samen om af te spreken. Ze moeten alleen uitkijken want de douaniers steken hier geregeld hun neusje binnen. Vaak in het gezelschap van het spoorwegpersoneel en de helpende handen op de quarantaine (om de dieren te voederen en te onderhouden).

Er vallen wel wat zaakjes te regelen bij *Pintjes* of bij *den Boer*. Statiekermis, de week na de dorpskermis, is het hoogtepunt. Charel gaat op zoek naar Charlotte. Ze *scharrelen* al enige tijd zonder veel bravour, maar het is nog steeds niet “aan”.

Klompemaker Jozef Ruyloft heeft zich in 1921 geïnstalleerd in de schuur van het café en klopt vele uren om zijn gezin in leven te houden. Hij is bevriend met nonkel Deel. Ze verstaan mekaar blindelings, altijd samen en ze helpen elkaar wel eens in elkaars klompenstal als het te druk wordt. Op vraag van creatieve smokkelaars maakt Jozef uitzonderlijk wel eens een paar **smokkelklompen** af. De Kleine Witten komt trouwens bij hem werken. Hij heet eigenlijk René Mortier, maar zoals iedereen in het dorp is hij beter gekend met zijn bijnaam. De meesten weten zelfs niet meer dat hij Rottier heet. Een sprankelende tijd waarbij het smokkelgeld rondartelt, de muzikanten geld verdienen met het gezellig maken van de vele feestjes. Je flirt met de grens.

Jozef heeft er plezier in dat zoveel goederen die in Nederland vrij te krijgen zijn worden gesmokkeld. Soms is er eentje die onvoorzichtig is of pech heeft en zo komt onder meer lijnzaad, petroleum of sterke drank in handen van de *kommiezen*. De collega klompemaker Johan Rottier wordt laatst nog met lijnzaad gepakt in februari 1919, een topjaar en een topmaand van smokkel in onze regio. En wees gerust de lokale bevolking supportert voor hem.

Smokkelen is geen misdadaad.

Mensen hun eten afpakken is een schande. Ook al is het dan gesmokkeld, het gezin gaat toch wel voor zeker, als er niet genoeg te kopen is aan fatsoenlijke prijzen. Dat Frans De Witte mee in de klappen deelt is erger. Die is soldaat en zal voor zijn smokkeldaad nog eens gestraft worden binnen het leger. In hetzelfde jaar worden er veel gepakt. Denk maar aan de vriend van Jozef Ruyloft: Fiel Bogaert voor ocharme een paar kilokes lijnzaad. Onze nonkels Jef, Deel, Pol, Ward en René vormen een ideaal smokkelteam. Rekening houdend dat toekomstige schoonbroer Riekies mee komt helpen als voorloper (die minder dan 12 kilogram draagt) dragen ze samen wel 250 kilogram in één tocht over de grens. Ze zijn allen zeer sportief, zijn van niks bang en hebben massa's adrealine-hormoon dat moet kunnen ontwikkeld worden. Ze wonen op de grens in het Bisschoppendreefje en kennen heel de streek op hun duimpje. Ze weten zelfs vrienden wonen waar de boter goedkoper kan aangekocht worden dan elders waardoor de winst nog toeneemt. Ze hebben thuis een klompenmakersstal en daar hoeven de werkuren niet zo strikt nageleefd te worden. Vader Piet houdt dat zaakje wel recht. Ze missen samen geen enkel feestje, waar ze de zuurverdiende centen graag laten rollen zonder zich te laten opmerken door overdreven uitgaven.

De cafébazen bestellen een orgel om de *Statiekermis* compleet te maken. Er volgt wel eens een vechtpartij waarbij Miel Geldermans uit de Leeuw van Vlaanderen moet tussen komen. Maar de familie Mariman houdt zich daar ver van weg in tegenstelling tot de vechtersbaasjes. Als de champetter er zich mee bemoeit is het voor hen hoog tijd om snel de grens over te wippen.

Brouwer Van Havermaet heeft tijd genoeg om geregeld door het dorp te wandelen en de mensen te groeten. Hij bezoekt al de cafés waar hij geregeld levert en trakteert de aanwezigen tijdens een gezellige babbel. Hij mijmert over vroeger toen nog alle cafés eigendom waren van de familie. Tegenwoordig zijn er steeds meer zelfstandige ondernemers met een vrije kelder. Al heel wat van hun bossen zijn voor een groot deel omgezet in landbouwgronden. Die boeren stellen dat het aantal mussen sterk is afgenomen net als al die andere **vogelsoorten**. Talrijke planten die vroeger weelderig bloeiden zijn plots verdwenen en hoeveel vlindersoorten plots in heel de omtrek verdwenen zijn...

Eigen huis.

Als brouwer kijkt hij toe hoe in heel het kleine dorp met de "*invulregel*" alle groene stroken in de straten veranderen in stenen gebouwen. Waar alle houten stalletjes afbranden of afgebroken worden bij de aanleg van elektriciteit. Hoe iedereen zoekt achter financiering om een eigen woning te verwerven. Dat is nu de beste investering die je kan doen voor je gezin al moet je dan de geregelde cafébezoeken inleveren om de aflossing te kunnen betalen.

In 1929 verhuist de klompenmakerij van Jozef Ruyloft naar het ouderlijk huis in Clinge en komt Miel Geldermans voor vele jaren het café uitbaten nadat hij al vele jaren de Leeuw van Vlaanderen heeft beheerd met vele boogschietingen met liggende wip. Ook Miel is beter gekend als "*den boer*" en niet als Geldermans. Zowel Miel als zijn zoon René baten het café maar uit in bijberoep. Eigenlijk zijn ze veehandelaar en natuurlijk nauw verbonden met de activiteiten in de plaatselijke quarantaine.

Familiememoires.

We kunnen er niet aan voorbij dat de familie Mariman zich niet ongemoeid laat. Eigenlijk zijn het vanuit Clinge vooral klompenmakers of grutmolenaars, die nauw verwant zijn aan de **klompenmakers-familie Blindeman**. Fiel Blindeman weet verdomd goed dat Fiel, Jef en Fideel maar al te graag eens over de grens komen naar de Klingse cafés om daar de kozijns te treffen en zo hand- en spandiensten kunnen leveren voor de levendige **smokkel van boter**, tabak en alcohol. Ze zijn echter in tegenstelling tot vele andere smokkelfamilies heel karig met tekenen van rijkdom of opschepperij. Ze zijn te verstandig om hun handeltje in gevaar te brengen door loslippigheid, grootsprekerij of gulheid met pinten. Ze wisselen informatie uit over waar de beste populieren staan of waar nog wilg te koop is voor de klompenstal.

Onderlinge strijd.

Er zijn geregeld ruzies in de vele cafés. Waar het bier zit in de man ... (het gaat maar om laaggradige export) met legendarische hoeveelheden dat deze mannen in de vaak slecht gespoelde pinten gieten. Menig maal wordt dan iemand onder de neus gewreven dat hij de laatste maal de **smokkelvrienden** een loer heeft gedraaid, de winst niet eerlijk verdeeld heeft of is gaan klikken. Dat moet worden afgestraft. En op het moment dat er een paar heethoofden samen zijn, begint de *ambras*.

En voor de jeugd zijn het vaak die bendekes van over de grens, van Stekene of van Kieldrecht die amok komen maken. Meisjes lastigvallen komt vaak voor en uiteraard zijn onze dorpsgenoten verwant aan de Muskietiers: één voor allen en allen voor één. Menig neus, arm of vinger worden daarbij gebroken. Maar voor de eer moet je nu eenmaal heel wat veil hebben.

Massa's families hebben al jaren ruzie omdat er zich intriges afspelen in het dorp over het afpakken van een liefje, het beconcurreren van de smokkelbende of eenvoudig omdat niet iedereen nog zijn zonden wil gaan vertellen aan Mijnheer Pastoor. Steeds meer mannen vinden dat die daar niks mee te maken heeft. Nonkel Deel is dezelfde mening toegedaan. Als lid van het *Heilig Hart* krijgt hij telkens een schriftelijke uitnodiging voor de kerkdienst en moet het berichtje met zijn naam erop afgeven als hij aanwezig is. Andere pastoors gebruiken een houten kader waarop links briefjes hangen met de namen van de leden in alfabetische volgorde. Als je aanwezig bent hang je jouw naamkaartje van de linker- naar de rechterkant als teken van aanwezigheid. Een bestuurslid van de vereniging zit aan de houten kader om te zien of je het kaartje van je vriend niet meesmokkelt als aanwezig. Maar vrouwlief wil manlief graag in de kerk, anders zit hij weer op café en daar is ze niet altijd gelukkig mee.

Maar de economie stagneert. In die overlevingsstijl werkt de man vele uren, houdt de vrouw des huizes een café of een klein winkeltje open. Vrouw en kinderen werken vaak mee in de stal. Denk aan de klompenmakers waar heel de familie wordt ingeschakeld om klompen af te werken: samenbinden, *ritsen* (met messen figuren inkerven) of **klompen beschilderen** zodat ze iets meer per paar opbrengen.

De groentetuin, het varkentje, alle kleine beetjes helpen om te overleven. En wie geen uitkomst meer heeft wacht een reis naar Amerika. Velen keren jaren later terug, nog altijd even berooid of met een deel spaarcentjes waarmee ze een nieuw leven

kunnen aanvatten.

1923 erwttjesfabriek.

Het gebeurt zo maar boven de hoofden heen. Je gelooft het of niet, maar blijkbaar is een burgemeester in een dorp niet oppermachtig zoals velen denken. Zowel het station en alle andere gebouwen zijn zonder afgeleverde vergunning van de gemeente gerealiseerd. Ook de quarantaine in 1896 is zomaar opgericht door “Brussel” en nu komt er in de Bergstraat zo maar een hoog gebouw bij. Een reusachtige fabriekshal met daar bovenop nog vier verdiepingen.

Volledig in strijd met de lokale voorschriften over ruimtelijke ordening waar de kroonlijst niet hoog mag worden. Dat uitgerekend de machtige Pierre Laureys burgemeester is en dat moet laten gebeuren zonder hij zich kan verzetten is in strijd met alle lokale regels.

Nonkel Peet ziet er het bewijs in dat we van bovenaf worden geregeerd en dat slechts een paar Hoge omens alles in handen hebben. Hij verdenkt de kerk, de Boerenbond, de banken, de politici en de vrijmetselaars ervan onderling vele akkoordjes af te sluiten waarbij zij allen aan hun trekken komen en de kleine man de rekening mag ophoesten.

1933 van tradities naar tijdbeheer.

De kerk blinkt weer als nooit tevoren. Samen met vier andere *kwezelinnen* heeft tante Leontine zoals elk jaar haar beste beentje voorgezet om de O.L.V.-Hemelvaartskerk op te kuisen. De hoogste fruitladder wordt elk jaar geleend van Martha om toch maar zo hoog mogelijk bij de Heer te kunnen kuisen. Eigenlijk een levensgevaarlijke klus en om beurt klimmen de dames de ladder op terwijl de collega's beneden schietgebedjes doen opdat er toch niks zou gebeuren. De periode bij uitstek om de missaal, de paternoster boven te halen tijdens de vele bijeenkomsten van de Bond van het Heilig Hart, een ontmoetingsmoment dat stevast gevolgd wordt door een cafébezoek. Alle houten heiligen zijn geboend en het Heilig Hart van ons Heer is licht bijgeschilderd.

Alleen nog het purperen doekje vastmaken aan het kruis, want met Pasen moet ons Heer worden afgedekt. Hij moet in vrede kunnen sterven op Goede Vrijdag om 15u. Daarna vertrekken klassiek de klokken naar Rome en de kinderen zullen op Pasen in

de tuinen gaan zoeken naar de vele paaseieren.

Gedurende vele weken zijn witte eieren opgespaard van de kippen die door vlijtige vrouwen bont zijn beschilderd. Er zijn overigens vele tradities in zo'n dorp. Denk aan de kerstperiode waarbij de kerststal wordt opgesteld en de drie Koningen helemaal vanaf de andere kant van de kamer komen afgestapt via de kasten, tafel, venstertabletten naar de stal toe. Pas op 6 januari bereiken ze uiteindelijk de stal om wierook, mirre en goud aan te bieden. (13)

Dorpstradities.

Even gekend is *sluiterkesdag* dat plaats vindt in december met een eigen dag voor het opsluiten van mannen, vrouwen, jongens en meisjes. Wat een plezier heeft Jantje dat hij papa heeft kunnen opsluiten. Wat weet hij dat moeder aan vader gesmeekt heeft om toe te geven en toch eens in de kelder te stappen om wat zoute boontjes uit de Keulse pot te halen. Jantje krijgt zijn verdiende snoep als losgeld van vader. En op 1 april stuur je Piet natuurlijk naar de winkel om "*kalseizaad*". Na vele winkels te hebben afgelopen is er wel iemand die hem over de vis vertelt.

Pasen.

Zoals elk jaar zal Leontine drie sukkelaars uitnodigen in deze Paastijd. De zangers Tijn, Lode en Maria zijn al jaren uitgenodigd om op Witte Donderdag hun voeten te laten wassen bij tante Leontine. Klokslag 17u30 ten huize Leontine vindt die plechtigheid plaats. Daarna volgt een broodmaaltijd. Steevast wordt het brood op de borst gehouden om met het grote mes schellen brood af te snijden maar niet vooraleer met het broodmes een kruisteken is gemaakt op het brood. Leontine kan dat brood flinterdun snijden.

Op Pasen mogen dezelfde drie genodigden hun voeten onder de rijkgevlude tafel steken voor een uitgebreid middagmaal. Soep, hoofdgerecht, dessert en koffie. De drie zijn eigenlijk niet gelovig, maar voor zo'n traktatie moet je toch wat over hebben vinden ze. Leontine is diepgelovig maar niet naïef. Leontine zit geregeld in het veld te dromen tussen het werken door. Ze gelooft sterk en weet dat negatieve energie kan bevochten worden met meditatie. Ze gelooft en droomt al langer over wedergeboorte en reïncarnatie. Ze droomt weg in bovenaardse contacten. Gewoon zittend dromen van het leven, dat in werkelijkheid helaas meestal minder mooi is. Maar tegelijk is ze niet naïef. Elk jaar zorgt ze ervoor dat in die Paasperiode al haar waardevolle spullen in haar huis veilig zijn opgeborgen. Want hoezeer tante de Heer liefheeft, de drie zijn te graaierig om aangeboden kansen te laten liggen. Toch stelt Leontine elk jaar vast dat er wel iets verdwenen is.

Met de handen gevouwen dankt ze de Heer dat ze dit ontvangst weer voor elkaar kreeg en dat die sukkelaars toch verder moeten kunnen in het leven. Dit volkje is als een koemaag. Het zijn slokken die alles naar de pens sturen, hoe meer hoe liever. Pas als hun maag uitpuilt van wat ze te pakken krijgen en niks de slokken nog kan verblijden, genieten ze – ondanks het zieke gevoel in de maagstreek – van de lust in hun netmaag, maar de overdaad eist zijn tol en plots voelen ze het grootste ontploffingsgevaar wijken omdat hun boekmaag de massa reduceert tot een draagbaar potentieel en dan zijn ze tevreden. Gelukkig dat ze hun honger hebben kunnen stillen, dat ze hun lebmaag kunnen inschakelen om al dat lekkers via de darmen om te zetten tot verlenging van het leven. Ja egoïstisch, maar als je niks hebt en pas van tijd tot tijd je maag kan tevreden stellen, heb je geen keuze.

Een andere kant van deze mensen is eveneens de vier kamers van het hart. Het zijn mensen met een warm hart, gevoelig. Een solidariteit die wij niet meer kennen. Ze hebben niks en kunnen niks verliezen. Al wat ze hebben willen ze delen met hun vrienden. Ze pompen de liefde naar de voorkamer en delen die gratis uit. Ze hebben hoop dat hun goed hart hen zal brengen wat ze willen: een **mooië natuur**, een bloem die open bloeit, een vogel die uit het nest ontsnapt, een boer die de vruchten van zijn akker kan plukken, een jonge moeder die voelt hoe het leven in haar buik plots een hulpeloos wezen in een grote wereld is geworden.

Maar ze hebben tevens geloof, geloof in een mooi leven, geloof in de mensen, geloof dat ze van het leven genoten hebben zoals de Heer dat van hen verwacht. Ze staan niet stil dat ze soms aan zichzelf moeten denken en het egoïsme hen verplicht om dingen te doen waar de maatschappij niet om kan lachen. Werken is voor hen een last, een opdracht waar ze liefst aan ontsnappen. Waarom jezelf in een keurslijf dwingen als de natuur je alles biedt om te overleven...

Afwijkend gedrag.

Hoezeer onze kwezelin haar best doet om de hemel te bereiken heeft ze er geen idee van hoe lastig ze het maakt voor de zeldzame homo die van de roddel in het dorp verplicht is om naar de stad te trekken, waar die “*afwijkingen*” niet worden afgestraft. Als zoon moet je dan de aangename geuren in vaders bakkerij loslaten. Eigenlijk wil hij dat niet. Maar zijn lichaam vertelt een ander verhaal dan wat in het dorp als normaal wordt aanvaard. Dit ervaart onder meer Hubert Goossens, de bakkerszoon, die ondanks zijn vriendelijke geaardheid niet kan zeggen dat hij op handen wordt gedragen. Hij wijkt uit naar Antwerpen waar zijn geaardheid geen problemen met zich brengt.

Diverse “socialisten” die in de stad zijn gaan werken hebben geen enkele reden om op latere leeftijd terug te keren naar hun dorp. Ook al leven ze vaak eenzaam in de stad, nog beter dat dan te schande te worden gesteld voor de lokale kwezelingen die geen enkel goed woord over hen kunnen bedenken. De kerstgedachte komt bij deze kwezeltes niet boven, wel de vrede preken maar er niet naar leven. Wie moest vluchten had uiteraard geen respect voor die pilarenbijters.

In de steden en de fabrieksbuurten gingen ze op zoek naar hun nieuwe vrijheid, weg van de geborgenheid. Steden zijn steeds een haard van onrust, van onzekerheid. De werken aan de Imalsotunnel en de verbinding naar de haven van Antwerpen zorgen ervoor dat velen de zware verplaatsingen aangaan om in Antwerpen hun brood te gaan verdienen en elke dag (of elke week) terug te keren naar het dorp. Een wereld met uitersten: de anderen, de kapitalisten, de buitenlanders, de kwezelingen. Elk onderscheid maakt de één superieur op de ander, het begin van een nieuw kwaad.

1936 smokkel beheerst het dagelijkse leven.

Familiefoto Eufrasie Mariman.

Pol [Adolf Leopold](1902-1985), Bertha (1909-1981), Jef [Jozef](1893-1959), Zus [Wilhelmina](1900-1983), Piet [Petrus](1863-1953), Ward [Eduard](1907-1966), Maria-Coleta Heyens (1863-1953), Deel [Fidelis](1894-1977), Sie [Eufrasie] (1899-1939), René (1907-1989).

Beste dochters

*Stellen jullie vast dat de macht, het geld hier de scepter zwaait? De kleine man betaalt steeds de rekening. Hij wordt door de douane vastgezet en wee dat hij zijn mond voorbij praat. De baas erkent geen tegenslag, maar onkunde van zijn knecht. Te onvoorzichtig, te overmoedig, te snel willen zijn. **Smokkelbaas** Omer is weer geld kwijt. Maar hij zal snel zijn geld terugverdiend hebben wanneer de volgende smokkeltochten feilloos verlopen. Maar slinkse Verberckmoes zit nu al zijn tweede celstraf uit. “recedive” zei de rechter en de straf werd verdrievoudigd. Omer paait zijn arme ziel als hij wekelijks een rantsoen bezorgt aan de vrouw met drie haveloze kinderen die nu maanden zonder inkomen zit. Als Louis zijn mond maar niet voorbij praat of Omer zet onmiddellijk zijn hulplijn stop. Waarom hebben de smokkelaars, in de plaats van mekaar tegen te werken, niet een fonds opgericht voor de slachtoffers bij dit oneerlijke spel aan de grens?*

Wat als ...

Eufrasie krijgt het steeds moeilijker met het dagelijkse leven. Sinds eeuwen is haar familie Mariman een voorbeeld geweest van het typische plattelandsleven. Maar sinds die verschrikkelijke oorlog zijn de mensen veranderd. Heel de geschiedenis van dit dorp mag gecatalogeerd worden als rampzalig. Bijna constante armoede onder de bevolking heeft hen gedwongen zich te beredderen, vaak tegen de wet in, maar de enige manier om te overleven. Misoogsten en schade door te veel zon of te veel regen maken van mensen overlevers.

Spleiten.

De solidariteit van vroeger is verdreven door het gemeen geldgewin. Waar vroeger een duivenvereniging mensen dichter bij elkaar bracht, zijn er vandaag drie maatschappijen, want elke vooraanstaande politieker moet zijn eigen vereniging opzetten. Zo gaat het niet alleen met de lieve duiven, ook met de hitsige voetbal, de

kaartersclub of de geconcentreerde schutters op de staande of liggende wip, de culturele muziekmaatschappijen, de dienstverlenende mutualiteiten en zo veel meer organisaties. Opedeeld in katholiek, liberaal of socialist, volgens Vlaams of nationalistisch, zelfs werken bij een vooraanstaande dorpsgenoot iemand deelt je automatisch in kampen op. De zo geminde saamhorigheid wordt ingeruild. Terwijl velen verschuiven naar de opruiende taal om hervormingen, houdt de rest zich liever aan de oude waarden.

Jan Seghers ruilt zijn job als baas van een klompenmakerij voor een parlementair mandaat. Zijn rol tot het motiveren van de volkswens is niet te onderschatten. Zijn lokroep tot verzet tegen België en de bestaande orde klinkt niet in dovemans oren. Maar ondanks de onenigheid in het dorp nemen ze samen deel aan de processies waarbij de gladiolen verknipt worden tot strooisel, waar de "heuldotten" en ander afval van de klompenmakerij, al of niet beschilderd, eveneens de kasseien bedekken om de monstrans te groeten. Steeds meer mensen vinden dat volksverlakkerij waar ze niet meer aan mee doen.

Smokkel wordt groothandel.

De tijd van de kleine smokkel is ondertussen gepasseerd, hoewel nog honderden kleine smokkelaars "voor hun eigen" boter meebrengen uit Nederland. Dat boter-, tabak-of drank-smokkelende klein grut zo de wet van "geef aan de keizer wat de keizer toekomt" overtreedt. Onze familie heeft altijd al een mooie bijverdienste gekend door de smokkel. Eufrasie doet met heel de familie gretig mee aan de bijverdienste.

De talrijke vossenstreken die de smokkelaars uithalen zijn gekend. Sluw zijn, onberekenbaar, voorkennis verzamelen, durf tonen, kracht tonen en vooral snelheid van denken, handelen en bewegen zijn absolute vereisten. Zelfs de pastoor op de preekstoel beweert dat dit kleine pekelsonden zijn omdat de groten wel op andere manieren ontsnappen aan een eerlijke belasting. Maar dat geeft hij alleen toe nadat hij goed heeft rondgekeken of er geen vreemde luizen in zijn kerk aanwezig zijn. (3)

Gepanserd.

De smokkelauto doet zijn intrede. Is dit nu de strijd van groot tegen klein of klein tegen groot? Het rijke volk organiseert de nachtelijke smokkeltrafiek (of laat die voor hen organiseren zodat zij uit het zicht blijven). In die grote smokkel hebben een aantal gevaarlijke avonturiers alle macht in handen. Je kan bij het smokkelen van dieren, granen of boter die markt-beheersende gangsters niet passeren. "Boter bij de vis" is de spreuk van de Nederlandse grenshandelaren. De meesten hebben niet het geld om voor eigen rekening een hele partij smokkelgoed aan te kopen in guldens. Zij, die paar rijke families, bepalen wie, waar, hoe, wanneer, hoeveel van wat kan proberen overbrengen. En waarom? Zij beschikken over het nodige kapitaal dat de Nederlandse leveranciers onder druk kan zetten. "Je levert niet meer aan Walter" dicteert Omer hen laconiek. Geen kapers op de kust toegestaan want dan zakt de winst, wat de smokkelhandel kan missen als kiespijn.

Maar tegelijk is dit embargo niet sluitend genoeg en kunnen onafhankelijke smokkelaars een kleine onafhankelijke handel blijven opzetten. Je moet het alleen behendig aan boord leggen. "Is het ooit anders geweest" zucht Maurice, die gedurende vele jaren een graantje kon meepikken en nu op droog zaad werd gesteld. De harde business woedt alles omvattend. De investeringen in gepantserde

voertuigen, kraaienpoten of personeel worden te professioneel om kleine garnalen toe te laten de enorme smokkelmarkt te ontregelen.

Op linkeroever (Camp Top Hat) zijn de zware Amerikaanse legertrucks voor een *habbekrats* verkocht aan particulieren. Deze monsters zijn gemakkelijk uit te bouwen tot gevreesde vijanden van de douane door het aanbrengen van versterkingen als scharen, radiatorbescherming, raamversterkingen en nog veel meer werk voor de lokale garagisten, smeden en technici. Maar de prijsverschillen op boter nemen af. Chauffeurs, begeleiders, informanten, koeriers en toevallige helpers kosten vandaag te veel, terwijl de opbrengst per kilo terugloopt.

Het welzijn van de mensheid, dáár is het in de economie om begonnen (Jan Tinbergen)

VI. *Een dorp in crisis (1937-2012)*

1937 crisis in de klompenmakerij.

Het gaat helemaal niet goed in de handel. Het optimisme zit in de schoenen. In de klompenmakerij is de lamentabele toestand niet beter.

"Ik kap er mee. De handel is kapot" zucht . De internationale betrekkingen verzuren ons leven.

Na-ijver.

Onze bloeiende klompenhandel met Duitsland bracht ons zowel vooruitgang als een dodende verdeeldheid op.

Die moordende verdeeldheid geeft wel heel veel lokale economie, vooral in moeilijke crisisjaren. De dumpingprijzen vallen op in Duitsland en de Duitse beproefde klompenmakers in Munsterland en München smeken om een algemeen invoerverbod. In 1919 gaat de Duitse regering in op hun levensreddend verzoek. Via een doorzichtige contingentering kan officieel de invoer belemmerd worden. Maar nog meer dan vroeger gaan de clandestiene leveringen verder. 1.000 wissel aangeven van de 1.300 die geladen zijn is maar één van de vele beproefde **smokkelmethoden**. De lokale wedijver tussen de Wase klompenstallen is daardoor veel erger. De niet goed georganiseerde Wase klompenmakers weten maar al te goed hoe de klompenmakersbond van Overijssel samen heult met de Duitse bond van Münsterland. Die Nederlanders hopen natuurlijk een flink graantje mee te kunnen pikken van de Belgische contingenteringsbeperkingen.

Riekies is eens op zoek gegaan naar die handel. Hij is niet verbaasd dat er quasi geen invoer van klompen is in België, het klein beetje is dan nog bestemd voor Henegouwen die vaak klompen aankopen uit Frankrijk. Maar niks uit Nederland. De uitvoer in 1930 naar Duitsland gaat nog steeds om een bedrag van 1 miljoen Belgische franken, dus na de contingentering. De uitvoer naar Nederland is op dat moment zo maar eventjes meer dan 16 miljoen Belgische franken. Riekies is daar helemaal niet verbaasd over.

Maar andere factoren dan deze statistieken bepalen mee of een gezin kan overleven. Een aangekochte boom blijkt "*risschollig*". Dat betekent dat één jaarring in de boom niet is aangegroeid waardoor de houtstructuur verbroken is. Alleen als brandhout is hij nog nuttig. Een pijnlijk verlies in waarde. De ongelukkige klompenmaker kan dit buitenaf aan de boom niet zien omdat alle andere jaarringen het vocht naar boven blijven pompen. Voor een kleine klompenmaker kan dit het eind van het bedrijfje betekenen en de wetenschap de rest van zijn leven weer onderdanige knecht te worden in een andere klompenmakerij terwijl hij zijn knechten moet afdanken. In gezinnen waar de klompenmakersbaas sterft komt de armoede boven. Soms is er

gelukkig een goede knecht die de getroffen weduwe trouw blijft en de zaak redt, maar vaker begint die zelf een stal. Bij de familie Seghers liep het goed af. Als klompenmakersknecht doet René Metz alles voor de weduwe. Zoon Jan Seghers zorgt voor de aan- en verkoop terwijl René Metz ondertussen de werkstal leidt. Het interbellum tussen de twee wereldoorlogen kruipt van crisis naar crisis. Pierre en Jozef Laureys kopen ondertussen minderwaardige blokken op van de onbemiddelde concurrenten en verkopen massa's daarvan aan de rijzige Duitser opkoper Rudolf.

Weer oorlog.

Een beetje hulp voor zijn in Keulen lijdend gezin (dat eigenlijk tegen deze zinloze oorlog is) is meer dan welkom. Omdat een Duitser de invoer verzorgt, is controle op zendingen onbestaand. Bestemming is toch de 'lagers' en de concentratiekampen. Via een rapport van "rebue" (= mindere kwaliteit) moet minder invoerrecht betaald worden. De Duitse overheid betaalt wel voor goede klompen. Na de oorlog staakt Laureys zijn Duitse verkoop wegens "niet rendabel" en richt zich op de bomenhandel in Wallonië. Prince de Ligne wordt hun grote leverancier. Hun bomen arriveren per spoor in Sint-Gillis-Waas om de minder waardevolle bomen door te verkopen aan lokale klompenmakers. Na triage worden de betere en duurdere bomen aan de zagerijen geleverd. Tijdens het lossen van de bomen zal zelfs klompenmaker Jozef D'Hooghe in 1951 overlijden.

Invoerrechten.

"Ik maak ze af, die bandieten" sprak klompenmakersknecht Blindeman. Een geboren socialist, die bij de invoering van de Nederlandse invoerrechten van 6% op afgewerkte klompen, prompt zijn ontslag krijgt. Hoe kan dit toch gebeuren? Al enkele jaren voelen ze de Nederlandse druk. Na het verlies van de Duitse markt dreigt nu nog de overname van de branche door de Nederlanders. Joseph en Pierre Laureys zeggen in koor met Albert Zaman "zo ver komt het nooit". Er is geen overeenstemming tussen de Nederlandse klompenjongens.

Maar in de grensstreek voelen ze de bui al hangen. De Vlaamse leveringsprijs is door de onderlinge na-ijver lager dan de aanmaakprijs over de grens. Blindeman is furieus omdat hij te weten is gekomen dat zowel Laureys als Zaman in 1935 al een aanvraag indienen om op de Roskam, Kapellebrug, elk een bedrijf op te richten. Eensklaps worden alle Vlaamse werknemers op één dag overgeheveld naar het Nederlands zusterbedrijf. Blindeman wacht Pierre op in de Klingse Statiestraat. Maar Pierre Laureys is op zijn hoede en ontwijkt ternauwernood de achterbakse aanval in de rug. Blindeman wordt door de ene bejubeld, door de andere uitgemaakt en hij is kort daarna verhuisd om werknemer te worden in een textielbedrijf in Sint-Niklaas.

Beste dochters

De mechanisatie is de doodsteek voor de duizenden handmatige klompenmakers. Zoals zo vaak heeft het kapitaal het laken naar zich toe getrokken. Machines staken niet. Er is tevens geen belasting op machines (met uitsluiting van een te verwaarlozen heffing) om de onfortuinlijken te compenseren voor hun jobverlies. De kleine man houdt er alleen lawaai, rook en vervuilde grachten aan over. De

werkloosheid is in die tijd nog geen sociaal vangnet. Dit zijn klanten voor "den armen". De winst voor de baas, de last voor de gemeenschap zeggen de arme slachtoffers, daarin aangemoedigd door de Internationale en Rerum Novarum.

1938 urs en bomen.

Hard labour voor weinig geld. “*Ju verdomme*”, Henri trekt aan de tremen van de paarden die de populieren uit het bos halen. Het is maart, mistig weertje, de grond is oversompig en op dat moment moeten de bomen uit het bos gesleept worden. Op dat moment zijn de boomsappen maximaal aanwezig en dat bevordert de houdbaarheid voor verwerking. De manen van de Brabantse trekkers bewegen links en rechts met een vertraging van enkele seconden op de bonkige beweging van de hoofden van de ongelooflijk sterke trekkers. De hoeven verliezen steeds opnieuw greep in het slibberige zand. Het pezige paard heeft geen idee welke poot nu zal uitglijden, terwijl maximale kracht wordt geëist door de voerman. Op dit moment is er geen medelijden met de dieren. Maar ze weten hoe dankbaar hun meester achteraf zal zijn wanneer de klus geklaard is.

De **natuur** moet willens nillens zijn rijpe buit afgeven. Boom per boom bereiken ze de weg om daar samengetrost te worden onder de *urs* (ook mallejan of boomezel genoemd). Een erg technisch vernuft waarbij de bomen met de hefboom worden opgetild om vervolgens met de scherpe pin onderaan de boom de grond te raken. Het feilloos vervoer over de vele grijze kasseien die telkens opnieuw proberen de bomen tegen te houden door hun ronde rug hoog op te zetten in een poging om de urs te doen stranden. De behendige voerman loodst de grote wielen zo dat de meest uitstekende kasseien worden vermeden en de boom niet met een plotse deuk wordt opgehouden. Om dat goed uit te voeren moet Henri zijn twee paarden goed in bedwang houden.

De voerman moet in de omgeving van de klompenmakerij heel voorzichtig zijn. Je moet ogen op je achterste hebben, want de spelende kinderen vinden dit transport zo spannend dat ze dichterbij willen gaan kijken. Liefst buiten het zicht van de voerman Henri. De “dodenhoek” zouden ze vandaag zeggen. Menig kind is zo aan zijn of haar eind gekomen. Zo is de maatschappij van vandaag denkt Henri. De één rijdt over een effen weg en maakt het in het leven. Al wat die doet lukt, terwijl de ander elke kassei moet bestrijden in een moedeloze strijd om het gezin in leven te houden.

Onzekerheden.

De landbouw loopt niet goed. Oorlog hangt al een tijdje in de lucht. Alle ambachtslui blijven met hun stocks zitten omdat de mensen hun weinige geld oppotten en zorgen dat de Keulse potten volgepropt zitten met gezouten groenten en gezouten vlees. De geldkous is de enige kous die niet gestopt wordt. Iedereen spaart op kleding.

Vrouwen verdienen geld met het dichtstoppen van kousen, scheuren in de rokjes van de meisjes of de korte broeken van de jongens worden meermaals hersteld.

Klompen worden niet zomaar afgedankt. Versleten tot op de draad dienen ze nog als bloemenbak of als materiaaldepot.

Mensen zijn schichtig, achterdochtig, onzeker. Boer Corneel, een potige man die altijd al vrank en vrij zijn mening verkondigde, bewijst dat kracht de enige norm is en dat alleen zwakke broertjes de tijd niet zullen doorstaan. Charel Lossie doet of hij geen voorraad meer heeft van dagelijkse goederen. Hij is ervan overtuigd dat zijn

voorraad alleen maar stijgt in waarde. In onzekere tijden verkopen aan oude prijzen is voor hem niet de beste keuze.

Beste dochters

Eufrasie vindt dat we er niet op vooruit gaan in deze periode. De achterdocht is onvoorwaardelijk bij iedereen. Sommigen vinden dat onze oosterburen goed bezig zijn en dat er een 'nieuwe orde' op komst is die alles zal oplossen. Maar tegelijk roept de radio op tot voorzichtigheid en verzet. Zolang de grenzen met rust gelaten worden is er niks aan de hand.

De regering is er nog gerust in (of doet tenminste alsof). Maar in de detailhandel leeft de nervositeit. Mensen verlaten de piste van solidariteit om plaats te maken voor bekrompenheid, voor angst. En dat is in het verleden nog nooit een goede raadgever geweest. "Jullie zien zelf op school dat de vele tegenstellingen tussen kinderen worden uitgespeeld" zegt Eufrasie: arme kinderen of domme kinderen. Families die worden uitgesloten. Boeren die hun landbouwgewassen 's nachts moeten gaan bewaken, nog voor de granen, groenten of het fruit plukrijp zijn. Iedereen pot erop los, egoïsme ten top.

*Wie niks in reserve heeft is te beklagen en moet niet rekenen op veel respons. Alcohol is nog nooit zo geliefd geweest. Vooral de sluikstokerij doet het bijzonder goed. De **smokkel** brengt soelaas voor iedereen met durf, op eigen houtje liefst, in verband als het niet anders kan. Boter, dieren, granen, alcohol, vlas, geld en goud, alles wordt gesmokkeld. Als je suiker meeneemt naar Nederland en met boter terugkeert heb je dubbel risico, maar dubbele winst. Buiten de grenszone breken zware tijden aan.*

1939 uitgeput.

Eufrasie fluistert haar drie dochters toe: "Kom wat dichterbij me zitten lieve dochters, want mijn stem reikt niet ver meer". Ik voel het einde naderen en moet jullie nog vertellen over onze familie. Hoe moet ik mijn belangrijk levenseindeverhaal stofferen voor mijn aantrekkelijke jonge dochters die hun moeder zo jong zullen verliezen, nog voor ze zelf een gezin stichten? Hoe kan ik het verhaal van enkele eeuwen reduceren tot de familiekern? Dit onverwacht afscheid speelt zich af in Clinge, op nog geen 50 meter van de grens. "Laat me beginnen met mijn kennis die ik meekreeg van grootmoeder". De dochters staan sprakeloos.

Het lokale familiale verhaal.

Zo kennen zij hun moeder Eufrasie niet. Moeder is vroom, maar niet fanatiek kerks of goedgelovig. Waarom wil ze precies dit verhaal kwijt? "Ik zie de wereld toch zo snel veranderen" vervolgt Eufrasie plechtig. "ik vrees dat niemand nog het lokale verhaal zal kennen waarvan ik enkele stukjes heb opgesomd in dit verhaal".

Mijn grootmoeder gaf me zo'n massa info over onze familie. Onze familie die steeds verknocht was aan deze streek, maar vaak opstandig optrad in deze grensgemeente. Beroepen, kennis en ervaringen die mekaar binden in één familie Mariman, over de grens. Je erft wel de genen van je voorouders, maar je bepaalt zelf wat je van je leven wil maken. Met vallen en opstaan. Van al de verhaaltjes die ik jullie diets maak blijkt duidelijk dat we allen aan een heel dun koordje als marionetten zijn opgehangen.

Toch mogen we ons bewegen zoals wij willen. “Elk vogeltje zingt zoals het gebekt is” zegt het spreekwoord. Elk wezen wordt losgelaten in een bos en zoekt zijn of haar weg. Ik heb maar een heel kort leven toegewezen gekregen. Zes kinderen baren en voor de rest kapot gaan aan tering. Eigenlijk niet eerlijk. Maar ik ben dankbaar dat ik jullie op de wereld mocht zetten. Ieder bakt van zijn leven wat hij of zij wil. Je werkt je te pletter. Je bent verliefd op de natuur of op avontuur. Alles gaat naar de moederzorg of naar een goede keuken. Sommigen scholen zich bij, anderen zien de zon wel opkomen en ondergaan. Ieder kiest voor zichzelf. En welke weg is de juiste?

Op de markt zei de bezemverkoper: “grote stelen, kleine stelen. Grote stelen 't meest”. Dus rijkaards zullen het moeilijk hebben om in de hemel te geraken zegt de bijbel. Bepaal dus je eigen lot. Maar zorg dat je voor de spiegel kan staan zonder je te schamen. Jullie staan voor een zware opgave. Ik voel dat een periode aanbreekt voor opportunisten.

Vrijheid en egoïsme.

Iedereen droomt vandaag van ongebreidelde vrijheid zonder te beseffen dat meer vrijheid voor de één meer beperking inhoudt voor de ander. Als ik in deze crisisperiode zie waarom ieder die werk heeft vooruitgaat en niet omkijkt naar wie achterblijft. Een vet varken weet niet dat een mager varken honger lijdt. Dat egoïsme triomfeert. Profitariaat vervangt de eigen waarden waar al onze voorouders voor vochten: rust-roest. Iets doen voor de medemens. Samen feesten, genieten van kleine dingen. Je tijd nemen voor alles en nog zoveel meer. En toch kennen we vele voorbeelden van kinderen die tijd vinden voor hun zieke ouders. Het onbaatzuchtig vrijwilligerswerk in vele verenigingen. De inzet om nog opleidingen te volgen na de schoolperiode. Nee, niet terug naar het rouwbandje op de revers van elke vest, nostalgie is geen goede raadgever. Vooral je verantwoordelijkheid opnemen is krachtiger dan alles onderuithalen met kritiek zonder zelf iets beter voor te stellen. En dat siert onze familie: in elke generatie hebben mensen zich ingezet. Ze waren allen creatief bezig in het belang van zichzelf en van anderen. Onthoudt dit opbouwend verhaal lieve dochters. Gooi de waarden niet weg. We komen uit een tijd waar iedereen tijd had en geen horloge. Vandaag hebben we een wekker, maar geen tijd meer. Rust is artificieel geworden. Weleer was elke zondag rustdag. Mijn tijd is om. Maar ik kijk met fierheid terug op wat ik in mijn kort leven mocht leren en beleven van mijn grootouders. Vul die familiegeschiedenis aan. Leef met de waarden van toen maar blijf niet in het verleden hangen. Neem het als voorbeeld en bouw een eigen weg uit.

En zo sloot Eufrasie haar bruine, door ziekte verflauwde ogen in een volkomen rust voor haar, voor haar voorouders, haar gemeenschap en haar kinderen. We schrijven 17 augustus 1939.

Riekies, haar echtgenoot, heeft zelfs zijn job moeten opgeven om haar te verzorgen. Meermaals deed Eufrasie, vruchteloos, beroep op het armbestuur van Clinge. Als de nood het hoogst is, is niet altijd de redding nabij ...

We hebben tot hertoe de herinneringen van Eufrasie aan haar familie en omgeving ontmoet in flarden. Mocht iemand anders dit verhaal hebben geschreven, het zou gaan over andere jaartallen en andere verhalen. Bij Eufrasie eindigt de geschiedenis niet. De familie gaat door met de reportage over het verleden, het heden en de toekomst van de dorpsgeschiedenis. Voelt iemand zich geroepen om de Canon uit te breiden met eigen verhalen uit zijn familie? Een Canon kan alleen maar groeien ...

1942 Riekies de smokkelaar.

Fredericus (Riekies) Lernout (1898-1963)

Hij blijft na de dood van zijn vrouw alleen achter met een rits kinderen. Uiteindelijk zal hij ook nog zijn zoon Leon moeten afgeven. Hij wordt zelfs veroordeeld omdat hij zijn dochter Maria te vaak van school haalt om het huisgezin te verzorgen. Hij moet de eindjes aan elkaar blijven knopen en daarbij is smokkelen een unieke bijverdienste.

We zitten midden in de oorlog. Hier zijn we al gewend aan die Duitsers aan de grens. Smokkelaars en boeren weten dat zij de streek op hun duimpje kennen en die Duitse soldaten zich nog steeds baseren op hun onvolledige stafkaarten om de alom tierende smokkel te bedwingen.

Op tocht.

Die afgepelde groene poort van de kleine boerderij in de 's Gravenstraat in Clinge schuurt licht piepend open. Het is begin november en bitter koud. Riekies' klein, rond, kalend hoofdje zoekt schichtig als een jakhals de omgeving af. Omdat alles

rustig lijkt verlaat hij voorzichtig het pand. Achter hem volgen de tweelingbroers René en Ward en Riekies' zoon Léon, die hem trouw volgen. Léon is uit hetzelfde hout gesneden als zijn vader: jong, dynamisch, verstandig, sportief, teruggetrokken, een **smokkeltype**. Zij dragen elk twee zware, grote jutezakken van elk 25 kilogram graan over hun schouders. Riekies als aandachtige padvinder die overal vijanden ziet in de weidse omgeving, ziet in de wolken veel dreiging. Riekies smokkelt al sinds zijn prille jeugd. Wat wil je als je aan de grens bent geboren en van kat noch kraai bang bent.

Als kind is het een spelletje, kat en muis spelen met de douane. Later wordt het een bijverdienste bij de zware **klompenmakersstiel in familieverband**. Zeker als zijn vrouw Eufrasie blijkbaar leukemie heeft, worden de kosten van kwakzalverszalfjes onbetaalbaar. Een dokter komt er maar zelden aan te pas en Drieske Nijpers is al jaren dood. Overlijden gaat gepaard met immense pijnen, pijnbestrijding is nog onbekend. Aftakeling, invaliditeit, ziektes, de dokters worden zelden ingeroepen en zelfs dan nog. Ze staan machteloos in hun strijd. Inzet genoeg, maar de kennis van de wetenschap staat nog in de kinderschoenen.

Schande.

Hoe armer hoe rampzaliger je afscheid van het leven in deze wereld. Een koffietafel met alle neven en nichten kost voor de familie een kapitaal. Maar het alternatief is de schande van “ze kunnen het niet betalen”. De begrafenis is de grootste roddelbijeekomsst die er bestaat en vaak een dekmantel om familieruzies te verbergen of bij te leggen. Smokkelen is de enige remedie om die armoede te vermijden. Riekies' smokkelzak weegt maar 12 kilogram. Hij speurt de einder af. Hij moet schiften wat echt beweegt en wat beweegt door de harde wind. Het is regenachtig, koud, nog donker. Aan de einder verschijnt een gelig winterzonnetje.

Het is ijzig koud door de strakke noordwestenwind en de tijd loopt tergend langzaam. Van *Kijkuit* (een wijk voorbij Hulst in Nederland) tot aan de grens is het zeven uur sjouwen. Met de trein zouden ze op een korte tijd thuis zijn. Maar de douane zijn tegenwoordig te streng geworden. Beter langs het verre Hellestraat in Stekene dan langs De Paal in Kemzeke?

Camouflage.

De **uitgebreide bossen** van Kapellebrug vormen een betere camouflage bij dit weer. René en Ward hebben al vele smokkeltochten met Riekies overleefd. Hoewel Riekies tien jaar ouder is, lijkt h

ij snel en beducht als de vos. Riekies slaat linksaf. Leon (die officieel Leopold heet) is het niet eens met zijn vader. Jong, onbezonnen en doortastend verlaat hij de groep om op zijn manier het ouderlijk hof te bereiken. Ze kennen allen het doorzettingsvermogen van de flitsende voetballer Leon en Riekies gaat de discussie niet aan. De voorloper beslist de te volgen route en als Léon dat anders ziet, is dat zijn zaak. Ondanks dat de uitgestippelde weg verder is, om de boerderij van Joop

Snelders te vermijden waar drie ganzen het kleine pand

beschermen, hopen ze de scherp toezieende douane aan beide zijden van de grens te vermurwen.

En het minste, opschrikkend lawaai kan het oprukkend drietal best missen. De Nederlandse douane kent dat kwakend signaal. Voor hen is dat de verlossende klank van urenlang roerloos weggedoken zitten bij de gracht. Het gevaarlijkste punt van deze **smokkeltocht** is de moeilijke oversteek van Roskam. Riekies maakt plots een perfect koekoeksgeluid, zo'n honderd meter voor de volgers. René en Ward Mariman (Riekies' schoonbroers) weten precies wat hen te doen staat. Zakken in de grachtwand en snel dekking zoeken. Hun benen zakken weg door het licht laagje ijs. Ze verstijven van de kou en bijten hun tanden stuk. Gelukkig staat het water niet hoog. Precies op tijd om een Nederlandse patrouille rakelings te laten passeren. Ze horen duidelijk de stem van Piet Ras, die gekend staat om zijn sluwheid. Hij is duidelijk niet op vinkenslag. Het ontspannend mopje van zijn collega trekt zijn volle aandacht.

Bij het weerklinkende patrijsgeluid van Riekies enkele minuten later, is de Roskam veilig. Als ze uit de sloot opstaan verstijven hun broeken en wordt het moeilijk stappen. Na korte tijd naderen zij hun bekende thuis in de kleine Bisschoppendreef, vlak langs de grens. Langs de tuin is het kinderspel om het Belgische erf van *Jan van Millekes* te bereiken waar de vracht in een afgesproken schuur wordt verstopt. De bende van Albert De Bin zal de zending naar Beveren doorsmokkelen. 112 kilo boter is veilig aangekomen. Smokkelaars hebben al lang begrepen dat hoe verder je boter ophaalt in Nederland de aankoopprijs lager ligt en hoe verder je de boter inlands in België brengt de prijs stijgt. Beter verdiend dan een volle dag klompen maken. Een frisse "export" bezegeld telkens de goede afloop.

Veilig.

Die grens is aardig meegenomen als je iets hebt uitgespookt en de champetter het op jou gemunt heeft. Samenwerking van douaniers over de grenzen heen is dan nog niet aan de orde, ook niet voor uitlevering na een veroordeling op de rechtbank. Verhuis over de grens en laat de zaak maar verjaren. Zo benutten grensbewoners de grens die is opgericht om hen in bedwang te houden. Om te zwijgen over de vele afgesloten huwelijken over de grens heen. Zeker voor de **smokkel** erg handig.

Betekent een grens scheiding?

De grens, die ontstaan is tijdens de ruzie tussen de Spanjaarden en de Staatsen en werd vastgelegd in het Verdrag van Münster in 1648. Ze betekent voor de lokale bevolking zowel een zegen als een pest. Eerst weet niemand die grens liggen en niemand trekt er zich iets van aan. Tot de Oostenrijkers hier eigen invoerrechten invoeren ten aanzien van Nederlandse, Engelse, Franse of Duitse goederen. Al die landen zijn volgens Léon Lernout (één van de zonen van Riekies) wereldwijd aan een veroveringstocht begonnen naar grondstoffen en goud. Wat was Léon blij dat in de Franse periode die grens werd afgeschaft in het departement De Schelde. Vrije doorgang naar gekenden aan de overkant. Maar die vrijheid werd weerom ingeslikt als in 1814 de provincies worden opgericht en De Klinge en Clinge gesplitst worden. Vaarwel familie en vrienden, althans, dat dacht Willem I. Maar dat was buiten de waard gerekend.

De smokkel heeft eigenlijk nooit stilgelegen sinds die tijd. Integendeel. Vooral bij misoogsten komt die grens goed van pas. Nonkel Léon vindt plezier in het smokkelen van zowel boter, sterke drank als beesten. Maar het aantal **smokkelwaar** kan je aftikken op meer dan honderd.

Riekies, de vader van Léon en echtgenoot van Eufrasie, is al twee keer als voorloper tegen de lamp gelopen. Maar 12 kilogram is juist onder de drempel om het mooie bakstenen gerechtsgebouw van Dendermonde te leren kennen. Gepakt met meer betekent een gevangenisstraf en mag je voorkomen in Dendermonde.

IJskoud.

De frisse “export” smaakt maar bitter. Léon is nog steeds niet thuisgekomen. Plots wordt de deur fors geopend en Léon staat kletsnat in de deuropening. Het water loopt nog uit zijn schoenen. Hij verhaalt hoe hij zich moest verstoppen voor aanrukkende soldaten en dat hij een duik had genomen in het met ijs bedekte wateroppervlak in de sloot. Tot overmaat van ramp blijven de soldaten precies op zijn hoogte staan om een sigaret aan te steken en een verhaal in te zetten. Hij voelt de striemende kou op zijn spieren, alleen zijn mond komt nog boven om adem te halen en hij moet muisstil blijven. Pas na lange tijd stappen de soldaten verder.

Met verkleumde spieren neemt Léon toch nog zijn zakken graan vast. Hij voelt de bijtende pijn in zijn armspieren. Nog nooit heeft hij zo afgezien. Snel worden zijn kleren uitgetrokken. Zijn rillend lichaam verklapt hoge koorts. Hij wordt onmiddellijk onder de wol gestopt. Maar blijktbaar is een longontsteking niet te vermijden.

Enkele dagen later, op 9 november overlijdt Léon. Zijn voetbalploeg SK Klinge, zijn lief Irma en heel het gezin zijn er het hart van in. Om geen argwaan te trekken bij de soldaten en douaniers wordt het verhaaltje uitgediept dat hij tijdens de voetbaltraining een sneeuwballengevecht heeft gevoerd en geraakt is door een sneeuwbal die uit zuiver ijs bestaat waarbij hij het bewustzijn verliest en zich verwikkelingen hebben voorgedaan waaraan hij overleden is.

Elk zijn verhaal.

Menig smokkelfamilie heeft zoiets rampzalig meegemaakt. Zelfs douanefamilies dragen vaak pijn en smart van een verloren collega in de uitgebreide bosgebieden. Een smokkelaar beleeft zo vaak zijn verhaal. Hij verliest het leven of hij wordt opgepakt. In de sterke smokkelverhalen is alleen plaats voor overwinningen, niet voor tegenslag of opsluiting. Eén van die tegenslagen is de actie van Camille Gutt na WOII die alle geld terug binnenvraagt. Als het zwart geld te welig tiert in bepaalde families en elke gezin maar een beperkt bedrag kan omzetten, gaat het overschot gerecupereerd naar de Staat. Maar ook hier zijn middeltjes te over: een klooster inschakelen, arme familieleden overtuigen om in te tekenen in de operatie met het geld van een rijke nonkel, enz... Die grensmentaliteit zal nooit ophouden te bestaan denkt Riekies.

Gespecialiseerde advocaten als Jules Maillet uit Sint-Niklaas kunnen wel redenen bedenken om je vrij vlug vervroegd vrij te krijgen. Een ongelukkige jeugd, een groot en moeilijk gezin, een bezopen vader zijn verzachtende omstandigheden om te

pleiten. Getuigen zijn er bij de vleet om die stelling te ondersteunen. Bij herhaling wordt het uiteraard een aartsmoeilijke taak voor de advocaat.

Smokkelkoning.

Robert De Kimpe, geboren juist voor de start van de moordende eerste wereldoorlog. Hij smokkelt per fiets en op de dijk tussen De Klinge en het Kalf onderscheppen de *kommiezen* hem. Bliksemsnel keert hij zijn fiets en rijdt de Rode Moerpolder in (die eeuwen geleden terug door Gillis Maris is gerealiseerd). Zijn rammelende fiets met versleten banden glijdt door het overgewicht aan boter uit op de kinderkopjes. Zijn lading en zijn fiets belanden in de overvol met water gevulde sloot. Toch reageert hij bliksemsnel en zet het op een lopen door de polder. De douaniers kiezen ervoor hem te volgen en laten de gehavende fiets en de verdronken boter achter om die later op te halen.

Robert is een klein, maar behendig lopertje en hij schudt de zelfverzekerde achtervolgers af. In het donker hebben ze hem aan zijn gestalte en bewegingen herkend. Ze wachten hem in hinderlaag op aan zijn tuin in de Hogenakkerstraat van De Klinge en houden hem aan. Zijn nat pak getuigt dat hij het zeker was.

's Anderendaags bedenkt Robert een snood plan. Hij begeeft zich naar het douanekantoor en dient klacht in tegen douaniers De Maersschalck en Lannoy omdat zijn jas gescheurd is. Hij beweert dat de douaniers hem onvriendelijk bejegenden en ze zijn jas kapotgescheurd hebben bij het bedwingen van Robert. Hij eist schadevergoeding. Enkele maanden later komt het dossier voor en Robert krijgt gelijk. De twee verbaasde douaniers krijgen een straf voorgesteld. Grote hilariteit in de regio. Robert wordt een volksheld. De Robin Hood van de smokkel. In 1953 worden de douaniers in beroep vrijgesproken. De spannende smokkelverhalen in deze streek zijn eindeloos.

De man van Eufrasie.

Riekies heeft het na zijn lange leven niet gemakkelijk. Hij wordt nog in de vorige eeuw geboren op 30 september 1898. Als **klompenmaker** lijdt hij een hard leven. Op veertigjarige leeftijd verliest hij zijn vrouw aan leukemie. Vaak zit hij met de handen in het haar: waarom ik? Waarom komt zo'n mooie, perfecte moeder dit tegen? Is dit het lot? Is dit Gods wil? Een lotje? Hoe dun is het koordje dat ons rechthoudt? Was zij te zwak? Terwijl ze alle werk nog deed tot op haar laatste weken? Was tuberculose de oorzaak van al het kwaad? Want in de voddendhandel kwam dat vaak voor en niemand kon een dokter betalen. Tenzij het al te laat was.

De dokters noemen alle ziekten in het latijn. Maar Riekies voelt zich vooral schuldig voor schuldig verzuim. Dat hij zijn zoon Léon niet heeft weerhouden om er alleen op uit te trekken. Was hij als vader te zwak geweest? Zou Léon zich hebben laten tegenhouden als zijn levenshart popelde van ongeduld? Zelfs toen hij een oog verloor, was dat voor Riekies een last die hij moest dragen. Die last weegt niet op tegen zijn harte-pijnen. Waarom toch?

Dansen aan de grens.

Jan trekt naar de tent van Wardje Ruts. Die baat hotel de Leeuw van Vlaanderen uit. Hij heeft een tent opgesteld op de quarantaine. Het gezin Ruts heeft heel wat geluk dat Jetty Gitari (Mariette Verhulst) als schoondochter goed kan zingen en hier de buurt komt opfleuren tussen 1947 en 1953. Ze treedt op in vele tenten en feestjes in de regio. Ze trekt bekende zangers naar hier als Bobejaan Schoepen of Bob Benny. Jan is niet de enige die tijdens het feest in stilte verdwijnt in de bosrijke omgeving met zijn liefje. Het zware **smokkelleven** gecombineerd met een gewone dagtaak zorgt ervoor dat er geld op de plank komt en dat mag bij gelegenheden wel eens aangesproken worden voor gezellig feesten.

*Hoe vaak hebben de drie zussen 's avonds met de kinkée zitten wachten op hun broers die op **smokkeltocht** zijn. Elke keer weer de vraag: loopt het veilig, moeten ze kilometers rondstappen met hun buit om ze veilig over te brengen? Kunnen ze ontsnappen of moeten ze hun boter achterlaten? Worden ze gevangengezet of het ergste is, als iemand doodgeschoten wordt tijdens de smokkeltocht. Of gestorven zoals hun broer Leon in dat koude water? Dochter Maria heeft haar nonkels René en Ward samen met haar vader Rikies zien optrekken op smokkeltocht. Al snel doen haar broers Leon, Charel en Jozef mee aan de winstgevende tochten. Leon zal het met zijn leven bekopen.*

Ongelovig en toch overtuigd.

*Isidoor, de echtgenoot van Maria gelooft niet in onze nieuwe wereld. Voor hem allemaal fantasie. Allemaal drukmakerij voor niks. Hij zal zijn leven lang blijven geloven in samenzweringen. Hij gelooft niet dat een mens naar de maan kan. Dat zijn toch duidelijk opnames in de Sahara? Ons bang maken met vliegende schotels en buitenaardse wezens. Al die Amerikaanse verhalen zijn aan hem niet besteed. Vandaag noemen ze dat "woke". Tijd en ruimte zijn voor hem wat hij kan waarnemen. Voor hem zijn we en blijven we homo sapiens. Niet meer, niet minder. Sjoemelen met organen zouden ze moeten verbieden, kunstmatige inseminatie, knoeien met geslachten, allemaal bull-shit. Hij heeft het meer voor de filosofen die fantaseren over de dood en het leven in onze wereld. Hij geniet van het lachen, het genot, de sensuele en seksuele spelletjes van de dieren. Altijd weer wegdromen in de **natuur**. De fantasie zijn gang laten gaan. Genieten van de "lanterfanters" die niet graag werken. De losse muzikant of zanger op de kermis. De pleinen en straten waar van alles te beleven is, het dorpsleven. Daar draait het om.*

Oneerlijke handel.

Waarom moet onze familie smokkelen overweegt Maria? Uiteraard uit armoede. Met honderden hebben ze in de regio hun gezin een zekere welstand kunnen geven, iets bijverdienen. Maar Maria is niet naïef. Al snel zijn er smokkelaars die voelen dat ze met smokkelen meer kunnen verdienen dan met werken. En zoals steeds: dan verandert het beeld. De rijke opdrachtgever blijft verschuild terwijl alle risico's weerom voor de kleine man zijn die zijn gezin en zijn leven op het spel zet. Vaak voor een vergoeding die allesbehalve eerlijk mag genoemd worden.

Hard tegen hard.

De smokkelpartijen worden groter, de transportmiddelen gevaarlijker. Nu zijn er zelfs al auto's waarmee gesmokkeld wordt. Waar gaat dat naartoe? Tabak naar Frankrijk, alcohol uit Frankrijk, linnen uit Engeland, voedsel vanuit Nederland en noem maar op. Hoe groter het vervoermiddel, hoe minder oversteekplaatsen aan de grens. Hoe meer kans op controle. Hoe meer kans op een harde confrontatie. De strafmaat wordt steeds hoger, dus gebruik van kraaienpoten, olie of een rookgordijn, een dubbele bodem, een gepantserd voertuig, het steekt allemaal zo nauw niet meer. Als de buit de grens maar veilig overkomt.

Zowel Louis de douanier als Charel de smokkelaar gebruiken wapens. Onmenselijk leed aan beide zijden. En waarom? Om de staatskas te spijzen? Om rijke handelaars de kans te geven om de boterprijs kunstmatig hoog te houden? "Beschermingsmaatregelen" noemen ze dat. Terecht uiteraard, voor zover het een eerlijke handel betreft.

*Wat als die smokkel er niet was geweest? De prijzen van de boter zouden dichterbij elkaar gegroeid zijn. De smokkelaars zouden meer uren gewerkt hebben op het land, in de **klompenstal** of waar ook en ze zouden een leven moeten lijden met een lagere welstand. En laat ons eerlijk zijn: meer welstand betekent in onze contreien alleen meer *prée* om op te drinken tijdens feesten als kermis en jaarmarkt...*

1952 **teleurgang.**

Het gaat de spoorweg niet voor de wind. Vele bruggen zijn helaas opgeblazen en de Duitser weigert herstelbetalingen uit te keren. De lijn valt stil en dient te worden overgenomen door de NMBS.

De buurt kwijnt weg.

De buurt verliest weer alle aantrekkingskracht en beleeft sombere momenten. De spoorgebouwen worden kort daarna gesloopt om te dienen voor fundering in andere bouwwerken. De hele buurt verloedert. Er blijft niks over van de levendigheid. De hotels sluiten. Alleen het café van Irène houdt het nog een tijd langer uit. Maar dan valt het doek definitief over het spoorverleden. Niet alleen het spoor valt stil. De klompenmakers blijven verweesd achter met een massa voorraad klompen die ze niet meer verkocht krijgen omdat de schoenen ondertussen de markt hebben veroverd. Ze zijn mooi, de lederen schoenen, waterdicht en ondertussen betaalbaar.

De **klompenmakerijen** zijn stilgevallen. Gedaan met de spannende verhalen. Gedaan met de 'verdachte' boerinnen van het Spaans Kwartier die als heksen worden voorgesteld. Weduwen in zijstraatjes die vereenzamen en zo het predicaat van "heks" opgespeld krijgen omdat ze altijd rondlopen met een vuile schort en hun hoofd bedekt met een vunzige doek. Uiteraard hebben zij een afspraak met de duivel. Ze zijn niet sociaal meer en worden uitgestoten. Menig verhaal wordt over hen verspreid. Tot groot genoegen van de vertellers die de kinderen de stuipen op het lijf jagen. Ze durven die eenzame boerderij zelfs niet meer alleen passeren ... het zou

maar eens moeten gebeuren. Die verhalen verdwijnen omdat de welstand toeneemt. Het isolement vermindert omdat alle wijken worden verlicht en volgebouwd worden met nieuwe woningen. Het Marschall-plan zorgt ervoor dat de haven van Antwerpen enorm groeit en er tewerkstellingskansen komen in steden als Sint-Niklaas. Het Waasland kruipt weg uit zijn eeuwenlang isolement.

1960 te groot, te veel, te laat.

De mechanisatie is nu ontegensprekelijk uitgebouwd. Riekies, de man van Eufrasie, beleeft deze periode als geen ander. Hij spartelt door WOII zonder kleerscheuren alhoewel zowel zijn **smokkelen** als zijn politieke gezindheid niet onbesproken blijven. Hij zal een tijd op het Groot Eiland van Hulst verblijven. Hij verliest bij een ongeval zijn oog en de medische wereld is al zover dat hij een kunstoog ingeplant krijgt in Sluiskil. Waar dorpen als Sluiskil, Sas van Gent en Sint-Niklaas zijn uitgegroeid door de industrie, blijft het hier in het Waasland landelijk. Riekies' dochters en zonen doen het allen goed. De "*boerenstiel*" is ondertussen aan het weg groeien van het vroegere familiebedrijf. Steeds meer boerenzonen studeren als landbouwingenieur af om het bedrijf beter uit te bouwen. Het aantal beesten neemt gestaag toe. Steeds meer dierenvoeding vervangt in de velden de klassieke gewassen als groenten of aardappelen.

Je kan als jonge boer niet meer opstarten zonder te lenen. Machines aankopen, broers en zusters uitkeren. Investeren in nieuwe productiemethoden. Kennis krijgen van de chemische impact op de boerderij. Boeren veroorzaken giftige grachten. Er wordt geknoeid met het vlees. De onderlinge strijd is moordend. Hoe vaak worden slootkanten afgebrand waarbij de wind de vernietigende vuurtjes aanwakkert? Gauw platkloppen, zand erover gooien of doodtrappen waren klassieke manieren om de brand onder controle te houden. En wat gezegd van de duizenden kippen die thuis de kop worden afgekapt op het blok. Hoeveel kinderen zagen niet dat de twee poten nog enige tijd actief bleven tot het dier neerviel? Een varken opgebonden op een ladder. Een dagelijks zicht op de boerderijen. Eenieder heeft een zwart-wit televisie, gevolgd door een auto.

Carnaval.

De Klinge springt nog eens uit de band door het feestcomité dat door zijn grote inzet er in slaagt om de mensen te boeien met een mooie carnavalstoet op dezelfde dag van Aalst. Jarenlang is het comité actief en verzameld gedurende het jaar voldoende geld om heel het Waasland aan te trekken. De gekendste groepen passeren en zelfs Brussel komt op bezoek ... (zie elders).

Voor een frank meer.

De bouw floreert. Albert, de echtgenoot van dochter Georgette, verandert even snel van werkgever als van broek voor een Frank per uur meer. De grens blijft een zeef en huwelijken over de grens blijven traditioneel. Ook bij de kinderen van

Eufrasie die allen over de grens trouwen. Dit is de groei naar de vrijheid, naar het gewin. Steeds meer productie, steeds meer nood aan afzet. De noodzakelijke globalisering die al lang aanwezig is, wordt een milieulast. Op reis met de caravan, steeds verder en steeds langer trekkend. Nonkel Jozef en Yvonne hebben al vroeg een “plastieken” Trabant en hebben een caravan aan zee staan. Van de lokale producent De Roeck. Die levert overigens via het spoor naar half Europa. Begonnen als gewone schrijnwerker trekt hij de eerste Turk aan die in deze regio komt werken. De start van een grote immigratiegolf. Wat er tegenwoordig allemaal kan voor een eenvoudige werkmans... Mooie resultaten van een nijvere maatschappij. Een graf, een urne-tafeltje of uitgestrooid, het maakt geen verschil meer. Namen verschijnen en veranderen van een leven naar een herinnering.

Wat ondertussen wel gewijzigd is door al die veranderingen is de gemeenschapsgeest. Waar is de tijd van tegenstrijdigheid waarbij elke politiker zijn eigen voetbalploeg, zijn duivenmaatschappij, zijn muziekmaatschappij heeft? Waar is de tijd dat alle mensen nog samen kermis vieren. Toneel gaan kijken. Processies organiseren en nog veel meer dorpsactiviteiten. Elke vereniging die zich respecteert neemt deel aan de dorpsactiviteiten. Je laten kijken. Tonen dat je meetelt als vereniging.

Nog mooier dan de anderen, urenlang wordt er gewerkt aan mooie wagens, kleding of andere aantrekkingspolen.. Maar niet iedereen doet mee. Als de man een hele week heeft opgetrokken naar de haven van Antwerpen is de geest uit de fles. “Laat me maar gerust” of “mijn caravan wacht op mij”. Jongens scharrelen niet meer zo veel met lokale meisjes in het dorp sinds ze dancings gaan bezoeken in de regio. Die ‘inwijkelingen’ door huwelijk zijn niet meer zo betrokken. Ze kennen vaak het gemeenschapsgevoelen niet meer terug. Dat is definitief voorbij. Pas een halve eeuw later zal het besef komen dat zo’n individualistisch leven niet alles is. Dat het televisiescherm of de smartphone niet kunnen opvangen wat verloren is.

Vereenzaming en niet-betrokken zijn worden nieuwe begrippen die eerst niet erkend worden.

Herinnering aan Eufrasie.

Maria heeft als dochter van Eufrasie eenzelfde kritische geest als haar moeder en heeft haar bedenkingen bij de veranderingen. Naast de verbetering van de levensomstandigheden lonkt tevens de kiem tot individualisme en egoïsme zoals Eufrasie al zag aankomen. Maar ondanks alle verbeteringen verliezen we veel verworven waarden die deels voortkwamen uit de kerkse invloed. Wat was een fotoalbum belangrijk voor de familie. De zeldzame familiefoto’s werden als relikwieën behandeld en doorgegeven. Vandaag zijn fotoalbums de bewijzen dat je een mooie reis hebt gemaakt. Dat je een groots feest hebt kunnen geven of andere redenen. Wat niet wijzigde: geld maakt machtig. Geld beheerst de economie en de samenleving.

Naast alle verbeteringen moeten we misschien de zwakten erkennen: de vervuiling, het verlies aan natuur, een uitstervende kleine boer, de kleine ambachtsman en de kleine winkelier worden teruggebracht tot fabrieksarbeider.

Voorbeelden te over. SVK produceert asbest. De schade wordt pas vele jaren later bekend. Plastiek zwemt over alle wereldzeeën. Zouden computers en AI ons kunnen beschermen om geen schadelijke producten achter te laten in de natuur? De

fabrieksschouwen produceren stoffen waar we het risico pas jaren later van zullen leren kennen in de klinieken. Het zal ons een zorg wezen concludeert Jan Modaal. Zolang wij erop vooruitgaan... en de politiek beleeft heerlijke dagen. De inflatie wordt gecompenseerd met een beïnvloedbare index. Maar tegelijk verliezen we veel waarden en tradities en sinds de opstanden in 1968 wordt alles in vraag gesteld. Vaak terecht, maar het kind wordt met het badwater weggegooid. Deze opstand is nog intenser dan de opstand bij de opkomst van Marx in 1867.

Wie meer wil weten over het dorp moet maar eens een wandeling maken op het plaatselijk kerkhof. Iedereen is daar gelijk of je burgemeester bent of schoolier. Hier leeft de geschiedenis weer op. Ze passeren allemaal de revue en blijven nog een aantal jaren aanwezig voor het nageslacht. Maar dan zal de herinnering verdwijnen.

Globaliseren.

Consumeren is de boodschap. De economie aanzwengelen. Meer werken en minder tijd voor ontspanning, meer na-ijver. Maar er is nood aan innovatie en technologie die weer geld zullen verslinden. Linkse en rechtse partijen smijten het als verwijt naar elkaar toe: meer tijd om te leven of meer tijd om te werken? Je studeert af in een vak en naargelang de sector waarin je gaat werken krijg je een ander loon voor hetzelfde laswerk. Communisme, liberalisme, democratie, sociale controle tegenover sociale vangnetten. De sociale controle in een kleine groep is vanzelfsprekend. Maar in hoeverre beperkt dat de individuele vrijheid? We produceren in een globaliserende wereld veel producten die toch verkopen. Maar niet levensnoodzakelijk zijn. De consumptiemaatschappij die ons verplicht steeds meer te werken om bij te bollen. Maar vroeger waren er beroepen die niet “productief” waren zoals priesters, bedelaars, edellieden, renteniers, soldaten, werklozen, ... Ambachten waren opgedeeld in schrijnwerkers die voor het dagelijks leven produceerden. Schilders, edelsmeden die alleen pronkstukken produceren waar we vandaag met heel veel interesse naar kijken in kerken, musea en kastelen. Die kerken die eenvoud en bescheidenheid preken...

Vrijheid moet samengaan met solidariteit, individualisme gecombineerd met collectief. Rechtvaardigheid is de sleutel om niet te veel over te hellen in één richting. Al eeuwen sleutelen we aan dat begrip, nog steeds zonder afdoend resultaat. Rechtvaardigheid kan geen enkele computer analyseren. Vandaag schrijven we alle rechtvaardigheid uit in wetgeving.

Mechanisatie.

Mechanisatie betekent stilaan het doodvonnis voor de handarbeider. Waar de eindproducten van de machines voorheen veel kinderziekten vertoonden en veel afvalhout produceerden, is nu de verwerkingstijd maar de helft meer van de handgemaakte houten schoenen.

Nog nooit werd het gezond verstand meer vervormd door advocaten met gezond verstand of door nieuwe computerprogramma's. Ons Maria is misschien een dagdromer, maar ver zit ze niet van de waarheid in dit leven.

De jaren tussen 1951 ... en 1973 vormen een haast ononderbroken periode van economische groei ... de daaruit voortvloeiende verhoging van de

welvaart manifesteerde zich in de verdrievoudiging van het reël nationaal inkomen ... (C.J.M. Schuyt & Ed Taverne)

VII. *Het dorp herleeft (2013-2028)*

Ondertussen is de rol van de familie Mariman uitgespeeld, toch in deze familietak. Van Maris naar Mariman, van grutmolenaar en klompenmaker, zijn nu de meesten actief als werkmans. Enkele uitschieters niet te na gesproken.

2013 de spoorwegsite.

Nieuw leven inblazen is de opdracht. Het café van Irène staat ondertussen al jaren leeg en op initiatief van de lokale gemeente wordt het pand aangekocht en dankzij subsidies opent het KLINGSPOOR. Dat brengt zuurstof in de verpauperde omgeving. Plots wordt het terug een levendig geheel, waar over de grens heen wordt gekeken. Deze contacten waren grotendeels stilgevallen. De **smokkel** en de **klompenmakerij** zijn een mythe geworden. De oude spoorzate is ondertussen een druk bereden fietspad (F411). Heel de site is geleidelijk uitgegroeid tot een ontmoetingsplaats tussen de rijke omgeving van bossen en polders. De ontmoetingsplaats van weleer is herrezen. Het schrappen van de weg voor het café bracht veel kritiek mee, maar zoals steeds, veranderingen vragen tijd om te aanvaarden. Ondertussen is het plein een ontmoetingsplein geworden. De Klinge heeft, via het boekje uit 1981 “een smalle strook zand”, weer een eigen ziel, identiteit en eigenwaarde verkregen. In 1976 zegt mijn pa nog met veel overtuiging dat er over dit dorp niks te vertellen is. Sinds 1981 herleeft het verleden want er was inderdaad nog niks neergeschreven over zijn grensgeschiedenis (Broeckeaert en De Potter, Siret en enkele artikelen van Albert Cambier niet te na gesproken). Plots wordt deze levende plek aan de grens weer een gemeenschapsgevoelen te midden van de natuur. Hier voelt de mens zich weer mens, waar **erfgoed en natuur** elkaar vinden. **Natuur en Bos**, Natuurpunt en het Zeeuws Landschap bekommeren zich over de natuur, thema's als de dodendraad, de grens, de smokkel, de klompenmakerij, de **treingeschiedenis**, de wielrenners De Loor, het opdiepen van vele personen die geschiedenis hebben gemaakt, brengen nieuw licht op deze levendige grensgemeente via erggoedinspanningen. Waar rust tijd geeft tot bezinning, gezelschap. In een werkomgeving met steeds meer stress is deze oase van rust meer dan welkom. (12)

2038 epiloog: hoe zal het zijn?

Niemand heeft een glazen bol. Een apocalyptische beschrijving is gewaagd. Maar achtereenvolgens heeft dit dorp veel wijzigingen ondergaan. Eerst Prins Frederik Hendrik die precies tot hier optrekt. Om vervolgens in 1648 (volgens de positie van zijn legers) vrede te sluiten met de Spanjaarden. De grens ligt vast. De Spanjaarden die op het Spaans Kwartier achtereenvolgens de forten De Klinge, Fort Bedmar en Fort Spinola oprichten om Hulst in de gaten te houden. De **smokkel** beleeft heerlijke tijden. Daarna wordt het een levendig geheel door de industriële revolutie. Dankzij de trein wordt De Klinge een levensvatbare en drukke bedoening. Maar uiteindelijk is niemand in staat de levensduur van het **treinverleden** te bestendigen. Toch passeert hier zoals in elk dorp een hele evolutie: van de stoommachine naar elektriciteit, naar grote fabrieken. Naar communicatie en computers die de tijd van kleine telefoonverbindingen in lokale verbindinggebouwen achter zich laten. En zijn we al ten einde? Natuurlijk niet. Wat staat ons te wachten met de nanotechnieken, de neurotechnologie, de AI, sociale media en nog zoveel meer?

*Maar steeds meer komt het menselijk brein onder druk te staan. Steeds meer mensen vallen uit met een burn-out, depressie of andere verschijnselen van stress. Serotonine, dopamine en oxytocine moeten mensen dan opbeuren en terug laten stralen van geluk, wat uiteraard oplaplasmiddelen zijn. Bij het overlijden van Eufrasie was al duidelijk in 1939 dat de wereld alle regels aan zijn laars begint te lappen. Die neerwaartse trend heeft zich ondertussen verder doorgezet. We leven steeds verder weg van de **natuur**, ook de natuurvrienden overigens. Mensen verhuizen steeds meer in een droomwereld, een fantasie en verliezen contact met de werkelijkheid. En toch roken we minder. Doen we inspanningen om de natuur te beschermen, sporten we meer, fitness en zenn-activiteiten zijn in. Grondstoffen niet meer verspillen is de nieuwe boodschap. Alles recycleren en isoleren. Sociale media fokken vandaag de mensen op tot grotere prestaties. Opkijken naar anderen, een virtuele wereld opzetten.*

Soms raak, soms mis.

En we zien het vandaag: stress, CO2, diversiteit, LGBTQ, klimaatontredding en menselijke snelheden die alleen meer doden opeisen. Een verwarrende levenswereld die sterk verschilt van de vaste waarden van weleer. Dankzij de nieuwe producten als nitraten, polymeren, robotica, nano-techniek en andere hoogtechnologische processen groeien we steeds verder weg van onze herkomst. Tegelijk brengt Lidar en de wetenschap ons dichterbij ons verleden. We groeien steeds verder weg van de **natuur**, weg van de landbouw die op zich al industrie is geworden. In kleine dorpen halen mensen hun sterkte uit samen in groep leven. Samen oplossingen zoeken voor alle problemen. Maar vandaag is die wereld complexer geworden en dienen andere oplossingen zich aan. Dit verandert ons denken. De schoolopstand van 1968 en de maanlanding in 1969 hebben blijkbaar de wereld veranderd. Hippie-denken. Je personaliseren in een tatoeage.

Nieuwe uitdagingen voor de toekomst.

En nu wordt precies die spoorlijn terug de binding. Een gezellig terras, een

aangename leefomgeving, inspirerend erfgoed. En zo ontdekken we dat, waar we denken dat het hier dood en stil wordt, precies door nieuwe innovaties potentiële mogelijkheden zich voordoen. Een fietsverbinding over de grens, een fietssnelweg F411, zorg voor een rustige omgeving. Boven de E34 ontstaan nieuwe kansen: creativiteit is de kern van de mensheid. Creativiteit geldt zowel voor **natuur**, kunst, economie of wetenschap. Ondernemers, creërend en winst-scheppend, zullen steeds de bakens uitzetten met risicokapitaal. Elke periode bewijst op zijn manier hoe levensvatbaar een streek is die met voor- en tegenstanders telkens weer evolueert en zich ontpopt tot nieuwe levenswijzen.

En telkens weer zal dit invloed hebben op tewerkstelling, opleiding, vrije tijd, nieuwe jobs creëren, nieuwe toepassingen veroorzaken. Je kan daar telkens voor of tegen zijn, maar de tijd achterhaald elk standpunt. Wat vandaag onmogelijk lijkt is morgen vanzelfsprekend. Wat vandaag onzekerheid en verzet opwekt is morgen een realiteit. Misschien moeten we stoppen met de natuurwetten naar onze hand te zetten en die natuurwetten terug beleven, ondergaan. Terug dichterbij en in de natuur leven. We moeten onze genetica beleven, niet de genetica aanpassen aan onze wensen. Dat zal weer leiden tot ontevredenheid. Dat is creativiteit. Leven binnen de grenzen van wat wenselijk is. Hou die creativiteit levend in het belang van de natuur en van de mens.

Familieverhaal.

Maria is ondertussen aangesloten bij de rij overledenen en komen weer nieuwe generaties met nieuwe ervaringen aanschouwen. Bij dit verhaal kijken jullie natuurlijk smalend toe. Het is niet meer van deze tijd om zo met je te laten sollen. Tante Leontine was zo 'n pilarenbijter dat al het andere in het niets verdwijnt. Vandaag zeggen we dat die nietsnutten de handen uit de mouwen moeten steken en dat het bedelen niet meer kan. 'Dat ze werken voor de kost zoals iedereen'. En toch ... denken we vandaag niet te veel over geld. We creëren "me-time" en veel reizen en vergeten eenvoudig te genieten. Over wat je allemaal kan doen met de zuurverdiende centjes?

We zitten weerom in een zware crisis en vele mensen zijn het slachtoffer van ons kapitalistisch systeem. Het heeft ons weliswaar welvaart bezorgd. We sterven niet meer van de honger. Maar het heeft ons op vele wijzen aangetast. Blijkbaar hebben vorige generaties gelijk en heeft "God" ons verlaten. We erkennen de waarde van boetedoening zoals het opkuisen van de kerk niet meer als een voorrecht. Processies zijn geen belevingen meer, maar immaterieel erfgoed. Zien jullie samen met mij dat de goedheid in het hart stilaan plaats maakt voor meedogenloze, niets ontziende afgunst van elkaar?

Ik herinner me nog levendig de protesterende moeder die thuis komt met de gedachte dat ze het niet eerlijk vindt dat niet alle kinderen gelijke kansen krijgen. Een kind dat zijn vader heeft verloren. Een kindje dat niet mee kan op schoolreis omdat het geld ontbreekt. Wat een eerlijke moederlijke bezorgdheid. Dat sociaal gevoelen is ons te veel ontglipt. Meer dan vroeger krijgen meer mensen steeds vaker terug voeling met het hart. Gratis inzet wordt weer gewaardeerd, niet meer neerbuigend gezien.

Op bezoek gaan bij familie of burens is helaas een onderdeel geworden van een ruilhandel. Ieder om beurt ontvangt iedereen. Wie zijn toer laat voorbijgaan, wordt automatisch geweerd in die groep, toont zich niet sociaal. Sociaal zijn is begrip tonen dat het voor iemand nu niet past. Dat er mogelijks problemen

oorzaak zijn van de terughoudendheid om mensen te ontvangen. Misschien draait het huwelijk niet meer zo goed en willen ze even rust inbouwen. Geven aan de kerk? "Die zijn stinkend rijk". Sint-Pieterspenning is uit de tijd, daar mogen ze mee stoppen. En heel die acties voor de paterkes in Afrika. Daar kan je vragen bij stellen. Hoeveel zilverpapier is er verzameld? Hoe vaak heeft dat negertje op de toog bij de beenhouwer geknikt als moeder weerom klein geld aan God schenkt via de missies... En toch ... we willen niet meer kijken naar het vele goede dat die kerk hier verricht heeft. Misschien dat Plan, Artsen zonder Grenzen, 11.11.11., Kom op tegen kanker die taken hebben overgenomen?

De rol van de pastoor in familiale conflicten, de soms gebiedende, soms meelevende, soms twijfelende stem van de onderpastoor die mee zoekt om problemen van arme, niet geletterde mensen op te lossen, zonder dat daar meer aan vast hangt dat een boterham met reuzel. De kinderwens is net zo zeer ingegeven door de liefde voor kinderen als voor de noodzaak om kinderen te hebben zodat je oude dag verzilverd wordt. Moeten we niet terugkeren op onze eeuwenoude waarden van gezelligheid, saamhorigheid, sociaal gedrag? En dat daar eveneens sociale controle in verweven zit, is misschien nog niet zo slecht. Nee, terug naar de kerk en de overheden van weleer is geen oplossing. Ons losrukken van het materiële en weer plaats geven aan rust, ont-stressen, contacten weer opbouwen, **genieten van de natuur**, evenwicht tussen werk en leven zijn misschien de waarden voor morgen?

Moesten de werkgevers wat minder denken aan persoonlijk gewin. Meer investeren in mensen en nieuwe technologieën gebruiken ten dienste van de mens? De wereld zou er anders uitzien. En moesten alle werknemers meedenken in het levend houden van het bedrijf.

Wat als we de waarden van het verleden zouden kunnen combineren met de verwezenlijkingen van onze moderne maatschappij?

Van verleden naar de toekomst.

Eufrasia en haar familie hebben het verleden beleefd, aan den lijve aangevoeld. Haar nazaten hebben die grens doorgetrokken tot vandaag. Wie de toekomst zal bepalen staat in de sterren geschreven. Alleen kunnen wij die tekenen vandaag met al onze computers nog niet ontcijferen.

Mie Rape, de stammoeder gaf heel wat mee. Ik draag dit werkje op aan alle voorouders en afstammelingen van Eufrasia Mariman. De schrijver had Eufrasia als grootmoeder, maar heeft haar nooit gekend. Hetzelfde geldt voor jeugdschrijver Dirk Bracke. Robert Van Duyse. Klings heemkundige filosoof Wilfried Maes en parlementair Jan Seghers behoren eveneens tot die stam van Mie Rape, om maar die te noemen. De drie dochters en drie broers van Eufrasia zijn ondertussen allen overleden. Het geheim rond het KLINGSPOOR blijft bestaan: waar liep het op welk vlakken juist of fout? Zoek de K(C)lingse sporen in verleden, heden en toekomst.

Geschiedenis is een vak dat in de tijd soms veel, soms minder aandacht heeft gekregen. Wat niet betekent dat elke generatie zijn geschiedenis moet neerschrijven voor het nageslacht. Of het gelezen zal worden is bijkomstig. Geschiedenis speelt zich altijd af ver van waar wij wonen. Alsof het eigen dorp geen deel uitmaakt van die evoluties. Neem het voorbeeld van de 1ste industriële revolutie die zich in de grensgemeente heeft gemanifesteerd. De komst van de

trein was een schok. Maar niemand heeft begrepen hoe intens die ingreep is. De landbouwers en de kerk vonden het maar niets. Het vervoer over lange afstanden met veel meer goederen tot in alle uithoeken heeft ervoor gezorgd dat ook op De Klinge alle goederen vertrekken en aankomen.

De boerenkar kan dat allemaal niet meer aan. Heel snel maken we kennis met de auto, de elektriciteit, de telefoon. De trein aan het **grensstation** heeft dat allemaal sneller dichterbij ons gebracht dan in de omliggende gemeenten. De bevolking heeft creatief gereageerd met stropen, **smokkelen**, bijklussen, omscholen naar nieuwe bedrijfstakken en zoveel meer.

Het dorp is sneller en vollediger omgeschakeld dan de regio. De dierenarts beslist over gesmokkelde en ingevoerde dieren. Hotels bezorgen huisvesting aan douaniers en tijdelijke passanten. De cafés, het volksleven is aan de grens algemeen uitgegroeid tot een fenomenaal oord van ontwikkeling. We mogen niet vergeten dat we hier mee hebben geschreven aan die industriële ontwikkelingen zonder dat we er ons terdege bewust van zijn. Dat verhaal is belangrijk genoeg om te bewaren voor de toekomst. Want later zullen er vragen komen hoe dit allemaal is gebeurd in zo'n klein dorp. Pas door het hier te noteren blijft het verleden aanwezig en toont het ons hoe creatief een maatschappij reageert. We denken helaas altijd dat het alleen elders evolueert. Maar we maken echt wel deel uit van de wereldgeschiedenis, of we dat geloven of niet.

We schrijven dit K-Clingse geïdealiseerd verhaal vanuit de familie Mariman omdat die zo kenmerkend zijn over de landgrens heen.

Klein dorp.

Wat wij hier kunnen neerschrijven is maar een pietlutterig klein deeltje van de grensmagie. Het verhaal rond **klompen**, **smokkel**, **natuur** en trein is grenzeloos zowel als eindeloos.

De oudste stamvader, Willem Mariën, Maris genoemd, legde de Rode Moerpolder aan, in opdracht van de paters van Cusforda. Oorspronkelijk zijn zowel de Abdij van Sint-Pieter als Sint-Baafs als Boudeloo (abdij van Cambron) betrokken bij de ontginning.

En wat te denken dat alle petekinderen van Riekies jaren in twee Amerikaanse sleeën van auto's hebben kunnen spelen onder zijn afdak? Nooit heeft iemand gezegd waar ze vandaan komen. Nu pas beseffen we dat ze iets te maken hebben met de grote **botersmokkel**. Was Riekies de chauffeur of mocht iemand anders zijn voertuigen daar parkeren? We zullen het nooit weten.

Hopelijk verrijken de archieven uit ons verleden tot het heden dit onvolledig verhaal. Maar Eufrasie had gelijk met haar blik op de toekomst. De maatschappij wijzigt constant. Maar misschien is het huidige egoïsme wel het ontbreken van verdraagzaamheid. Het individualisme van vandaag zal morgen misschien via een slingerbeweging weer om saamhorigheid en groepsgevoelen smeken? Als dit individualisme zich morgen wereldwijd voortplant, zullen de dagelijkse problemen misschien volledig ondraaglijk worden. Zeker voor de individualisten zelf. Omdat de wereld ons dorp wordt zal de maatschappij er weer anders uit gaan zien.

KLINGSPoor.

Het geheim van het KLINGSPoor is het verhaal van verbondenheid die verloren

gaat. De sterke punten van de eigenheid worden opgeslorpt door de gemeentefusie, door elders gaan werken, door elke woning af te sluiten met hagen. Grootwarenhuizen waar je onpersoonlijk en snel winkelt, de stress die zo ontstaat en leidt tot ontevredenheid. Opdracht was De Klinge terug zijn vroegere eigenheid terug te geven, de spirit van carnaval en smokkel. De Klingse cultuur en geschiedenis weergeven, bekeken vanuit de kleine man, niet de burgemeesters en voorname burgers. Smokkelen heeft hier een eigen verklaring. Herinneren aan die kleine gemeenschap, geborgen bij elkaar. Uiteraard ook met achterklap en frustraties.

Het KLINGSPOOR zal blijvend verhalen hoe de handenarbeid evolueerde tot massaproductie. Bewijzen dat net als elders op De Klinge de globalisering begon ten tijde van Eufrasie. Misschien maken we de fout om ongebreideld toe te geven aan vervuiling, lawaai in de fabrieken, alles onderwerpen aan een klok, de verstedelijking. Misschien moeten we die fouten vermijden in de toekomstige robotica, het manipuleren van voedsel, kankerbehandeling en veel meer. Het is misschien niet onmogelijk het ongebreideld uitputten van energiebronnen te stoppen. Het spelen met atomen onderwerpen aan diepgaander onderzoek om in de toekomst niet in dezelfde val te trappen. Onze kennis wordt zo partieel dat alleen nog computers het geheel in kaart zouden kunnen brengen om de gevolgen te bestuderen. Zou de les niet kunnen zijn om de computer te gebruiken als schaakspel, wat mag wel wat niet?

En uiteraard tenslotte het KLINGSPOOR-geheim.

Wist je dat heel die geschiedenis terug te vinden is in de klompenwand van het belevingscentrum KLINGSPOOR?

Het verhaal start al vanaf de 12^e eeuw wanneer de moeren worden ontgonnen voor de turf en wanneer de abdijen de strijd tegen de zee aanvatten. Het ontstaan van de 'trippen', de latere hoelblokken of klompen ten tijde van Filips de Goede. Een zeer speciale replica ervan staat in kast 5 en is de dracht van de rijke bevolking. Pas na de kleine ijstijd, gestart midden 15^e eeuw, ontstaat de klomp die we vandaag kennen. Waar we vandaag bij klompen denken aan "arme mensen" was het destijds het beste schoeisel dat zowel goedkoop was als waterdicht. Lederen schoeisel kon toen nog niet waterdicht aangeboden worden. Dat gebeurt pas in de 20^e eeuw na de mechanisering. We zien in de collectie de 'klomp' voor paarden (kast 5) om niet weg te zakken in de natte gronden van de polder of de venen vanaf de middeleeuwen tot de mechanisatie. De klompen nemen een enorme sprong voorwaarts halverwege de 18^e eeuw omdat de tewerkstelling in de landbouw drastisch afneemt door de concurrentie uit het buitenland. In dit boek wordt uitgebreid ingegaan op de stoommachine die de economische bedrijvigheid vleugels geeft. Eigenlijk ontstaat dan pas de globalisering zoals we dat verschijnsel vandaag noemen hier op De Klinge. Het

geïsoleerde Waasland ontmoet dat begrip uit midden de 18'de eeuw nu pas. Globalisatie is gestart met stoomschepen die de wereld afschuimen. In dit dorpje staat niemand er stil bij dat guano, tabak en katoen uit verre landen komt. België (en bijzonder het Waasland) voert zelf wel miljoenen paren klompen uit naar Duitsland en Nederland. We leveren die aan dumpingprijzen omdat zowel de bazen als de knechten niet georganiseerd zijn en mekaar kapot concurreren. Vandaag doen de Chinezen hetzelfde, maar dan gecontroleerde dumping. De trein versterkt de verzending van klompen en andere producten naar het buitenland. Vooral in kast 1 zien we hoe het basismodel aantrekkelijker gemaakt wordt door het te schilderen of in te kerven (=ritsen) met mooie versieringen. We zien diverse modellen van klompen die zijn aangepast per bedrijfstak (tuinklompen, schaatsklompen, glasblazerijen, enz.). Maar het gaat tot bijvoorbeeld de extravagante versieringen van de 'snoekebekken' waarbij de beenhouwers van Mechelen laten blijken dat zij zich klompen kunnen veroorloven die het dubbel kosten aan versieringen. We vinden direct vele creatieve vormen van klompen zoals de vrouwklomp in kast 1 of de Franse klomp uit Bethmale. En zo belanden we in de hedendaagse klompen die over heel de wereld voorkomen. Dat er duizenden modellen van klompen bestaan wordt in de klompenwand zeker bewezen. Samengevat kunnen we zeggen dat op het KLINGSPoor op een overtuigende manier wordt aangetoond dat zelfs een lokale gemeenschap deel uitmaakt van wat zich internationaal afspeelt. En dat is ook vandaag nog zo. Elke verandering brengt voor- en tegenstanders op de been. Dit verhaal bewijst ten overvloede dat het vroeger niet anders was en dat de maatschappij in elke eeuw ondergedompeld werd in veranderingen waar we vandaag geen weet meer van hebben. In het verleden ligt het heden en kunnen we kijken naar de toekomst. Wat brengt ons de toekomst? Pas als we weten dat de wereld nooit heeft stilgestaan en dat het steeds op zijn pootjes is terecht gekomen kunnen we beseffen dat verandering nodig is om niet te verzanden in een Bokrijk. Maar tegelijk beseffen we dan dat erfgoed zijn betekenis heeft, dat het verhaal van toen tot nu moet gekend zijn om met optimisme vooruit te kijken. Ook de les meenemen dat de mensheid vaak de bal heeft misgeslagen en dat we lessen moeten leren uit ons verleden. Geen asbest, PFAS, CO2, kernafval, enz. genereren maar voorspellen wat kan en mag. Hergebruik van producten, beschermen van onze waarden om maar dat te noemen. En zo is het KLINGSPoor-geheim ingelost: verleden- heden- toekomst zijn aan mekaar gelinkt.

Eric De Keyzer.

Joseph zijn technisch vernuft om als eerste in zijn bedrijf nabij het station van De Klinge een stoomturbine te plaatsen. In 1917 zorgt elektriciteit voor een voortgezette primeur in de regio. Helaas komt zijn broer Charel (één van de weinige Nederlandstalige legerofficieren in WOI) om in die klompenstal. Eerlijk gezegd, toen de Duitsers in 1914 toekwamen, fier en in schoon uniform dan moet je op het eind van de oorlog zeggen dat het enkel nog een bende ordeloze schamele schimmen zijn. Die geschiedenis herhaalt zich in WOII. Joseph kan niet anders dan de Duitse bevelen opvolgen om stroom te leveren wat Jozef na de oorlog niet in dank wordt afgenomen. Zeker niet omdat hij met Duitse klompenmachines werkt. In 1921 brandt zijn bedrijf in de Bergstraat uit en hij verhuist naar de stationswijk in Sint-Gillis-Waas (1923). Marie beheert de klompenmakerij zo kundig dat de twee mooiste huizen in Sint-Gillis hun eigendom worden. Maar het bedrijf sterft een roemloze dood wanneer de klompenmarkt ineen stuikt. De bomenaankoop is een langer leven beschoren, maar ook dat staakt. Joseph sterft in 1949. Zijn vrouw Marie Coppenolle en zoon Pierre doen verder. Zijn andere zoon Charel zit met zijn bedrijf in de textielbranche (via zijn familie Vermandel uit Sint-Jansteen) en overlijdt pas in 2014.

(p79) Jozef Ruyloft (geboren in 1891) komt uit een gezin van drie kinderen. Als jonge gast werkt hij bij zijn vader Petrus in de klompenmakerij. In WOI huwt hij Josephine Maria De Backer over de grens in Kemzeke en start in 1917 een klompenmakerij in Sint-Jansteen. In 1921 arriveert hij, weer de grens over, in het gebouw aan het KLINGSPOOR. In 1929 gaat hij voor het laatst de grens over om het bedrijf van zijn vader verder te zetten. Tijdens zijn verblijf in de Oude Statie wordt zijn derde kind José Joanna op 1 december 1925 geboren.

(p107) Eufrasie (Sie) Mariman werd geboren op 15 mei 1899 in Clinge en huwde Fredericus Lernout. Ze laat op jonge leeftijd haar kinderen Leon, Georgette, Maria, Jozef, Charel en Anna achter na een langdurige ziekte (tuberculose) in 1939.

(p93) Frederik (Riekies) Lernout (Clinge 17.03.1898-Hulst 30.09.1963), was getrouwd met Eufrasie en werkte als klompenmaker, smokkelaar, vuilnisophaler en kolenhandelaar in Clinge. Hij is rebels van aard en vooral de kerk stoot hem voor de borst bij de begrafenis van zijn Sie.

(p85) René Mariman (1907-1989) was samen met velen in de Bisschoppendreef aange

sloten bij de NSB (pro-Duitse groepering in Nederland) net als zijn broer Eduard en schoonbroer Riekies. Waar de Waaslanders werden opgesloten in Lokeren, verbleef René en geestesgenoten op het Groot Eiland, voorbij Hulst. René is de secretaris van de NSB en wordt streng gestraft na WOII. Het is de harde lering van elke oorlog: voor wie kies je of tegen wie kies je? “The winner takes it whole”. René speelde eveneens een rol in het spotten van Clingse voetballers om te gaan spelen in De Klinge. De Clingse voetbalvereniging diende klacht in tegen dit grensspel. Ook in de duivensport speelde de grens een belangrijke rol naar aansluiting van leden over de grens heen.

(p97) Robert De Kimpe. werd geboren op 6 februari 1914 (overleden 2 december 1997) en was een stille smokkelaar die als zanger in het lokale kerkkoor en als toneelspeler van WIK De Klinge zijn sporen verdiende. Niemand wist dat hij

smokkelde. Zelfs toen hij als eenvoudig arbeider werkte bij Clitex in Clinge, was hij de directie van dienst om geld (en goud) over te smokkelen en daar de franken in guldens om te zetten bij een geldwisselaar. Toen hij zelf genoeg verdiend had speelde hijzelf voor wisselagent en verhoogde zijn aantrekkelijke gage.

(p67) Jozef Vermeulen: (geboren op De Klinge op 31 mei 1862). Was actief als snijder in de klompenmakerij van zijn vader Pieter Augustien (geboren De Klinge 12 mei 1822) en gehuwd met Pauwels Blondina. Na de moord op Jeannette werd hij opgesloten in Terneuzen. Na de oorlog kon hij ontsnappen en vluchtte naar het Nederlandse Nieuwveen waar hij een eigen klompenmakerij stichtte. Hij huwde en had drie dochters. Geen van hen wist dat hij voordien veroordeeld was.

(p67) Jeannette Verflieren werd op dinsdag vermoord. (Clinge 09/04/1891-De Klinge 08/10/1912).

(p78) Jan Seghers werd geboren op De Klinge op 19 augustus 1902 en volgde middelbare school. Voor toen uitzonderlijk. Zijn voorouders zijn klompenmakers respectievelijk in Waasmunster en Belsele. Zijn vader Jacobus Victor sterft aan de Spaanse Griep op 27 oktober 1918. Jan erft het klompenmakersbedrijf en is bevriend met een reeks Vlaamsgezinden en werd als parlementair verkozen via het VNV waar een respect heerste voor cultuur en gezondheid. Hij stichtte de turnkring Blauwvoet waar velen bij aansloten. In WOII waren de contacten met Duitsgezinden belangrijk. Bijvoorbeeld het toewijzen van bomen was de bevoegdheid van meester Govaert van Temse, in de klompenmakerij van levensbelang. Jan was de schoonbroer van Frans De Smet, die in de oorlog o.a. het vliegveld van Waasmunster aanlegde, het latere Seghers-Cant, wegenbouwproject. Jan kon vele werkzoekenden daar doorverwijzen op voorspraak. Hij zetelde in het parlement van 1936 tot 1946.

In de repressieperiode werd de familie-inboedel verbrand. Hij interpelleerde in 1939 minister van Economische Zaken Van Isacker over de tanende klompenmakerij. Hij zal tijdelijk ook een bomenhandel opstarten voor de koolmijnen. Samen met zijn broers zijn ze vervolgens overgeschakeld naar kaashandel die aanvatte met transport van klompen naar Nederland. De camion keerde terug geladen met kaas.

(p78) Pierre Laureys was burgemeester op De Klinge van 1921 tot 1926. Toen in 1936 invoerrechten op klompen werden ingevoerd verplaatste het bedrijf zich van Sint-Gillis naar Sint-Jansteen (Kappellebrug). De periode vooraf waren Laureys en Zaman geregeld aanwezig bij klompenmakers-vergaderingen in Nederland als Vlaamse vertegenwoordigers. Ze stelden de Wase panikerende klompenmakers gerust dat dat invoerrecht slechts voorbarig was. Archiefonderzoek doet blijken dat zowel Laureys als Zaman in 1935 al een aanvraag deden tot oprichten van bedrijven over de grens.

Smokkelevolutie.

We verhalen uit de plezante smokkelperiode waarin de smokkelaars in het klein smokkelden voor eigen gebruik of voor een welgekomen bijverdienste. Deze rendabele smokkel van boter, van koeien, varkens of granen brengt welstand in de grensdorpen. Tot 10 kilometers landinwaarts geldt de strenge tolkring-

reglementering die de normale handel sterk hindert.

Heel anders wordt het wanneer gemotoriseerde voertuigen halverwege de dertiger jaren van vorige eeuw aan de einder verschijnen met 500 tot 1.000 kg boter in een personenvoertuig of meerdere biggen aan boord. Dan komt het grote kapitaal boven. De gebruikte voertuigen worden bij de talrijke overtredingen verbeurdverklaard. De verliezen worden ondraaglijk. De kleine, onfortuinlijke smokkelaar vliegt voor lang de bak in terwijl de smokkelbaas, als het een eerbaar mens is, naast zijn verlies ook nog wanneer nodig het gezin bijspringt dat nu zonder inkomen valt. Maar ... die smokkelbaas wordt niet in de zaak betrokken, de lippen op elkaar bij elke ondervraging. Bij de gemechaniseerde smokkel ontstaat de cowboystijl-smokkel van gepantserde voertuigen, het uitgooien van kraaienpoten, olie of rookbommen op de volle, vaak natte en smalle kasseiwegen waar snelheden van 90 tot 110 kilometer worden gehaald. Levensgevaarlijk als je weet dat diverse vuurwapens in die periode niet ongebruikelijk waren. Zowel de douane als de smokkelaars maakten helse ritten mee met onverantwoorde risico's. De botersmokkel viel stil toen grote camions in de zomer alleen konden leveren aan gekoelde of geïsoleerde magazijnen. De Nationale Opsporings Dienst van de douane had die allemaal geïnventariseerd waardoor alle smokkelcamions in de val werden gelokt. Op enkele weken tijd was eind de zestiger jaren de botersmokkel gesmolten.

Maar dan ontstaat naast de witte boordcriminaliteit de smokkel van verboden producten en de smokkel verplaatst zich van de grens vooral naar de havens. De kleine smokkel wordt een wereldomvattende smokkel. De smokkelproducten zijn ondertussen sterk gewijzigd, De smeùige boter is en blijft gewijzigd in amfetamines, LSD, en andere drugs naast medicatie, wapens en binnenkort AI-toepassingen.

Interessante bijkomende lectuur:

- (1) Piet J. Brandt, de geschiedenis van Hulst, 1972, Repro Color Sint-Niklaas
- (2) Het Wase geslacht Maris 1250-1974, D/1974/A.Maris-uitgever, N.V.De Vlijt
- (3) Sophie Gyselinck, de smokkelhandel in het land van Waas in de 18'de eeuw, jaarboek Land van Waas.
- (4) Armand Cabus, Geschillen, Douanemuseum Antwerpen
- (5) #150jaarMechelenTerneuzen, D/2021/4858/3
- (6) archief KOKW over Mechelen-Terneuzen
- (7) De Klinge, een smalle strook zand, De Klomp De Klinge VZW, D/1981/4858/1
- (8) Arm Vlaanderen, Maarten Van Ginderachter, ISBN 987 94 6410 408 0, D/2025/13.656/27
- (9) Karel Van Isacker, D/1980/0055/94, Mijn land in de kering,

(10) De Wase klompenmakerij in Statistieken, Eric De Keyzer, D/2019/4858/2,

(11) Prof. Alex Vanneste, de dodendraad, ISBN 978-90 7431-1793, D/2013/1933/3

(12) KLINGSPOOR, Eric De Keyzer, D/2021/4858/2

(13) Prof.Dr.K.C.Peeters, Eigen Aard, 1963, drukkerij De Vlijt

(14) Gerard Walschap, 1979, autobiografie van mijn vader, uitgave Houtekiet

Waar vind ik elk onderwerp:

Smokkel 19-21-24-27-29-38-42-68-71-77-79-80-85-86-91-93-94-96-97-98-100-109-113

Oorlog 54-70-71-72-75-89-90-

Folklore 10-11-22-23-25-29-30-35-38-39-46-47-53-54-55-56-57-58-59-60-62-63-64-65-68-77-79-82-83-84-86-92-94-99-100-112

Klommen 8-9-23-40-53-55-56-58-68-72-73-76-79-88-90-99-111-112-1132

Grens 18-21-23-27-36-54-89-95-98-

Industriële revolutie 25-27-28-31-32-33-34-35-36-37-40-41-42-44-45-46-47-48-49-51-52-59-61-62-68-72-76-78-82-89-99-100-101-102-107-

Familie 12-13-39-40-56-64-72-81-85-88-91-92-94-96-97-98-101-106-107-108-111-112

Natuur & polder 9-10-11-13-14-16-25-57-

Spoorweg 61-104-

Dodendraad 71-73-74-75-

Sociaal 16-17-19-20-22-24-26-27-30-31-38-39-40-41-43-44-46-47-48-50-51-52-56-59-60-61-62-63-64-65-70-74-76-77-80-81-82-85-86-90-91-92-100-104-105-107-108-109-112